

Through Intersectional and Gendered Lens to Equity in Academia

INTERSEKCIONALUMO TAIKymo GAIRės UNIVERSITETE

Metodinė priemonė

Metodinė priemonė parengta vykdant tarptautinį Erasmus+ KA2 projektą TinGLE-Academia (Through Intersectional and Gendered Lens to Equity in Academia)

2026

Turinys

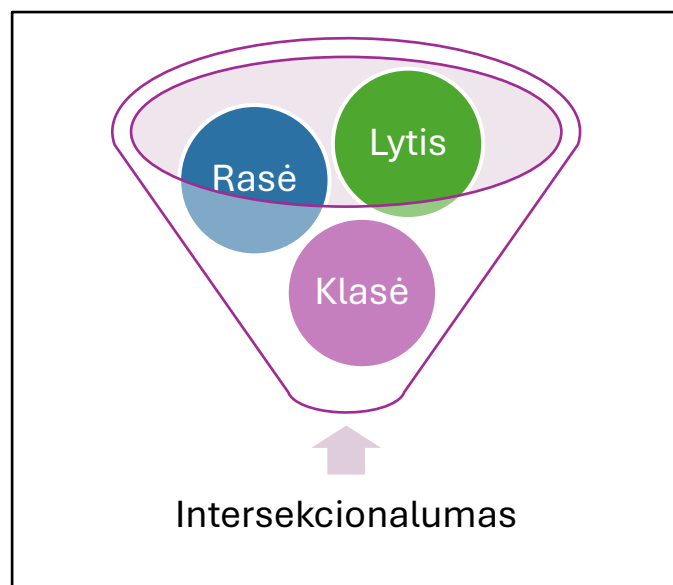
I dalis. Pagrindinės sąvokos, apibrėžtys ir požiūriai	3
1.1. Interseksionalumas, sąveikumas ir kt.	3
1.2. Asmens tapatybės aspektai, socialinės kategorijos ir kt.....	6
1.3. Įtrauktis, (ne)lygybė, diskriminacija, galia, privilegija ir priespaudos formos, ir kt.	8
II dalis. Interseksionalus požiūris aukštojo mokslo organizacijoje.....	11
2.1. Įtraukusis ir susietasis aukštasis mokslas ir studijos	11
2.2. Interseksionalumas - analitinis įrankis nelygybei universitete diagnozuoti	15
2.3. Aukštojo mokslo interseksionali pedagogika ir didaktika	19
III. Interseksionalumas komunikacijos studijose	28
3.2. Interseksionalaus požiūrio reikšmė komunikacijos studijose	35
3.3. Interseksionalumo turinio integravimas į studijų programas.....	36
Sąvokų žodynėlis.....	39
IV dalis. Užduotys.....	47

I dalis. Pagrindinės sąvokos, apibrėžtys ir požiūriai

1.1. Interseksionalumas, sąveikumas ir kt.

Termino „interseksionalumas“ (angl. *intersectionality*) autorė Kimberly Crenshaw, 1989 m. straipsnyje *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics* jį aiškino kaip patirtį, kuri yra didesnė už rasizmo ir seksizmo sumą, ir, kritikuodama „vienos ašies“ teisinį mąstymą, kuris marginalizuoja juodaodės moteris, siūlė koncepciją iliustruojančią eismo sankryžos metaforą (p. 149), atspindinčią kaip diskriminacijos vektoriai vienu metu veikia iš kelių skirtingų krypčių kol susikerta „sankryžoje“ (intersection). Vėliau, 2017 m. interviu (Columbia Law School, 2017), K. Crenshaw sakė, kad „interseksionalumas – tai prizmė, leidžianti pamatyti, iš kur kyla galia ir kur ji susiduria, persipina bei susikerta“, kadangi nėra taip, kad kažkur vienoje vietoje yra rasės problema, kažkur – lyties problema, o kažkur klasės ar LGBTQ problema atskirai; toks matymas dažnai ištrina tai, kas atsitinka asmenims, kurie patiria visa tai vienu metu.

K. Crenshaw (1989) termino „interseksionalumas“ koncepciją pradėjo plėtoti išskirtinai teisės srityje fokusuojantis į juodaodžių moterų diskriminacijos patirtis JAV teisės sistemoje (Pav. 1). Tačiau labai greitai šis požiūris tapo viena pagrindinių feministinės teisės ir apskritai moterų studijų dalių (Bowleg, 2008; 2012) ir įkvėpė plačias diskusijas psichologijos, sociologijos, medicinos ir ypač sveikatos (Bauer et al., 2021) ir kitų mokslų srityse.

Pav 1. Termino interseksionalumas iliustracija

Šiandien interseksionalumo koncepcija pabrėžia, kad skirtingi asmens tapatybės aspektai (lytis, rasė, amžius, tautybė, kt.) nėra nepriklausomi vienas nuo kito. Priešingai, jie sąveikauja tarpusavyje ir sukuria unikalias atskirų asmenų tapatybes ir patirtis, kurių neįmanoma suprasti jei analizuojamas kiekvienas tapatybės aspektas atskirai ar jei jie atskiriami nuo supančio socialinio ir istorinio kontekstų (Hancock, 2007). Kitaip sakant, interseksionalus požiūris prieštarauja tradiciniam, orientacija į atskirą socialinę kategoriją paremtam veikimui lygybės srityje, kada daugiausia dėmesio skiriama kažkuriai vienai pagal vieną socio-demografinę charakteristiką (pvz., lytį, tautinę ar etninę priklausomybę, kt.) išskirtai marginalizuotai grupei (Christoffersen, 2017; 2021) – sutelkiant dėmesį į vieną daugialypės socialinių kategorijų įvairovės aspektą ir ignoruojant heterogeniškas sinergijas, daugumai programų ir iniciatyvų tiesiog nepavyksta patenkinti visų, kad ir vienos tikslinės grupės,

tačiau daugialypių poreikių ir pasiekti faktais įrodomų rezultatų bei poveikio. Priešingai, interseksionalumas ir kaip teorija, ir kaip metodologija, ir, kartu, kaip analitinė priemonė, leidžia atsekti persipynusias, daugybinėmis kryptimis besireiškiančias nelygybės sistemas. Būtent interseksionalus požiūris atskleidžia nelygybės persidengimus individualiu, tarpasmeniniu ir struktūriniu lygmenimis ir tai, kaip egzistuojantys persidengimai vienas kitą sustiprina skirtinguose lygmenyse ir tarp lygmenų (Breslin, Pandey ir Riccucci 2017; Collins 1990, 2015; Collins ir Bilge, 2016; Crenshaw, 1989; Holvino, 2010). Taigi interseksionalumas yra „sąveikos tarp nelygybę generuojančių socialinių struktūrų (galios santykių), simbolinių reprezentacijų ir tapatybių sistema“ (Sheppental, 2021:50).

Remiantis K. Crenshaw darbais (1991), G. Blažytė ir kt. (2021) siūlo termino „interseksionalumas“ lietuvišką apibrėžimą: tai – „metodologinis požiūris, kurio metu įvertinama nuolatinė įvairių **socialinių kategorijų (tapatumų) sąveika** (Pav. 1). Šios sąveikos pasekmės vadinamos sąveikinėmis (interseksionaliomis)“ (p. 4). Panašiai ir Amerikos psichologų asociacijos leidinio lietuviškame vertime (APA, 2021/2023) A. Bieliauskaitė ir A. Daniūnaitė (APA, 2021) primena, kad „vienas iš siūlomų termino „interseksionalumas“ vertimų „**socialinių kategorijų sąveika**““ (p. 11) ir, remiantis kelių autorių darbais, nurodo, kad „interseksionalumo idėja teigia, kad individualios ir kolektyvios patirtys yra formuojamos daugelio viena nuo kitos neatsiejamų priespaudos sistemų, įskaitant, bet neapsiribojant, rasizmu, seksizmu, heteroseksizmu ir klasine nelygybe“ (p. 13).

Be siūlomo vertimo į lietuvių kalbą varianto „sąveika“, EIGE Tezaure (EIGE, 2026a) randamas kitas galimas termino vertimas: **sąryšingumas**, kaip „analitinis įrankis skirtas tirti, suprasti ir reaguoti į būdus, kaip biologinė ir socialinė lytis sąveikauja su kitais asmens bruožais ir (arba) tapatybėmis, ir kaip ši sąveika prisideda prie unikalios diskriminacinės patirties“. Šioje informacijoje daroma prielaida, kad kiekvienas asmuo „turi sudėtingas, sluoksniuotas tapatybes, kylančias iš socialinių santykių, istorijos ir galios struktūrų“. Tuo tarpu „sąryšingumą nagrinėjanti analizė siekia atskleisti daugybę tapatybių, parodydama įvairių tipų sąryšinę ir daugialypę diskriminaciją ir žalą, kurios atsiranda kaip tapatybių susijungimo ir biologinės bei socialinės lyties sąryšio su kitais pagrindais pasekmė“. Tačiau, remiantis kitais šaltiniais (Žodynas.lt, 2026), terminas „sąryšingumas“ yra „sąvoka, reiškianti ryšį, priklausomybę ar tarpusavio sąveiką tarp dviejų ar daugiau dalykų, reiškinių ar duomenų“. Terminas naudojamas, statistikoje, lingvistikoje, informatikoje; tačiau bendrąja prasme jis reiškia tik kad tai yra „bet koks tarpusavio ryšys ar priklausomybė“. Tuo tarpu ankstesni termino „interseksionalumas“ apibrėžimai aiškiai įvardina tapatybės aspektų tarpusavio ryšių ir makro lygmens veiksmų tarpusavio sinergijų kompleksškumą, kadangi asmens tapatybės aspektai „nėra laisvai pasirenkamos ir neatsiranda vakuume, tad jų beveik neįmanoma ir negalima analitiškai ir praktiškai atsieti“ (Litvinaitė, 2022). Todėl terminas „sąveika“, kaip „filosofijos kategorija, žyminti skirtingų daiktų ar reiškinių tarpusavio poveikį ir ryšį“ ir kuri „gali būti apibrėžta per priežasties ir padarinio santykį – kiekviena sąveikaujančių pusių yra vienu metu kitos pusės priežastis ir padarinys“ (LNB Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2026) šiuo atveju būtų neabejotinai tinkamesnis.

Kai kuriuose lietuvių kalba parengtuose informaciniuose šaltiniuose (Lietuvos socialinis modelis, 2023) interseksionalus požiūris pristatomas kaip suteikiantis galimybę „didinti supratimą tarp skirtingos kilmės žmonių, nes leidžia į tapatybes žvelgti kaip į sudėtingas, daugialypes ir dinamiškas“ ir kaip leidžiantis pripažinti „kaip įvairios tapatybės gali susikirsti“, kad tyrinėjant „kaip susikerta skirtingos priespaudos sistemos, galime įvertinti kiekvieno asmens gyvenimo istorijos niuansus, kurių dažnai nepastebime dėl vieno klausimo politikos ar politikos“. Tačiau šiuos

apibrėžimus seka keli sinonimiškai naudojami terminai: „**tarpsektoriškumas**“, kuris yra „konceptija, kad įvairūs asmens tapatybės aspektai, tokie kaip rasė, lytis, seksualinė orientacija, klasė, religija ir gebėjimai, susikerta tarpusavyje ir sukuria unikalią patirtį ir galios dinamiką“ ir „**sankirtingumas**“, kuris, remiantis **sankirtos sąvoka**, kurią tyrinėjant „galime kurti įtraukią ir teisingą politiką, kuri būtų naudinga visiems“, yra „besivystanti studijų sritis, <...> siekiant ištirti jo reikšmę ir suprasti, kaip susikerta skirtingos tapatybės“. Tame pačiame tekste taip pat aptinkami terminai „**sankirtos principas**“, kuris „skatina mus atsižvelgti į įvairias asmenų perspektyvas ir patirtis kuriant visiems naudingą politiką ar socialinį modelį“ ir „**tarpsektoriškumo principas**“, kuris yra „naudojamas siekiant padėti suprasti ir keisti daugelį sričių, įskaitant švietimą, sveikatos priežiūrą, baudžiamąją justiciją, ekonominį vystymąsi ir kt.“. Tačiau lietuvių kalboje terminas „sektorius“ reiškia „šalies ūkio dalis, turinti tam tikrų bendrų požymių, ekonominių ar socialinių bruožų, kurie leidžia mokslinių tyrimų ar praktinės ekonominės politikos tikslais atskirti ją nuo kitų šalies ūkio dalių“ (LNB Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2026). Tuo tarpu interseksionalus požiūris „kviečia kontekstualiai nagrinėti, kaip tam tikros spaudos formos sąveikauja visuomenėje marginalizuotoms grupėms priklausančių žmonių atžvilgiu“ (Litvinaitė, 2022). Apskritai, praktinis termino „tarpsektoriškumas“ (angl. *cross-sectoral*) naudojimas nuveda į Kūrybiškos Europos tarpsektorinę paprogramę, kuria „siekiama stiprinti įvairių kultūros ir kūrybos sektorių bendradarbiavimą, norint padėti jiems spręsti bendrus uždavinius ir rasti naujų novatoriškų sprendimų“ (EK, 2023). Tuo tarpu terminas „sankirtingumas“ fragmentiškai naudojamas persikeičiant su terminais „interseksionalumas“ ir „tarpsektoriškumas“¹ neformaliuose šaltiniuose (Slavikai, 2026).

Taigi stokojant bendro sutarimo dėl termino „interseksionalumas“ vertimo į lietuvių kalbą ir esant informacinei sumaiščiai tarp naudojamų sinonimų, bei kai praktinio taikymo lygmeniu „interseksionalumas <...> dažnai suprantamas banaliai, net priešingai interseksionalumo pradininkų sampratai – kaip dirbtiniais principais paremta politinė strategija, varžytuvės dėl to, kas patiria didesnę spaudą, tad automatiškai kažko (ne)nusipelno“ (Litvinaitė, 2022), šiame leidinyje naudosime sulietuvintą anglų kalbos termino versiją – interseksionalumas – terminą apibrėžiant kaip analitinį įrankį, nusakantį interseksionaliu požiūriu paremtą analitinę prieigą, padedančią įžvelgti ir suprasti, kaip asmens tapatybės aspektai (arba socialinių kategorijų bruožai) persipina mikro, mezo ir makro lygmenimis ir tuo būdu sukuria unikalias privilegijų, nelygybių ar diskriminacijos formas ir dinamikas. Taip pat, remiantis U. Litvinaitės (2022) įžvalgomis lietuviškam kontekstui, šiame leidinyje bus akcentuojama, kad (a) „interseksionalumas praktikuojamas tyrinėjant jau socialinėje realybėje egzistuojančias grupes siekiant apimti jų kompleksiskumą“ ir socialines grupes reiktų „matyti tokias, kokios jos yra, remiantis iš įvairių prieigų, ypač iš marginalizuotų grupių perspektyvos, renkama empirika“; (b) „interseksionalumas atmeta primityvų matematiniais principais grįstą mąstymą apie spaudą, ypač analitinius modelius, ignoruojančius vienu spaudos formų įtaką kitoms“, kadangi „kai spaudų sąveika nėra pripažįstama, sukuriamas nepagrįstas ir dirbtinis platesnės grupės vaizdinys (pvz., „moterys“), pastiprinamas marginalizuotų grupių daugybinis pažeidžiamumas ir nutolinami socialinio teisingumo tikslai“; ir (c) „interseksionalaus mąstymo sąlyga – kontekstualumas“, kadangi „geografiniai, istoriniai ir ekonominiai kontekstai keičia spaudos turinį“, o „Lietuvoje neabejotinai aktuali lyties ir klasės sąveika, persidengianti su gyvenamąja vieta (regionuose vs. didmiesčiuose), amžiumi, darbo forma, tautybe ir migracijos statusu“.

¹ Pvz., viena pastraipa: „Sankirtingumas yra koncepcija, kad įvairūs asmens tapatybės aspektai, tokie kaip rasė, lytis, seksualinė orientacija, klasė, religija ir gebėjimai, susikerta tarpusavyje ir sukuria unikalią patirtį ir galios dinamiką. Tarpsektoriškumas tampa vis svarbesnis siekiant suprasti, kaip socialiniai modeliai ir politika veikia skirtingus žmones. Interseksionalumas padeda nustatyti, kaip tam tikri veiksniai veikia kartu, sukurdami tam tikrų grupių nepalankią padėtį arba privilegijas, ir kaip ši patirtis gali formuoti jų gyvenimą.“ (Slavikai, 2026).

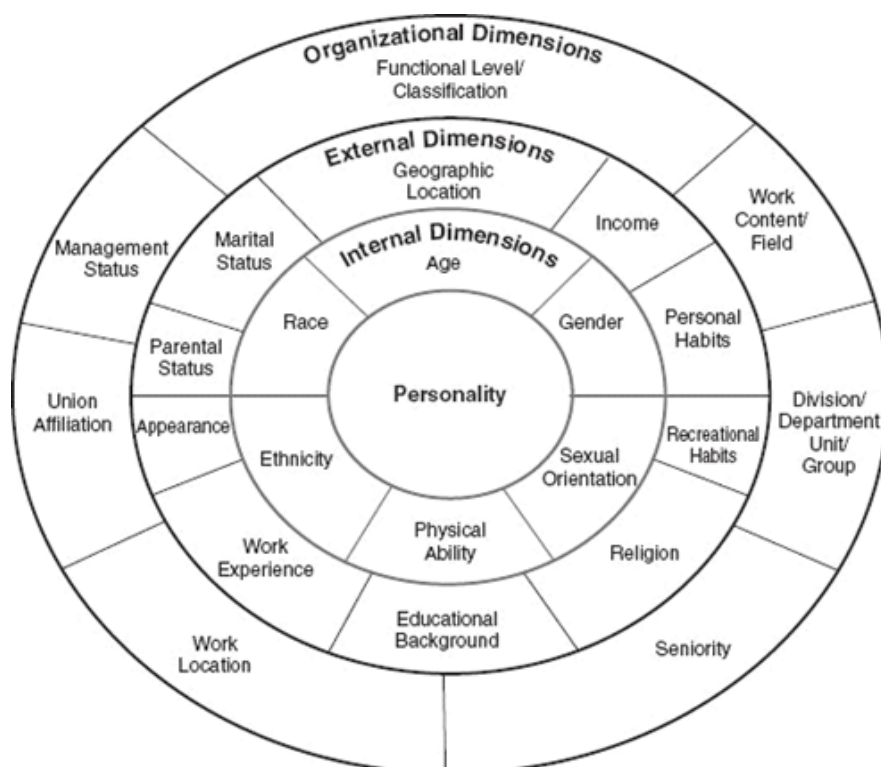
1.2. Asmens tapatybės aspektai, socialinės kategorijos ir kt.

Interseksionalumo sąvoka apibūdina, kaip skirtingi individų įvairovės požymiai, tokie kaip lytis, etninė kilmė, amžius, negalia ir socialinis bei ekonominis statusas, susikerta formuodami individualią tapatybę ir nelygybės ar lygybės patirtį. Iš pradžių Kimberlé Crenshaw (1989 m.), analizuodama rasės ir lyties klausimus, pristatė šią sąvoką, o vėliau ji tapo pagrindine feministinės teisės teorijos, lyčių studijų ir vis dažniau, tokių sričių, kaip sociologija, psichologija ir visuomenės sveikata, pamatine sąvoka (Davis, 2008; Bowleg, 2008; Bauer ir Bowleg, 2021).

Yra daugybė galimų įvairovės požymių persidengimų, taip pat ir su tokiais visa apimančiais veiksniais kaip socialinis ir ekonominis statusas bei geografinė (lokacijos) padėtis. Sąvoka "interseksionalumas" yra pagrįsta Crenshaw (1989) mintimi apie lytį ir etniškumą ir, pastaraisiais metais, plačiai vartojama kitose srityse (Davis, 2008; Lutz, Herrera Vivar ir Supik, 2011).

Individų tapatybės persidengia, susikerta ir formuoja naujas, specifiskesnes tapatybes su naujomis nelygybės pasekmėmis: seksizmu, amžiaus, gebėjimų skirtimi, rasizmu, nacionalizmu, semitizmu, homofobija ir pan. Šioje metodinėje priemonėje laikysime, kad įvairovės ir įtraukties srityje tapatybės bruožų persidengimai reiškia, jog asmuo gali įkūnyti daugybę įvairovės požymių ir dėl to patirti nelygybę, net įvairių rūšių diskriminaciją nepalankiose sąlygose ar susiklosčius aplinkybėms. Nelygybė ir / ar diskriminacija atsiranda dėl asmens tapatybės išskirtinio bruožų derinio (Lavizzari, 2015). Dažniausia nagrinėjama, kaip šeši požymiai (lytis, amžius, etniškumas, rasė, religiniai įsitikinimai, seksualinė orientacija) susikerta tarpusavyje ir su svarbiausiais veiksniais - socialine ir ekonomine padėtimi bei geografinė padėtimi (1 pav.).

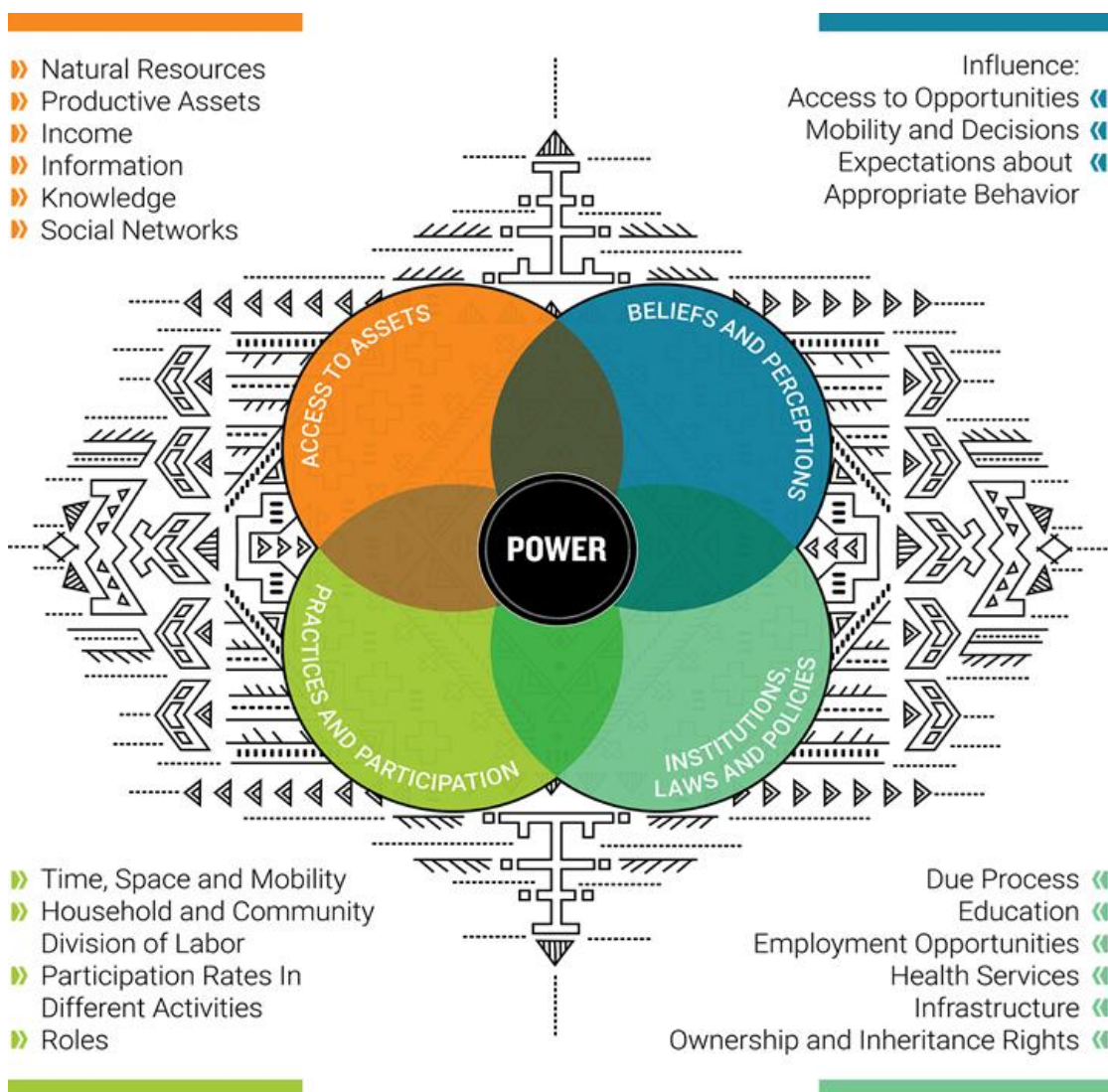
1 pav. Interseksionalumo lygmenų diagrama (Originalas paskelbtas Gardenswartz, L., & Rowe, A. (1994). *Diverse teams at work*. Burr Ridge, IL

Interseksionali asmens tapatybė reiškia sudėtingą ir dinamišką tapatumo požymių derinį, per kurį asmenys patiria pasaulį ir gyvena savo gyvenimą. Šie požymiai gali apimti rasę, lytį, lytinę tapatybę, seksualinę orientaciją, klasę, religiją, amžių, fizinius ar psichinius gebėjimus, imigracijos statusą ir vietinių genčių tapatybę, tačiau jomis neapsiribojama. Kai kurie iš šių požymių gali būti gana stabilūs visą gyvenimą (pvz., rasė ar gimimo vieta), o kiti laikui bėgant gali keistis (pvz., lytinė tapatybė, socialinė ir ekonominė klasė, religija ar fiziniai gebėjimai).

Visuomenės kontekstas, kuriame gyvename, vaidina lemiamą vaidmenį, kai bandoma nustatyti asmens tapatybei priskiriamą vertę. Daugelyje visuomenių, tam tikros tapatybės yra sistemiskai privilegijuotos, o kitos - marginalizuotos. Pavyzdžiui, Kanados visuomenėje dominuoja vyras, kurio tapatybėje koncentruojasi jo privilegijos, dėl to, kad jis yra vyras, baltaodis, cislytis, priklauso viduriniai ar aukštesniajai klasei, yra heteroseksualus, sveikas, krikščionis, pilnametis, gimęs Kanadoje (ne čia buvęs) (How does intersectionality work? 2018) (2 pav.). Priešingai, pilietybės neturinti, ne baltosios rasės, neturinti išsilavinimo, darbo rinkoje engiama moteris patirs rasinę imigrantės diskriminaciją.

2 pav. Kanados privilegijuoto vyro interseksionalios tapatybės diagrama (How does intersectionality work? 2018).

Mes nesame atskiri individai (subjektai), bet visada esame santykiuose su kitais - su asmenimis, bendruomenėmis, istorija, kultūra ir kalba (Cunliffe, 2016:742). Taigi, toks asmens tapatybės tarpusavio ryšys su visuomenės sankloda, darbo rinka, gyvenimo aplinka mums suteikia informacijos apie bendrą kultūrą ir visuomenės socialinių grupių ir jų narių gerovę. Interseksionalumas - tai sistema, apibūdinanti, kaip mūsų persidengiantys socialiniai tapatumai susiję su socialinėmis rasizmo ir priespaudos struktūromis. Interseksionalumas apjungia daugybę tapatybės požymių, įskaitant rasę, klasę, lytį, seksualinę orientaciją, amžių, etninę priklausomybę, religiją, negalią ir kitus, kad aprašytų tikresnę ir sudėtingesnę tapatybės paveikslą. Pavyzdžiui, homoseksuali juodaodė moteris gali patirti pasaulį remdamasi savo lytiškumu, lytimi ir rase - tai unikali patirtis, pagrįsta tuo, kaip šios tapatybės požymiai susikerta jos gyvenime.

1.3. Įtrauktis, (ne)lygybė, diskriminacija, galia, privilegija ir priespaudos formos, ir kt.

Dar vienas kontekste aktualus terminas – „susikertančios nelygybės“ (angl. *intersecting inequalities*), kurios atskleidžia, kaip „lytis pasireiškia sąveikoje su kitais asmens tapatybės aspektais, pavyzdžiui, amžiumi, negalia, migrantų kilme, etnine priklausomybe, seksualine orientacija ar socialine bei ekonomine padėtimi“ (EIGE, 2026b), beveik neaptinkamos lietuvių kalba pateikiamoje informacijoje (Elektrėnų žinios, 2013). Visgi terminas „susikertančios nelygybės“ negalėtų būti laikomas tinkamu terminu „interseksionalumas“ vertimo variantų ar jo sinonimu, kadangi labiau nusako vieną iš reiškinių, kuriuos tiria interseksionalumo analizė. Tuomet, kalbant apie diskriminaciją, vartosime terminą *sąveikinė diskriminacija*.

Sąveikinė diskriminacija (angl. *intersectional discrimination*) – tai diskriminacijos forma, kai vienas asmuo patiria kelias diskriminacijos rūšis vienu metu, ir jos sąveikauja, sukurdamos sudėtingesnę ir dažnai sunkesnę patirtį nei kiekviena diskriminacijos forma atskirai. Sąveikinė diskriminacija – tai situacija, kai individas patiria diskriminaciją dėl kelių tapatybės aspektų vienu metu, pavyzdžiui, lyties, etninės kilmės, amžiaus, negalios, seksualinės orientacijos, socialinės klasės ir pan., o šios diskriminacijos formos ne tik susideda, bet ir sąveikauja, sukurdamos unikalią patirtį. Sąveikinė diskriminacija leidžia giliau suprasti socialinę nelygybę, nes ji parodo, kad diskriminacija nėra vienalytė – ji priklauso nuo konteksto ir tapatybių sankirtos. Ji padeda kurti įtraukesnę politiką, kuri atsižvelgia į žmonių kompleksines patirtis, o ne tik į vieną diskriminacijos aspektą.

Interseksionalumas yra tiesiogiai susijęs su išnaudojimu ir diskriminacija. Išnaudojimas - tai jėga, kuri per normų ir sistemų galią leidžia neteisingai elgtis su žmonėmis arba juos kontroliuoti. Interseksionalumas rodo, kad socialinės tapatybės veikia keliais lygmenimis, todėl kiekvienas asmuo patiria unikalias gyvenimo situacijas ir įgyja unikalių galimybių ir kliūčių patirtį. Todėl išnaudojimo negalima susiaurinti tik iki vieno asmens tapatybės bruožo, nes kiekvienas išnaudojimas ar diskriminacija priklauso nuo kitų bruožų ir jų formuoja.

Dėl gebėjimų trūkumo kai kurios visuomenės grupės patiria ableizmą (*ableism*), dėl apribojimų dėl amžiaus - ageizmą (*ageism*), dėl priklausymo visuomeninei klasei – klasizmą (*classism*), dėl neteisybių dėl etniškumo - etnocentrizmą, dėl asmenų tautybės - nacionalizmą, dėl rasės - rasizmą, dėl lyties ar lytiškumo - seksizmą ir patriarchiją, įsišaknijusį vyrišką globėjišką aiškinimą (*mansplaining*).

Rasė, klasė, lytis, etniškumas, seksualumas ir kiti skirtumai nėra iš prigimties išnaudojimas ar priespaudos formos. Priespaudos ir diskriminacijos formos yra rasizmas, klasizmas, heteroseksizmas, etnocentrizmas, ableizmas, antisemitizmas ar ageizmas. Tai sistemingi ir smurtiniai veiksmai, kuriais visuomenėje palaikomos hierarchijos ir privilegijos. Pavyzdžiui, anksčiau nurodyti literatūros šaltiniai teigia, kad paprasčiausias buvimas lotynų amerikiečiu visuomenėje nėra savaime engiamas ar blogas. Būdamas spalvotąja moterimi, ji gali rasti stiprybės ir galios savo rasėje ir lytyje. Problema – būti lotynų amerikiete seksistinėje ir rasistinėje visuomenėje, kuri teikia privilegijas tam tikrai rasei, lyčiai ar seksualinei orientacijai (t. y. baltaodžiams, vyrams ir heteroseksualams).

Nors įvairovė ir įtrauktis dažnai vartojamos pakaitomis, jos turi svarbių skirtumų. Įvairovė reiškia narių skirtumus – tiek stebimus (lyties, etninės kilmės, amžiaus, negalios), tiek ir nepastebimus (kultūros, pažinimo, išsilavinimo). Kita vertus, įtrauktis reiškia asmens suvokimą, kad jo kompetencija ir indėlis į procesą, politiką ar organizaciją yra vertinami ir pripažįstami. Vadinasi, įtrauktis yra reagavimo į įvairovę ir jos valdymo procesas, kurio pagrindinis pasiekimas – sukurti asmens priklausymo jausmą. Įvairovė ir įtrauktis yra susiję su poreikiu suvokti ir atsižvelgti į nelygybę ir diskriminaciją akademinėje bendruomenėje, todėl jas reikia vertinti įvairiapusiškai. Tai nereiškia, kad lyčių lygybė nebėra svarbi. Tai reiškia, kad pripažįstama, jog lytis neveikia atskirai ir kad į lytį reikia žiūrėti kartu su kitais, tuo pačiu metu veikiančiais, lygybės požymių aspektais.

Nuorodos

APA, Amerikos psichologų asociacija. (2021 / 2023 vertimas liet. klb.). Psichologinės pagalbos gairės dirbantiems su seksualinėms mažumoms priklausančiais asmenimis. LPS LGBTQIA+ psichologijos grupė.

<https://www.psichologusajunga.lt/wp-content/uploads/2024/06/gaires-dirbantiems-su-seks-mazumomis.pdf>

Bauer, G. R., Churchill, S.M., Mahendran, M., Walwyn, C., Lizotte, D., Villa-Rueda, A. A. (2021). Intersectionality in quantitative research: A systematic review of its emergence and applications of theory and methods. *SSM Popul Health*, 14 <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100798>

Blažytė, G., Kriščiūnaitė, A., Bielevičiūtė, I., Karalius, M. (2021). Lygybės duomenys (angl. equality data): duomenų rinkimas, teisinė aplinka ir tobulinimo galimybės. Diversity Development Group, Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. https://www.diversitygroup.lt/wp-content/uploads/2021/12/Lygyb%C4%97s-Duomenu-Ataskaita_2021.pdf

Bowleg, L. (2012). The problem with the phrase women and minorities: Intersectionality—An important theoretical framework for public health. *American Journal of Public Health*, 102(7), 1267–1273. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2012.300750>

Bowleg, L. (2008). When Black + Lesbian + Woman ≠ Black Lesbian Woman: The Methodological Challenges of Qualitative and Quantitative Intersectionality Research. *Sex Roles* 59(5-6), 312-325. <https://doi.org/10.1007/s11199-008-9400-z>

Breslin, R.A., Pandey, S., Riccucci, N.M. (2017). Intersectionality in Public Leadership Research: A Review and Future Research Agenda. *Review of Public Personnel Administration* 37(2), 160–82. <https://doi.org/10.1177/0734371X17697118>

Christoffersen, A. (2017). Intersectional approaches to equality research and data. Equality Challenge Unit, https://s3.eu-west-2.amazonaws.com/assets.creode.advancehe-document-manager/documents/ecu/Research_and_data_briefing_2_Intersectional_approaches_to_equality_research_and_data_1579105654.pdf

- Christoffersen, A. (2021). The Politics of Intersectional Practice: Competing Concepts of Intersectionality. *Policy & Politics*, 49(4), 573-593. <https://doi.org/10.1332/030557321X16194316141034>
- Collins, P. H. (2015). Intersectionality's definitional dilemmas. *Annual Review of Sociology*, 41, 1–20. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112142>
- Collins, P. H. (1990). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. Boston, MA: Unwin Hyman.
- Collins, P. H., & Bilge, S. (2016). *Intersectionality*. Polity Press.
- Columbia Law School. (2017). Kimberlé Crenshaw on Intersectionality, More than Two Decades Later. <https://www.law.columbia.edu/news/archive/kimberle-crenshaw-intersectionality-more-two-decades-later>
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum* 1, Article 8, 139-167. <http://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: intersectionality, identity, politics and violence against women of colour. *Stanford Law Review* 43(6), 1241-1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- EIGE, European Institute for Gender Equality. (2026a). Sąryšingumas. Glossary and tezaus. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1050?language_content_entity=lt
- EIGE, European Institute for Gender Equality. (2026b). Intersecting inequalities: Gender Equality Index. <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/intersecting-inequalities-gender-equality-index>
- EK - Europos Komisija. (2023). TARPSEKTORINĖ paprogramė. <https://culture.ec.europa.eu/lt/creative-europe/cross-sectoral-strand>
- Elektrėnų žinios. (2013). ES dar laukia ilgas kelias į lyčių lygybę sprendimų priėmimo srityje. <https://www.elektrenuzinios.lt/Europos%20%C4%85jungos%20%C5%BEinios/es-dar-laukia-ilgas-kelias-i-lyciu-lygybe-sprendimu-priemimo-srityje-521>
- Hancock, A.-M. (2007). Intersectionality as a Normative and Empirical Paradigm. *Politics & Gender*, 3(2), 248–254. <https://doi.org/10.1017/S1743923X07000062>
- Holvino, E. (2010). Intersections: The Simultaneity of Race, Gender and Class in Organization Studies. *Gender, Work & Organization* 17 (3), 248–77. DOI:10.1111/j.1468-0432.2008.00400.x
- Lietuvos socialinis modelis. (2023). Socialinių modelių ir politikos kryžminimas: kaip rasės, lyties ir seksualinės orientacijos klausimai veikia socialinį programavimą. <https://www.socmodelis.lt/socialiniu-modeliu-ir-politikos-kryzminimas-kaip-rases-lyties-ir-seksualines-orientacijos-klausimai-veikia-socialini-programavima/>
- Litvinaitė, U. (2022). Kaip nesumauti kovos su nelygybe. *Šauksmas* 2, 27–32. https://sauksmas.net/2022/12/14/interseksionalumas-nelygybe/?utm_source=chatgpt.com
- LNB Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. (2026). Sąveika. Visuotinė Lietuvių enciklopedija. <https://www.vle.lt/straipsnis/saveika/>
- Sheppental, A. (2021). Centrinės ir Rytų Europos moterų politinis aktyvizmas Berlyne: interseksionalumo analizė. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 49(2), 50–69. doi:10.15388/SocMintVei.2021.2.35.
- Slavikai. (2026). Lytis, socialinės kategorijos ir jų tarpusavio sąveika: interseksionalumo perspektyva. <https://slavikai.lt/tinklarastis/lyties-ir-kitu-pamatiniu-socialiniu-kategoriju-tarpusavio-saveikos>
- Žodynas.lt. (2026). <https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/S/sarysingumas>

II dalis. Interseksionalus požiūris aukštojo mokslo organizacijoje

2.1. Įtraukusis ir susietasis aukštasis mokslas ir studijos

Šiuolaikinis aukštasis mokslas siekia būti ne tik prieinamas, bet ir realiai įtraukiantis, t. y. siekiant sudaryti sąlygas kiekvienam studentui visapusiškai dalyvauti akademiniam gyvenime, nepriklausomai nuo jo(-s) socialinės, kultūrinės ar asmeninės tapatybės. Aukštojo mokslo organizacijoje, ir ypač valstybiniuose universitetuose, studijuoja vis daugiau užsienio šalių studentų. Tačiau vien įvairovė ne užtikrina teisingo ar įtraukaus universiteto įvaizdžio filosofijos. Norint skatinti studentų gerovę, įsitraukimą ir akademinę sėkmę, labai svarbu suprasti, kaip studentai suvokia ir patiria institucinę akademinę aplinką? Kokias akademinio ir kasdienio gyvenimo situacijas jie patiria studijuodami, kuomet jų susikertančių tapatybės bruožų sankirta (asmens interseksionali tapatybė) funkcionuoja akademinėje aplinkoje, studijų programų ir studijų dalykų kontekste? Kokias galios įtakas ir poveikius jie patiria?

Aukštasis mokslas atlieka dvigubą misiją spręsti tiek Lietuvos, tiek Europos socialines ir demografines problemas. Siekia užtikrinti, kad aukštasis mokslas būtų įtraukus ir kad aukštojo mokslo institucijos būtų gerai susietos su savo bendruomenėmis (Europos Tarybos rezoliucija... , 2021). Teisinga aukštojo mokslo ir studijų sistema užtikrina, kad visi asmenys, studijuojantys ir dirbantys universitete, turėtų vienodas galimybes realizuoti savo akademinį ir profesinį potencialą. Įtrauktis ir teisingumas - svarbiausi principai, kuriais turėtų būti grindžiama visa aukštojo mokslo politika, planai ir praktika visuose universitetuose. Įtraukusis aukštasis mokslas grindžiamas principu, kad studijų aplinka turi būti formuojama taip, jog visi studentai — nepriklausomai nuo lyties, etninio tapatumo, negalios, socialinės-ekonominės padėties ar seksualinės orientacijos — galėtų visavertiškai mokytis ir atsiskleisti. Tai reiškia ne tik formalią prieigą prie studijų, bet ir aktyvų rūpinimąsi tuo, kad kiekvienas studentas(-ė) jaustųsi vertinami, girdimi ir matomi akademinėje bendruomenėje. Tam reikia sudaryti tinkamas sąlygas sėkmingai mokytis studentams ir akademiniam personalui, kuris sukomplektuotas iš skirtingų visuomenės grupių atstovų. Tai ne vien finansinės paramos palankių sąlygų neturinčių asmenų ar nepakankamai atstovaujamos grupės suteikimo klausimas (žinoma, pripažįstama, kad ši parama, kilusiems iš mažas pajamas gaunančių šeimų, būtina). Įtraukusis aukštasis mokslo požymiai: **prieinamumas** (studijų galimybės visiems be išimties), **dalyvavimas** (aktyvus įsitraukimas į akademinį gyvenimą) ir **pripažinimas** (kiekviena tapatybė vertinama ir gerbiama).

Aukštojo mokslo sistemoje socialinė stratifikacija aprašoma keturiais skirtingais modeliais: atskirtimi, segregacija, integracija ir įtrauktimi. Atstūmimas / eliminavimas vyksta tada, kai jaunuoliams, apskritai, neleidžiama mokytis, o darbuotojams (-oms) apribojamos profesinės galimybės ar sudaromos palankios darbo ir profesinio tobulinimosi, mokslinio darbo vykdymo sąlygos. Tai gali būti daroma atvirai ribojant priėmimą į universitetą, suvaržant paskaitų lankymą arba taikant drausmines

priemonės, dėl kurių asmuo pašalinamas iš studijų įstaigos. Segregacija - tai studentų(-čių) skirstymas ir nesuteikimas jiems / joms vienodų akademinių aplinkų dėl jų tam tikrų tapatybės bruožų ar socialinio statuso skirtumų. Pavyzdžiui, neįgalūs studentai gali būti apgyvendinami atskiruose būstuose, kuriose jie atskiriami nuo bendraamžių. Integracija apima įvairių poreikių turinčių studentų(-čių) įtraukimą į mokslo ir studijų įstaigas, kuomet infrastruktūra ir pedagoginės praktikos pritaikomos prie studentų(-čių) poreikių ir galimybių. Įtrauktis - labiausiai transformuojantis modelis, reiškiantis, kad visiems studentams(-ėms) suteikiama vienoda galimybė naudotis studijų galimybėmis ir ištekliais bei studijų procese skatinama ugdyti priklausymo organizacijai jausmą. Istorškai marginalizuotoms grupėms įtrauktis - tai nuoseklus veiksmas, kurio metu siekiama pašalinti dalyvavimo ir prieinamumo kliūtis (UNESCO, 2017).

Dažnai net reitinguose pirmaujančiuose universitetuose netyčia palaikoma nelygybė per formalias ir neformalias struktūras: 1) formalios politikos spragos - priėmimo kriterijai, stipendijų skirstymas ar akademinio vertinimo metodai gali sistemiškai nepalankiai veikti tam tikras studentų grupes, net jei to nesiekama sąmoningai; 2) neformali kultūra ir normos - vertinga informacija apie studijų ar mokslo projektų finansavimą, tinklaveika, mentorystė ir karjeros galimybės dažnai prieinamos tik tiems, kurie atitinka dominuojančią (dažniausiai vyrų) akademiko ar mokslininko normą; 3) mikro nelygybės - subtilūs, dažnai nesąmoningi elgesio modeliai - pvz., reguliariai pertraukti moterį per posėdį ar ignoruoti neįgalaus kolegos idėją - kaupiasi ir sukelia reikšmingas įtampas kolektyve. Akademiniis žinių kūrimas nėra neutralus — jis vyksta tam tikruose kultūrinuose ir kalbiniuose kontekstuose, kurie privilegijuoja vienus balsus ir marginalizuoja kitus. Tai ypač aktualu mažesnių kalbinių bendruomenių, tokių kaip lietuviakalbiai mokslininkai (-ės), kontekste, nes moksle vyrauja anglocentrizmas (dominuojanti anglų kalbos pozicija tarptautiniame moksle marginalizuoja ne anglakalbių mokslininkų žinias ir perspektyvas). Vietinės ir tradicinės žinojimo formos dažnai lieka nepripažintos akademiniame hierarchijoje, kuri privilegijuoja vakarietiškus epistemologinius modelius. Dėl įtakos ir reprezentacijos moksle kyla klausimai: kas kuria žinias, kieno perspektyvos įtraukiamos į vadovėlius ir mokslinius straipsnius - tai esminiai interseksionalumo klausimai.

Įtraukiame aukštajame moksle ir studijose studentų ir studentų gebėjimai ir galimybės vertinami jų santykiuose ir sąveikoje su aplinka. Socialiniu ir ekologiniu požiūriu pabrėžiama, kad švietimo sistemos turi prisitaikyti prie įvairių besimokančiųjų poreikių, o nesitikėti, kad jie / jos atitinka griežtas institucijos normas (Amor et al, 2018). Todėl įtraukusis ugdymas susijęs ne tik su fizine akademine vieta, bet ir su mokymosi aplinkos, kurioje studentai (-ės) jaučiasi saugūs (-ios), vertinami ir gali išnaudoti savo potencialą, kūrimu. Įtraukusis ugdymas aukštojo mokslo studijose apima sudėtingus, persidengiančius studentų (-čių) įvairovės aspektus, įskaitant: lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindus. Talentaish ar išskirtiniais gebėjimais apdovanoti studentai (-ės) turi išskirtinių intelektinių gebėjimų, taip pat gabumų konkrečiose ne akademiniuose srityse (pvz., muzikoje, sporte), kurioms taip pat būtina pritaikyti akademinę aplinką ir tinkamas priemones. Socialinė ir ekonominė nelygybė tebėra vienas stipriausių veiksnių, lemiančių aukštojo mokslo ir studijų prieinamumą ir studijų pasiekimų rezultatus. Studentų socialinė padėtis yra sąlygojama studentų (-čių) ekonominėmis galimybėmis ir geografine vieta. Studentai (-ės) iš mažesnes pajamas gaunančių šeimų dažnai susiduria su ribotomis galimybėmis naudotis akademiniiais ištekliais, akademinės veiklos galimybėmis ir paramos sistemomis. Vaikų iki 18 metų

amžiaus (būsimų potencialių studentų (-čių) skurdo rizikos lygis, palyginti su 2023 metais, padidėjo 2 procentiniais punktais ir 2024 m. sudarė 19 proc. (Eurostat, 2024). Todėl aukštasis mokslas gali padidinti arba sumažinti šią nelygybę, priklausomai nuo to, kaip universitetai atsižvelgia į studentų (-čių) materialinę padėtį. Geografiniai skirtumai dar labiau apsunkina aukštojo išsilavinimo įgijimo galimybes ir pagilina socialinę nelygybę. Kai universitetai ir įvairios mažiau pasiturinčios visuomenės grupės, nevienodai pasiskirstę regionuose, pastangos kurti įtraukią studijų aplinką, tampa dar sudėtingesnės. Regioniniai netolygumai lemia socialinę ir akademinę fragmentaciją, nes miesto vidurinio lavinimo mokyklos turi daugiau išteklių, daugiau kompetentingų pedagogų ir yra labiau prieinamos nei kaimo mokyklos. Be minėtų aplinkybių, siekiant išvengti rizikos ignoruoti tam tikrą grupę universitete, taikant interseksionalų požiūrį, viena kuri nors socialinė kategorija ar struktūra *ex ante* nėra laikoma svarbesne už kitą (Hankivsky, Jordan-Zachery, 2019). Lyčių lygybė aukštajame moksle negali būti suprantama tik kaip dviejų lyčių — moterų, vyrų ir nebinarinių asmenų — santykio klausimas. Interseksionalus požiūris atskleidžia, kad lytis persipina su daugeliu kitų socialinės tapatybės bruožų. Taikant interseksionalų požiūrį, socialinės kategorijos (pvz., konkrečios studentų (-čių) grupės) ir jų santykinė svarba bei reikšmė konkrečiai socialinei problemai yra nustatomos bendros akademinės politikos analizės proceso metu. Tai prieštarauja standartiniam politikos formavimo procesui, kuriame įvairios marginalizuotos grupės kartais net ne kviečiamos dalyvauti ir ne aptariamoms dėl to, kad jos mažai atstovaujamos arba jų nėra universiteto duomenų dokumentų rinkiniuose (Parken, 2010). Pavyzdžiui, nors pastebėta, kad socialiai ir ekonomiškai nepalankioje padėtyje esantys studentai (-ės) arba tam tikros etninės kilmės studentai (-ės) pasiekia prastesnių akademinių rezultatų, etninės priklausomybės ir socialinio ir ekonominio statuso susiejimas atskleidė įvairius ir nevienodus padarinius. Iš vienos pusės, socialiai ir ekonomiškai remtini baltieji britai studentai (-ės) buvo tarp geriausių rezultatų pasiekusių etninių grupių, iš kitos pusės, socialiai ir ekonomiškai remtini baltieji britai studentai (-ės) buvo tarp blogiausių rezultatų pasiekusių etninių grupių (Strand, 2014). Studentų (-čių) su specialiaisiais akademiais poreikiais susiejimas su etnine kilme, lytimi ar socialine ir ekonomine padėtimi, gali atskleisti svarbius skirtumus, susijusius su nevienodu etninių grupių jaunuolių dalyvavimu specialiojo ugdymo įstaigose.

Apibendrinant galima teigti, kad asmens tapatybės negalima suskirstyti į atskiras 16 charakteristikų arba požymių (Hancock, 2003). Tapatybės bruožų persidengimo studijos ir tyrimai gali būti informatyvesni, lyginant su atskirais etninės kilmės, lyties ir socioekonominės padėties tyrimais (Kertzner et al., 2009). Kiekvienas asmuo savo lytį patiria kartu su kitomis socialiai konstruojamais tapatybės požymiais, tokiais, kaip amžius, socialinė klasė, etniškumas, rasė, lytiškumas ir negalia. Dėl šios priežasties lytims jautrus ugdymas turi būti grindžiamas interseksionalių požiūriu, kuris įpareigoja atsižvelgti į tai, kaip skirtingos nelygybės ir / ar jų deriniai sukuria konkrečias gyvenimo situacijas (seksizmą, rasizmą, homofobiją ar ableizmą) ar net diskriminaciją (Crenshaw, 1991). Tokie asmenų tapatybių požymių deriniai ir jų tarpusavio sąveikos lemia polinkį į nevienodus socialinius vaidmenis ir leidžia arba neleidžia prisijungti prie privilegijuotųjų grupių. Studentų ir studenčių patirtis universitete formuojasi dėl lyties, rasės ir (arba) etniškumo, socialinės klasės, gebėjimų ir kitų tapatybės požymių sankirtos. Šiai patirčiai įtakos turi ir instituciniai veiksniai, tokie kaip istorinės ir kultūrinės universiteto tradicijos, turimi socialiniai ir ekonominiai ištekliai, jo(-s) įvairovės ir įtraukties

tikslai, studijų programos, jų administravimas, dėstytojų ir studentų (-čių) santykiai, akademinis strateginis planavimas ir universiteto veiklos kokybės vertinimo praktika (Mohajeri et al, 2019).

Aukštosios mokyklos organizacinis klimatas ir universiteto bendruomenės keliameje misijoje dažnai deklaruojamas įsipareigojimas vykdyti aukštąjį mokslą, kuriuo siekiama ugdyti kūrybiškumą, kritinį mąstymą, empatiją ir pilietinį aktyvumą. Tačiau šios vertybės dažnai yra nepatikimos, ypač kai institucijos nesugeba spręsti akademinėje kultūroje įsišaknijusios struktūrinės ir santykių lygybės problemų. Atviras ar subtilus priešiškas klimatas studentų bendrabučiuose ar miestelyje gali pakenkti studentų (-čių) priklausymo organizacijai pojūčiui, atgrasyti juos / jas ieškoti pagalbos, siekiant akademinės sėkmės ir gali neigiamai paveikti jų išstojimo iš universiteto rodiklį. Akademinę sėkmę sudaro besimokančiojo (-sios) pasiekimai, įgytos kompetencijos ir išsiugdyti įgūdžiai studijų metu, patiriamas pasitenkinimas studijomis, palankiai susiklosčiusi karjera, mokymosi sunkumų įveikimas ir įgytos profesijos išsilavinimo patvirtinimas (Alyahyan, Eyman ir Dustegor, 2020).

Institucinė įtrauktis reikalauja ne tik demografinės įvairovės, bet ir struktūrinio įsipareigojimo siekti lygybės ir teisingumo visose akademinio gyvenimo srityse - nuo priėmimo ir studijų programų parengimo bei akreditacijų iki studentų (-čių) paramos paslaugų ir vertinimo metodų.

Interseksionalus požiūris svarbus lyčių lygybės aukštajame moksle įgyvendinimui, nes tradiciniai lyčių lygybės modeliai dažnai nepastebi, kad moterų, vyrų ir nebinarinių asmenų patirtys nėra vienuosės. Interseksionalus požiūris padeda atpažinti, kaip skirtingos socialinės kategorijos susipina tarpusavyje ir formuoja unikalias nelygybės praktikas. Taikant interseksionalų požiūrį, organizacijos gali išsitiirti, kaip persidengiančios tapatybės daro įtaką studentų ir studentėlių galimybėms įgyti aukštąjį išsilavinimą ir praturtinti jų patirtį. Pavyzdžiui, lytis veikia ne izoliuotai, bet persidengia su klase, etnine kilmė, negalia ir kt. Studentė moteris, atvykusi iš regiono, iš mažas pajamas gaunančių šeimų gali susidurti su kitokiais iššūkiais nei jos bendraamžės vidurinėsios klasės studentės, kilusios iš didmiesčių arba neįgalių studentų(-čių) ar etninių mažumų patirtys. Pripažindami šias sudėtingas atskirties formas, universitetai turi galimybę projektuoti ir kurti subtilesnes ir veiksmingesnes lygybės strategijas.

Interseksionalaus požiūrio taikymas sudaro galimybes universitetams atskleisti "paslėptą studijų turinį" (*hidden curriculum*) - normas, lūkesčius ir vertybes, kurios gali būti netiesiogiai palankios dominuojančios studentų ir darbuotojų tapatybėms (pvz., vyriškumui, gebėjimams, heteronormatyvumui, elitiškumui). Šios nematomos prielaidos gali sustiprinti atskirties praktiką ir apriboti marginalizuotoms grupėms priklausančių studentų lavinimosi galimybes.

Pažangių universitetų fakultetai, dėstytojai ir dėstytojos bei administracijos darbuotojai (-os), siekdami įtraukties, dažnai dirba emocinį ir intelektualinį darbą, kuris retai pripažįstamas ir už kuris retai apskaitomas ir atlyginamas. Konsultavimas, informavimas, emocinis palaikymas, mentorystė ir parama studentams (-ėms), ypač iš nepakankamai atstovaujamos regionų aplinkos, gali būti labai prasmingi, bet kartu ir varginantys. Šis darbas turi būti instituciškai pripažįstamas ir remiamas, kad būtų išvengta akademinio darbuotojų perdegimo ir nelygybės.

Daugelis universitetų netiesiogiai atkartoja darbo rinkos ideologijas, pirmenybę teikdami tokioms absolventų (-čių) savybėms kaip savarankiškumas, konkurencingumas ir užtikrintas pasitikėjimas savimi. Tokios frazės, kaip "mes vertiname savarankiškai pradedančiuosius" arba "kad būtum išgirstas, privalai būti analitiškas", atspindi šiuos lūkesčius. Tačiau tokios normos gali prieštarauti

įvairios kilmės studentų ir studentų kultūrinėms vertybėms ar bendravimo stiliams. Todėl interseksionalus požiūris kritikuoja šias normatyvines prielaidas ir pasisako už platesnius akademinės ir profesinės sėkmės apibrėžimus. Šiuo metu pažangiausios darbovietės stengiasi kurti įvairiapusę, lygiateisę ir įtraukią darbovietę (Harvard Business School, 2025).

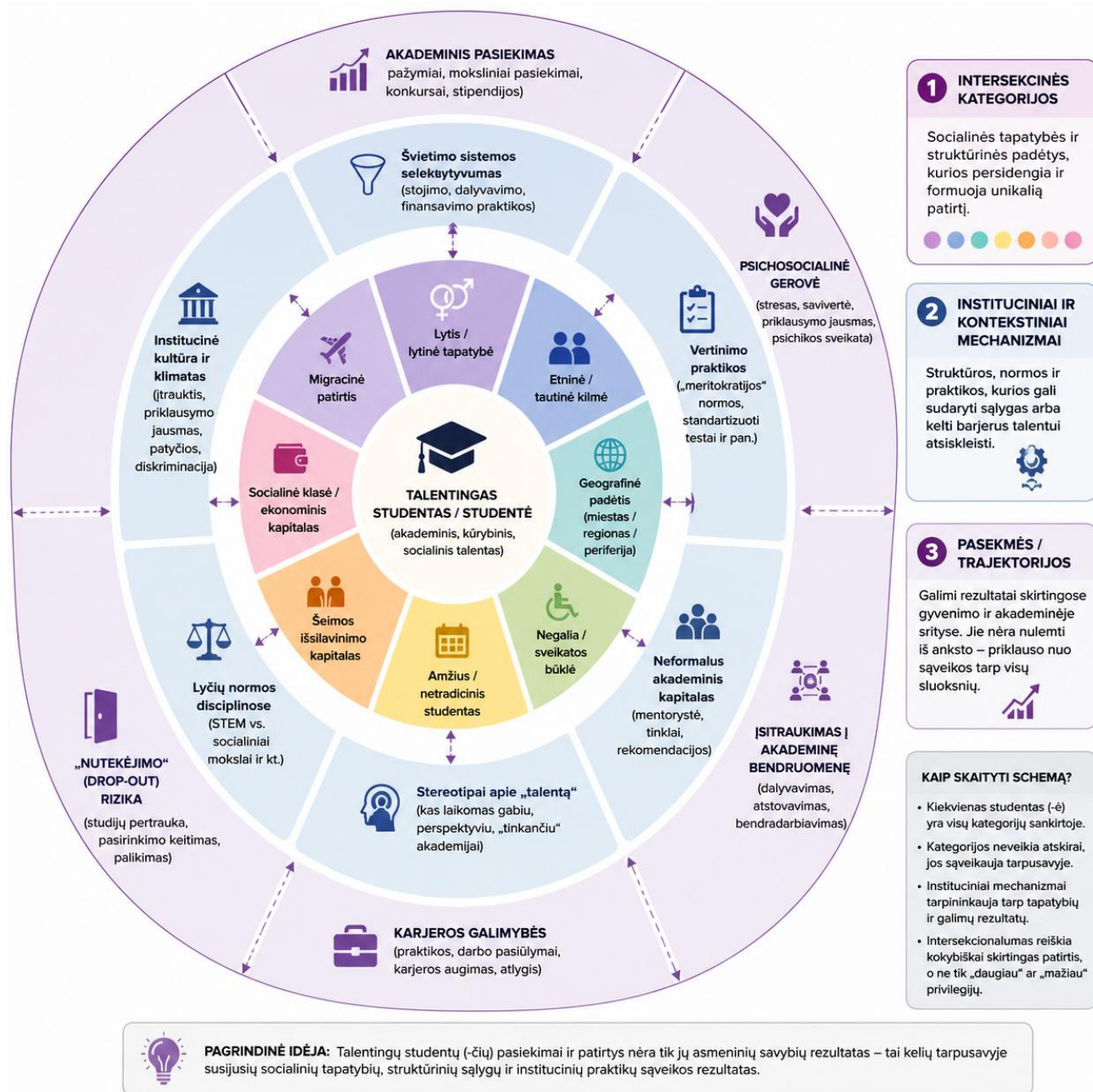
Interseksionalus požiūris reiškia, kad atkreipiamas dėmesys į daugybę tapatybių, kurias turi kiekviena(s) studentas (-ė) ir į tai, kaip šios tapatybės sąveikauja su institucinėmis galios struktūromis. Pavyzdžiui, biologinės lyties, lytinės tapatybės ir socialinio bei ekonominio statuso sankirta gali lemti skirtingas pranašumo arba marginalizacijos patirtis. Šių sankirtų nustatymas leidžia aukštosios mokykloms formuluoti įtraukesnę politiką, kurti studijų programas ir aukštojo mokslo pedagogiką bei didaktinius metodus. Interseksionalus požiūris skatina žvelgti sistemiskai į struktūrines, o ne tik individualias nelygybės priežastis akademiniame aplinkoje, nes studijų metu tenka nagrinėti studentų (-čių) ir / ar dėstytojų tapatybės požymių sankirtas, kurios yra paveikiamos organizacijos institucinės galios fono.

2.2. Interseksionalumas - analitinis įrankis nelygybei universitete diagnozuoti

Kiekvienas asmuo turi daugiasluoksnią tapatybę, kurią sudaro vienu metu veikiančios socialinės kategorijos, apibūdinančios esminius asmens tapatybės bruožus. **Interseksionalumas** (*intersectionality*) - **tai analitinis įrankis, reiškiantis interseksionalią analizę, kuri padeda suprasti, kaip šios kategorijos persipina ir sukuria unikalias privilegijų, nelygybių ar diskriminacijos formas** (EIGE Glossary, n. d.). Šis įrankis padeda nagrinėti ne tik individualius tapatybės požymius, bet ir platesnį socialinį, kultūrinį ir struktūrinį kontekstą, kuriame tos asmenų tapatybės formuojasi ir yra patiriamos. Ši perspektyva skatina tyrėjus, pedagogus ir universitetus atsižvelgti į sisteminių veiksnių - įstatymų, politikos, institucijų ir kultūrinių normų - įtaką individualiems dėstyto ir studijavimo rezultatams. Tačiau Vilniaus universiteto 346 bakalauro ir magistro studijų pakopų dalykų aprašų turinio analizės rezultatai rodo, kad lyties perspektyva į analizuotas studijų programas yra integruota labai silpnai, o interseksionalus požiūris neintegruotas visiškai (Novelskaitė et al, 2025). Vadinasi, interseksionalus požiūrio (ne)apgaltas ignoravimas ne skatina atsižvelgti į mikro-, mezo- ir makro lygmens įtaką, kuri formuoja individualią dėstytojo(s) ar / ir studento (-ės) patirtį (Bowleg, 2012). Socialinių ir struktūrinių veiksnių įtraukimas į analizę gali pakeisti tyrimus, kur būtų aiškiai atsižvelgta į sisteminių veiksnių vaidmenį individualiems rezultatams. Toks dėmesys struktūriniams veiksniams taip pat gali paskatinti imtis intervencinių priemonių struktūriniu lygmeniu, o ne tik spręsti problemas individualiu ar akademinės grupės lygmeniu. Pavyzdžiui, nors pasireiškia individuali diskriminacijos patirtis, bet ji dažnai tampa makrolygmens galios sistemų, pavyzdžiui, seksizmo ir rasizmo, simptomais (Hill, Collins ir Bilge, 2016). Vadinasi, interseksionalumas reiškia ne tik individo įvairovės požymių sąveiką, bet atsižvelgiama ir į susijusių sistemų ir galios struktūrų sąveiką (pvz., įstatymų, politikos, aukštojo mokslo sistemų ir organizacijų) kontekstą. Galios nelygybės pripažinimas yra esminis interseksionalumo aspektas (Hankivsky et al, 2014). Atliekant

interseksionalią analizę, patogiu pasinaudoti "svogūno modeliu", kuriame, žvelgiant iš diagramos vidaus į išorę, t. y. nuo "svogūno" centro link svogūno išorinių sluoksnių, pavaizduoti individo, socialinės grupės, organizacijos, visuomenės persidengimo sferos. Taikant interseksionalią analizę, galime geriau suprasti pagrindinius akademinius klausimus, pavyzdžiui, studijas, universiteto aplinką, galios santykius, kultūrą ir tarpasmeninę akademinio ir administracinio personalo bei studentų ir studentų sąveiką. Universitete nepakankamai išnaudojame interseksionalumo koncepcijos taikymą disciplinose, įgalinančiose mąstyti, įgyti žinių, įgūdžių ir, apskritai, užmegzti ryšius.

3 pav. Studento (-ės) talentingumo konceptualus modelis, vaizduojantis, kaip skirtingi asmens tapatybės bruožai (socialinės kategorijos) persidengia ir formuoja jai(-am) ne tik galimybes, bet sukuria ir kliūtis aukštojo mokslo organizacijoje (vizualizacija sukurta kaip pagalbinė priemonė, naudojant ChatGPT generatyvinį dirbtinį intelektą OpenAI, 2026).

Modelio sluoksniai (3 pav.) iliustruoja įvairius skirtumus, kurie daro įtaką asmenų sąveikai ir universiteto funkcionavimui. Šis modelis iliustruoja įvairovės požiūrius, konstruojant studento (-ės) talentingumą. Modelyje, kurio centre yra asmenybė, nagrinėjama kaip intersektionalios analizės ašys arba įvairovės elementai, kurių asmuo paprastai negali kontroliuoti, įskaitant amžių, lytį, etninę priklausomybę, sveikatos būklę, geografinę kilmės vietą, migracinę patirtis, fizinius ir (arba) psichinius gebėjimus, seksualinę orientaciją ir rasę. Paminėtos intersektionalios analizės ašys neturi hierarchijos, nes jos veikia simultaniškai. Kitas modelio sluoksnis (organizacijos arba mezo lygmuo) nurodo išorinius įvairovės aspektus arba struktūrinius bei institucinės aplinkos veiksmus: švietimo sistemos selektyvumą, vertinimo praktikas (pvz., „meritokratijos“ normos), neformalų akademinį kapitalą (mentorstę, tinklai), stereotipus apie „talentą“, lyčių disproporciją studijų programose (pvz.,

STEM vs. socialiniai mokslai). Visi jie daro įtaką asmens tapatybei. Kitaip sakant, šiame sluoksnyje išvardijami universiteto veiksniai, darantys įtaką įvairovei organizacijoje. Modelis uždaramas studentų ir studenčių rezultatų arba pasiekimų sluoksniu, kuriame modeliuojami skirtingos pasiekimų trajektorijos: akademinis pasiekimas (pažymiai, publikacijos), psichosocialinė gerovė, įsitraukimas į akademinę bendruomenę, tolesnės karjeros galimybės, „iškritimo“ (*drop-out*) rizika. Interseksionali analizė sudaro galimybes kiekviename studijų dalyke nagrinėti studentų (-čių) įvairovės poveikį akademinio lauko kontekstuose ir identifikuoti marginalizuotas, ne privilegijuotas ar patiriančias nelygybę studentų (-čių) ar visuomenės grupes.

Kai modelio centre yra asmuo, tai reiškia, kad jam (-ai) būdingas unikalus bendravimo stilius, kuriuo pasižymi kiekvienas asmuo. Vieni asmenys yra intravertai, kiti – ekstravertai, vieni konfrontuoja sukeldami konfliktus, kiti siekia harmonijos, vieni yra labiau savyje mąstantys ir analizuojantys, o kiti - aktyvesni ir atviresni. Interseksionalumas reiškia, kad įvairūs asmenys įkūnija daugybę tapatybių, susiduria su susikertančiomis nelygybėmis ir skirtingai patiria tuos pačius struktūrinių ir institucinius galios asimetrijas. Interseksionalumą galime laikyti analitine prizme, per kurią galima įvairiais aspektais pamatyti ir suprasti, kur ir kaip įvairios galios ir privilegijų lygmenys susikerta ir kaip persidengia kiekviename kontekste, kur pasireiškia diskriminacinės patirtys. Šiame modelyje daugiausia dėmesio skiriama interseksionaliam požiūriui, t. y. tiriama lytis, amžius, socialinis ir ekonominis statusas, neapmokamo darbo (vaiko, neįgalių, ligotų priežiūra) pareigos, seksualinė orientacija, etninė priklausomybė, religija, negalia, psichinė ir fizinė sveikata ir jų sankirtos. Interseksionalumas leidžia sujungti duomenų rinkinius su palyginamais lyties ir įvairovės vertinimais atliktose studijose ir mokslinių tyrimų projektuose, sudarant pakankamai dideles imtis, kad būtų galima atlikti reikšmingas analizes (Stadler et al, 2023).

Taikant interseksionalumo požiūrį lyčių lygybei taikyti, tyrimai ir įtrauktis rodo, kad vienas balsas negali veiksmingai atstovauti asmenų, kurių tapatybės susikerta patirtims. Interseksionalumas pristato faktą, kad privilegija (arba priespauda, arba nepalanki padėtis, arba nelygybės patirtis), arba diskriminacija evoliucionavo ir pasireiškia ne tik atviru pavidalu, bet tapo gana subtilesnė, sisteminė, daugiasluoksnė, institucionalizuota ir priklauso nuo aplinkos. Nagrinėjant patirtis, galima pastebėti, kad jos kyla iš daugelio sąveikų, kurios gali apimti procesus, valdymą, administravimą ir struktūras, todėl universiteto strategijoms, skirtoms jiems spręsti, reikia atitinkamo daugialypio požiūrio. Kai kurie mūsų studentai ir studentės kasdien gali patirti rasizmą, seksizmą, klasizmą, ableizmą kitos rūšies diskriminaciją. Kartais jie, tuo pačiu metu, patiria daugiau nei vieną iš šių diskriminacijos rūšių. Auditorijoje studentas (-ė) gali patirti diskriminaciją, kai dėstytoja(s) reikalauja brangių studijoms reikalingų priemonių ir nepateikia jokių alternatyvių variantų. Spalvotosios rasės studentas (-ė) gali patirti rasizmą ir seksizmą, kai priėmimo komisija nusprendžia, kad ji(-s) negali būti STEM specialybės studentas(-ė). Jie dėl savo tapatybės susiduria su kliūtimis pačiame universitete, pavyzdžiui, dėl apgyvendinimo, finansinės pagalbos, konsultavimo, įsidarbinimo, racionalios pusiausvyros tarp darbo studijų palaikymo, religinių apeigų vietos ir pan. Pagrindinė akademinio ir administracinio universiteto personalo atsakomybė turėtų būti saugios studijų erdvės sukūrimas ir studijų proceso palengvinimas įvairioms studentų grupėms, pavyzdžiui nėščioms studentėms. Labai svarbus tampa dėstyto požiūris ir siekis pritaikyti studijų aplinką kiekvienai studentų (-čių), patiriančių marginalizaciją ar nepakankamą į(si)traukimą, grupei. Tai gali būti sudėtinga, nes studentai (-ės) dėl

kokybiškai skirtingų patirčių, dažnai turi persidengiančios tapatybės požymius, kurie gali suteikti jiems (joms) skirtingą prieigą ir santykį su universiteto valdymo struktūromis, įgyjant privilegijų universiteto institucinėje struktūroje. Interseksionalumas universiteto studijų auditorijoje: supažindina studentus(-es) su įvairiomis asmenų socialinėmis tapatybėmis, naudojant studijų išteklius (knygas, studijų medžiagą ir pan.); sudaro galimybę atlikti nedidelius tyrimus ir skirti laiko jiems reflektuoti; padeda vieni kitiems mokytis vieniems iš kitų; tokios studijų patirtys padeda paneigti pasenusias koncepcijas ar klaidingas nuomones; moko studentus ir studentes palaikyti kitų besimokančiųjų kompetencijas; skatina jų sąmoningumą ir įgūdžius jaustis studijų grupėje bendraminčiais bei pasijusti didelės universiteto bendruomenės dalimi.

Nelygybės mažinimas, taikant interseksionalųjį požiūrį, aprėpia ne tik teorinį interseksionalumo supratimą, kuris universitete turėtų virsti konkrečiais veiksmais studijų procese. Sekančiame skyriuje pateikiami praktiniai įrankiai ir strategijos, padedantys dėstytojams (-oms) ir institucijoms aktyviau mažinti nelygybę studijų ir mokslo aplinkoje.

2.3. Aukštojo mokslo interseksionali pedagogika ir didaktika

Interseksionali pedagogika — tai ne tik teorija, bet ir konkreti dėstyimo praktika. Ji kviečia dėstytojus ir dėstytojas kritiškai peržiūrėti savo dėstyimo metodus, naudojamus medžiagas ir klasės dinamiką, siekiant užtikrinti, kad kiekvienas studentas (-ė) galėtų visavertiškai mokytis.

Pasaulyje pripažinta, kad interseksionalaus požiūrio integravimas į studijų programų kūrimą ir praktiką yra esminis feministinės politikos praktikavimo akademinėje bendruomenėje aspektas, siekiant plėtoti įtraukios pedagogikos politiką (Wånggren, Sellberg, 2012). Tačiau mokslininkai, diskutuojantys apie įvairovę mokymo programų kūrime ir plėtroje (Nentwich, Sander, 2015; Kilgour, 2015), teigia, kad kursai, programos, studijų dalykai ir iniciatyvos nepakankamai įtvirtina interseksionalųjį nelygybės dinamikos supratimą. Nors plati įvairovės problema dažnai aptariama, ypač kai ji siejama su universiteto veiklos rezultatais (Armstrong et al., 2010; Roberge, van Dick, 2010; Hoogendoorn et al, 2013; Andreuski et al, 2014), „įvairovės studijos“ dažniausiai remiasi fiksuotu skirtumų supratimu, kuris orientuotas į universiteto strategijas, skirtas jiems valdyti organizacijoje arba lavinti studentams (-ėms) reikiamas įvairovės kompetencijas. Kecia M. Thomas (2009) teigimu, vienas iš pagrindinių įvairovės universitete trūkumų yra tas, kad šios pastangos pateikia „įvairovės dedamąsias atskirai, tarsi patys individai vienu metu neturėtų ir jų asmens tapatybėse nefunkcionuotų keli įvairovės dėmenys – kad mes neturime įvairovės“ (p. 295). Visgi, naudinga pripažinti, kad šioje problemoje slypi du klausimai: kaip mokytis interseksionalumo ir kaip mokytis interseksionaliai? (Naples, 2009; Davis, 2010). Siekdami mokytis interseksionalumo, svarbi K. Thomas (2010) pasiūlymo išplėtotai aptarti „kaip studentų grupės dalijasi privilegijų suteikimo ir jų atėmimo patirtimi“ (p. 306). Šiuo atveju, remiamės F. Duarte ir A. Fitzgerald (2006) argumentu, kad universitete studijos turėtų būti orientuotos į refleksyvųjį ir patirtimi grįstą mokymąsi, siekiant suprasti organizacijose vykstančius procesus ir jų dinamiką. Autoriai teigia, kad organizacijos, kaip sudėtingos, dinamiškos aplinkos, kurias nuolat keičia individai ir studentų (-čių) grupės, geriau

suprantamos, jei jos nagrinėjamos atsižvelgiant į individų ir jų grupių tapatybės sudėtingumą ir kintamumą. Praktiškai F. Duarte ir A. Fitzgerald pabrėžia veiklų, skirtų „sudaryti sąlygas refleksyvumui paversti veiksmu“ (Duarte, Fitzgerald, 2006: p. 16), svarbą, kas palengvina studijų procesą, kurio metu studentai (-ės) apmąsto savo socialinę padėtį ir tyrinėja, kaip jų veikimas prisideda prie galios dinamikos ir nelygybės sistemų palaikymo arba pasirenka mesti iššūkį, taip susikurdami sau daugiau galimybių. Panašiai S. R. Jones ir C. L. Wijeyesinghe (2011) teigia, kad reikia studentus (-es) mokyti pripažinti įvairiapusę tapatybę ir jos dinamiką universiteto akademiniame aplinkoje, atkreipiant dėmesį į tai, kaip skiriasi jų patirtys dėl skirtingos padėties persikertančios galios sistemose (Collins, 2015a). L. Ortiz ir J. Rani (2010) pabrėžia kontekstualumo svarbą, teigdami, kad įvairovės mokymas turi būti integruotas į visas patvirtintas studijų programas, apimant įvairovės nagrinėjimą instituciniame ir socialiniame kontekstuose, atkreipiant dėmesį į studentus (-es) ir akademikus (-es), įtraukiant socialinius partnerius bei bendrus susitarimus ir socialinę poziciją. Galiausiai, be naujos pedagogikos poreikio, norint integruoti interseksionalųjį požiūrį į aukštojo mokslo sistemos valdymą, reikėtų ir naujos studijų kursų, dalykų medžiagos. Studijų medžiaga apimtų atvejus, pratimus ir mokymo priemones, kurios parodytų ir pasiūlytų aptarti studijų metu anksčiau savaime suprantamomis laikytas prielaidas, pavyzdžiui, kaip tokie terminai kaip „įvairovė“ yra šališki akademinės vadovybės kontrolės atžvilgiu, o tokie terminai kaip „vadovas“ yra stratifikuojami pagal lytį ir rasę (Gordon et al, 2010). Šių samprotavimų pasekoje susiformavo interseksionali pedagogika, kuri remiasi šiais principais:

- asmens tapatybė yra daugiaplanė, daugiasluoksnė ir socialiai konstruojama;
- interseksionalumas atskleidžia privilegijų ir nelygybės ar net diskriminacijos sistemas ir įrodo, kaip jos veikia asmeniniame ir instituciniame organizacijos kontekste;
- studijų užduotys ir praktika turėtų skatinti socialinę transformaciją, o ne tik apsiriboti teoriniu dalyko supratimu;
- įtraukios studijų programos turi atspindėti daugybę perspektyvų, ypač tas, kurios yra marginalizuotos dominuojančiame akademiniame diskurse.

Šie principai inspiravo **interseksionalios pedagogikos šakos** ir jos pagrindų sukūrimą. Kim K. A. (2016) apžvelgusi teorines prieigas, praktinius metodus ir duomenimis grįstą universitetų gerąją praktiką, suformulavo 10-ties punktų efektyvios interseksionalios pedagogikos modelį, kurio esminiai principai yra tokie:

Daugiaperspektyvė studijų dalykų turinio analizė - interseksionalumas konceptualizuojamas kaip sistema, atskleidžianti, kaip privilegijos ir nelygybė(-s) (išnaudojimas ar diskriminacija) patiriamos tuo pačiu metu. Ši perspektyva meta iššūkį adityviems analizės atvejams, kurie socialines asmenų tapatybes traktuoja kaip atskiras arba hierarchiškai sugrupuotas. Studijų medžiaga atspindi įvairias kultūrines, lyčių ir socialines perspektyvas - ne tik dominuojančio diskurso požiūrį. Studijose stengiamasi naudotis autoriais iš skirtingų socialinių grupių.

Universalus studijų (mokymosi) dizainas. Medžiaga ir užduotys pateikiamos keliais formatais, atsižvelgiant į skirtingus mokymosi stilius, kalbines kompetencijas ir fizines galimybes. Studijų medžiaga turėtų būti įtrauki skirtingiems (-oms) studentams (-ėms), kad joje jie / jos surastų save, tokiu būdu, su studijų dalykų turiniu galėtų būti visi susieti.

Įtraukioji grupės dinamika. Dėstytoja(s) aktyviai rūpinasi, kad visi studentai ir studentės turėtų galimybę kalbėti ir būti išgirsti - neatsižvelgiant į jų tapatybę ar akademinį pasitikėjimą savimi. Studijos turi padėti aiškintis ir mokyti samprotauti, kaip spręsti įvairius nelygybės (išnaudojimo ar diskriminacijos) atvejus - ne tik dėl lyties ir rasės, bet ir seksualumo, gebėjimų, lytinės tapatybės, imigracijos statuso ir kt., kurios dažnai nepakankamai nagrinėjamos studijų dalykuose.

Nematomų sąryšių pavertimas matomais - pagrindinė interseksionalios pedagogikos užduotis – atskleisti ir išnagrinėti „nematomas“ sankirtas - tas, kurios dažnai ignoruojamos arba nepastebimos dominuojančiuose naratyvuose.

Privilegijų (ar nelygybės, ar diskriminacijos) dekonstravimas - akademinis darbas ir studijos turėtų sutelkti dėmesį į privilegijas, stimuliuojant jų kritišką apmąstymą. Studentai (-ės) ir universitetų akademiniai darbuotojai (-os) skatinami (-os) nagrinėti, kaip dominuojančios tapatybės (pvz., odos spalvos baltumas, gebėjimų stiprinimas, moteriškumas, vyriškumas) funkcionuoja, tradiciškai siekiant išlaikyti valdymo galią ir sistemingą pranašumą. Sistemingai institucionalizuotos nelygybės formos, kurios atsiranda ne dėl individualių veiksmų, bet dėl organizacijos politikų, normų ir kultūros sukuria struktūrines nelygybes. Studijų procese neturėtų būti stereotipinio, seksistinio turinio ir kitaip iš lygių galimybių perspektyvos netinkamo studijų turinio.

Galios (valdymo) struktūrinė analizė - interseksionalumas turėtų peržengti diskusijų apie įvairovę ribas ir kritiškai išnagrinėti galią, privilegijas ir institucinę nelygybę (gal net išnaudojimą ar diskriminaciją) studijų priemonėse ir studentų (-čių) pasiekimų dinamikoje.

Pedagogo kritinis refleksyvumas - tikimasi, kad dėstytojai (-os) apmąstys savo asmeninius susikertančius tapatybės bruožus, savo šališkumą ir elgseną, taip pat įvertins, kokią įtaką tai daro studentams (-ėms), jų grupių aplinkai ir jų santykiams su studentais(-ėmis). Dėstytojo(s) kritinis refleksyvumas reguliariai reflektuoja savo paties tapatybę, išankstines nuostatas ir privilegijas, suprantant, kaip tai veikia jo(-s) santykį su studentais (-ėmis) ir dėstoma medžiaga.

Studentų refleksyvumas – studentai (-ės) skatinami tyrinėti savo tapatybes ir pastebėti kaip jos veikia jų mokymąsi, elgesį ir suvokimą. Asmeninė refleksija ir naratyvinės užduotys atlieka gyvybiškai svarbų vaidmenį studijų procese.

Socialinė veikla - pagrindinis interseksionalios pedagogikos tikslas - įgalinti studentus (-es) įsitraukti į socialinio neteisingumo ir nelygybės mažinimo darbą tiek auditorijoje, tiek už jos ribų. Studijų užduotys gali apimti mokymąsi visuomeninėse organizacijose, įsitraukimą į bendruomenių veiklas ir universiteto projektus.

Marginalizuotų balsų sutelkimas - interseksionali pedagogika vertina istoriškai susiformavusių marginalizuotų asmenų ar jų grupių požiūrių pareiškimą ir pilnavertį dalyvavimą diskusijose apie galią ir nelygybę (ar neteisybę, diskriminaciją), nes visi požiūriai privalo būti išsakyti ir yra vienodai svarbūs.

Studijų programos ir jos dalykų atnaujinimas, integruojant interseksionalumo perspektyvą - įvairios studijų disciplinos turėtų atnaujinti dalykų turinį, suteikiant joms daugiau tardiscipliniškumo, neapsiribojant į įvairovę orientuotais kursais. Toks požiūris skatina gilesnius institucinius pokyčius ir produktyvesnį mokymąsi. Studijose studentams ir studentėms svarbu suteikti platesnį žinojimo kontekstą ir padėti jiems(-oms) tapti sąmoningesniais visuomenės nariais (-ėmis). Šiuo atveju, būtina sukurti sąlygas transformuojančioms studijoms (Mezirow, 2000), kad besimokantieji (-čiosios) turėtų

galimybę kritiškai pažvelgti į pamatines vertybes, įsitikinimus ir prielaidas, ne tik savo pačių, bet ir savo disciplinos bei platesnės visuomenės grupių atžvilgiu. Siekiama studentus (-es) įtraukti į studijų epizodus, kurie kvestionuoja savaime suprantamas prielaidas apie pasaulį, atkreipti dėmesį į nelygybę, kvestionuoti prielaidas ir suteikti erdvės samprotavimams, apmąstymams, diskusijoms ir naujoms interpretacijoms.

Kritinė pedagogika (Freire, 1985; 1998) pasiūlyta transformuojanti švietimo teorinė prieiga, oponuoja tradicinę studijų sampratą ir skatina studentų (-čių) įgalinimą, dialogą ir kritinį mąstymą. Kritinė pedagogika ir dekonstruktyvistinis požiūris yra labai svarbūs studijuojant interseksionalumą, nes jie pabrėžia galios dinamikos, socialinio teisingumo ir nusistovėjusių naratyvų kritikos vaidmenį švietimo sistemoje. Šių požiūrių taikymas studijų dalykuose gali gerokai praturtinti studentų ir studentų patirtis, pagilinti supratimą, parodyti kaip įvairios tapatybės subjektyvūs požymiai sąveikauja akademinės aplinkos ir visuomenės struktūrose, nagrinėjant studijų dalyko turinį. Tai plečia studentų (-čių) mąstymo ribas ir lavina kritinius gebėjimus bei supažindina su turtinga pasaulinių iššūkių perspektyva. Kartu kritinė pedagogika, pabrėžia, kad pedagogai turėtų įgalinti studentus (-es) aptikti socialinės nelygybės ar diskriminacijos struktūras ir kritiškai vertinti visuomenės normas. Šis požiūris gerai dera su interseksionalių požiūriu, nes kviečia studentus (-es) domėtis, kaip įvairios nelygybės formos - ar jos būtų susijusios su rase, klase, lytimi, ar kitais tapatybės bruožais - egzistuoja ir formuoja jaunuolių gyvenimišką patirtį. Kaip pedagoginė priemonė inicijuojamas dialogas, kritinė pedagogika skatina studentus (-es) išsakyti ir kritikuoti savo tapatybių požymių persidengimo aspektus. Tokiu būdu, kuriama studijų aplinka, kurioje marginalizuoti balsai galėtų būti išgirsti ir aptarti, skatinant socialinės atsakomybės ir aktyvizmo etosą.

Dekonstruktyvistinis požiūris papildo kritinę pedagogiką, skatindamas nagrinėti pagrindines prielaidas ir binarines struktūras, kurie dažnai būdingi tradicinei pedagogikai. Dekonstrukcija, kaip ją suformulavo filosofas J. Derrida (1972), siekiama išardyti įsitvirtinčius naratyvus ir išryškinti socialinių struktūrų prasmės kintamumą ir sudėtingumą. Studijuojant interseksionalumą, dekonstruktyvistinis požiūris gali padėti studentams ir studentėms kritiškai analizuoti socialiniame diskurse naudojamas kategorijas, tokias kaip rasė, lytis ir klasė, taip atskleidžiant šių kategorijų ribotumą ir konstruktyvų pobūdį. Toks požiūris skatina studentus (-es) mąstyti ne tik apie binarines pozicijas ir įvertinti tapatybės požymių formavimosi niuansus, kurie svarbūs norint suprasti jų persidengimo pasekmes.

Interseksionalaus požiūrio studijos ypač reikšmingos komunikacijos ir informacijos, viešųjų ryšių, žurnalistikos studijose, nes padeda suprasti, kaip skirtingos socialinės grupės skirtingai patiria ir reaguoja į informaciją ir pranešimus, pasinaudodamos skirtingais komunikacijos kanalais. Žiniasklaida vaidina svarbų vaidmenį formuojant tapatybes ir interpretuojant įvykius. Žiniasklaidos turinio analizė akivaizdžiai įrodo, kad moterys žiniasklaidoje ir toliau nepakankamai atstovaujamos. Be to, lyčių vaizdavimas žiniasklaidos tekstuose ir vaizdiniuose tebėra šališkas ir stereotipinis. Ypač tai paplitę, kai aptariamas (ne)pakankamas moterų, kaip sprendimų priėmėjų, atstovavimas politikoje, žiniasklaidos industrijoje ir versle; feministinių klausimų ignoravimas politikoje, žiniasklaidoje ir gamyboje; kai moterys ir vyrai vaizduojami vaidybinėje produkcijoje ir dokumentikoje, ypač stereotipinėmis klišėmis pagrįstas vaidmenų ir darbų paskirstymas moterims ir

vyrams bei iš to kylantis jų gyvenimo trivializavimas ir stereotipizavimas, dažnai siejasi su kitomis socialinės nelygybės kategorijomis.

Galiausiai, kritinė pedagogika ir dekonstruktyvistinis požiūris esmingai pagrindžia interseksionalumo studijų poreikį universitetuose. Jie ne tik stiprina studentų ir studenčių analitinius įgūdžius, bet ir skatina gilesnį įsipareigojimą siekti socialinio teisingumo, nes, pasitelkiant sąmoningą veikimą ir apmąstymus, kvestionuojama sisteminė nelygybė.

Interseksionali pedagogika nagrinėja studentų (-čių) patirtis neapsiribodama viena ašimi ir vertindama jas kaip jų rasės, etninės kilmės, klasės, gebėjimų, lyties ir gyvenimiškos patirties sankirtą. Ši pedagogika ragina akademikus suprasti, kad tapatybės ir patirtys bei paplitęs šališkumas vienas kitą papildo, todėl rekomenduojama atsižvelgti į studentų(-čių) tapatybes bei patirtis kuriant studijų programas ir jų dalykų sandus bei taikant atnaujinamą studijų (dėstymo ir mokymosi) praktiką. Studijų strategijos, skirtos spręsti įvairovės problemą, yra susijusios su edukacinėmis strategijomis, vertinimo metodais ir skaitmeninių technologijų naudojimu universitete. Įvairių studijų grupių ir kursų strategijos galėtų atsižvelgti į studentų (-čių) poreikių įvairovę, kas sustiprintų aukštojo mokslo studijų orientaciją nukreiptą „į studentą (ę-)“ (Jones, 2007; Rogers, 1983) darnaus vystymosi kontekste (Komatsu, et al, 2021).

Interseksionalaus požiūrio taikymo strategijos apimtų ne tik dėstymą ir mokymąsi, bet ir diferencijuotą mokymą, individualizuotą mokymąsi, pavyzdžiui, studentų ir studenčių individualų darbą, ir mažų grupių metodus, kurie galėtų apimti „į studentą (-ę)“ orientuotus metodus, kurie lemia geresnius studijų rezultatus. Įvairių studentų (-čių) auditorijos poreikių tenkinimas gali apimti įvairių mokymo formatų ir praktikų taikymą, kelių būdų, kaip pateikti dėstomo dalyko turinį skirtingiems besimokantiejiems (-čiosiems), taikymą ir skirtingo studijų ritmo taikymą skirtingiems studentais. Šioms strategijoms gali prireikti skirtingų dėstymo išteklių konfigūracijų pvz., dėstytojo(s) padėjėja(s) ar specifinė techninė įranga, dirbant su specialių poreikių studentais (-ėmis).

Kaip geriau suprasti studentų ir studenčių tapatybes? Kartu su lytimi, etnine kilmė, rase, klase ir gebėjimais reikėtų atsižvelgti ir į kitas tapatybes, tokias kaip amžius, kalba, religija, psichinė sveikata, šeimyninė padėtis ir tėvystės statusas. Studentų ir studenčių turimos patirtys, kurios taip pat sąveikauja su tapatybės požymiais, gali būti tokios, kaip išankstinis nusistatymas dėl odos spalvos, išvaizdos ar grožio standartų šališkumas, imigracijos statusas, šeimyniniai įsipareigojimai, įkalinimo istorija, būsto turėjimas ar karinės prievolės patirtis. Kai kurios iš šių savybių, pavyzdžiui, rasė ar amžius, gali akivaizdžiai būti matomos. Tačiau niekada nebus tokios pastebimos kaip, pavyzdžiui, trauminės patirtys arba sisteminės švietimo sistemos nelygybės istorijos įtakos. Interseksionali pedagogika taip pat prisimena, kad studentai (ės), kurie (-ios) išoriškai atrodo turintys (-čios) tą pačią tapatybę, gali turėti skirtingą patirtį, priklausomai nuo jų gyvenimo konteksto. Studentė, studijuodama grupėje, kurioje dauguma - moterys, neturės tokios pačios patirties, kaip kolektyvuose, kur vyrų ir moterų santykis vienodesnis. Taigi, taikydami interseksionalią pedagogiką, skatiname lygybę studijų grupėje. Lygybė grupėje nereiškia, kad su visais studentais elgiamasi vienodai, nepaisant jų tapatybės. Tiesą sakant, pedagogika, kuri „nemato“ rasės, lyties ar kitų tapatybių, gali turėti priešingą poveikį - palikti studentus (es) nuošalyje dėl jų interseksionalios tapatybės, tokiu būdu, pagilindama nelygybę mokslo ir studijų institucijoje.

Kaip naudoti šį įrankį? Galimi šių gairių naudojimo atvejai ir akademinės situacijos:

1. Galima naudoti savarankiškai arba komandoje, tačiau ypač svarbus bendradarbiavimas su universiteto administracija ir vadovais, kurie priima sprendimus, lygių galimybių ekspertais, nevyriausybiniomis organizacijomis (pvz., Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, NVO dirbančios su LGBT+, migrantais ar neįgaliaisiais), bei su studentais (-ėmis) ir dėstytojais (-omis) iš įvairių susitelkusių socialinių grupių. Tikslinga organizuoti mokymus, kuriuose būtų supažindinama su interseksionalios analizės taikymu studijų ir (ar) tyrimo procese.
2. Peržiūrint studijų programas, užtikrinkite, kad temos būtų aptariamose ne tik per lyčių, bet ir per interseksionalumo prizmę: įtraukiant rasės, socialinės klasės, amžiaus, negalios, religijos ir kitus aspektus. Į paskaitas įtraukite atvejų analizę, kuri atspindėtų įvairių socialinių grupių patirtis Lietuvoje (pvz., romų merginų patirtis švietimo sistemoje, LGBTQ+ jaunimo emocinės gerovės, vienišos motinos iš regionų galimybes studijuoti, lietuvių kalbos nemokančių asmenų, tradicinio ir netradicinio tikėjimo krypčių atstovų, kitos rasės (odos spalvos) ir kitos etninės grupės asmenų gyvenimiškas praktikas). Skatinkite kritinį mąstymą apie tai, kas yra laikomas "norma", o kas nustumta į paraštes ir sutinkama tik akademinuose tekstuose ar tyrimų praktikoje.
3. Pasirenkite kolegų pasipriešinimui ar atviram priešiškamui. Įgyvendinant pokyčius, gali kilti pasipriešinimas – tiek iš koleg(i)ų, tiek iš universiteto tradicinės kultūros kasdienybės procesų ar studentų (-čių). Tai natūrali reakcija į pokyčius, ypač tuomet, kai jie paliečia galios santykius ar nusistovėjusias ir įprastas akademines normas. Rekomendacijos: kurkite saugią aplinką atvirai diskusijai apie lygybę ir įtrauktį; naudokite mokslinius šaltinius (pvz., Tildesley, Lombardo & Verge, 2022) ir vietinius tyrimus, kad pagrįstumėte pokyčių poreikį ir pateiktumėte argumentuotos pokyčių būtinybės įrodymus. Dabartinės geopolitinės situacijos, nacionalinio saugumo ir visuomenės sanglaudos kontekste, migracijos politiką ir su ja susijusios socialinės įtraukties / atskirties, pilietinio dalyvavimo, lygių galimybių ir lygybės politikos bei daugiakultūriškumo temos Lietuvoje tampa itin aktualios. Pavyzdžiui, galite atsiremti į tyrimus, atliktus Lietuvoje apie lyties ir socialinės klasės įtaką mokslo pasiekimams regionuose ar Vilniuje, visuomenės nuostatų etninių, religinių, migrantų ir kitų socialinių grupių atžvilgiu (pvz., Lietuvos socialinių mokslų centro su partneriais tyrimas, 2025); susipažinti su universiteto, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos (LGKT), Žmogaus teisių stebėjimo instituto tyrimais, LR Seimo kontrolierių įstaigos, kaip Nacionalinės žmogaus teisių institucijos, LGKT metinėmis ataskaitomis.
4. Pasinaudokite savo akademinio etinio jautrumu. Nereikėtų tikėtis, kad marginalizuoti studentai ir studentės ar darbuotojai ir darbuotojos spręs institucines problemas be atitinkamo pripažinimo ar atlygio. Todėl pasistenkite įtraukti juos vadovaujantis savanoriškumo principu, aiškiai parodant kokia svarbi jų indėlio vertė universitetui. Užtikrinkite, kad jų balsas būtų girdimas, bet tuo pačiu ir apsaugotas nuo nepagarbos ar žeminimo.
5. Bendradarbiaukite su išorės organizacijomis. Pasitelkite studentų, visuomenines organizacijas, kurios jau taiko sėkmingus interseksionalius metodus Lietuvoje (pvz., Diversity

Development Group”, „Psichikos sveikatos perspektyvos“, „Moterų informacijos centras“, „Lygių galimybių centras“, „Socialinių inovacijų fondas“). Kvieskite organizacijas į paskaitas, seminarus ar renginius pasidalinti gerosios praktikos pavyzdžiais. Patartina įtraukti studentus (-es) į praktikas ar tyrimų projektus šiose organizacijose.

6. Pasikliaukite universiteto instituciniu požiūriu ir jo svarba. Vidinis universiteto požiūris į lygias galimybes, lygybę ir įtrauktį tiesiogiai lemia sėkmę visuomenėje – tiek studijų parengimo kokybėje, tiek universiteto socialinėje atsakomybėje. Bendradarbiaukite su universiteto padaliniais, struktūromis ir darbuotojais (-omis), kurie (os) palaiko interseksionalumo darbą (pvz., lygių galimybių / lyčių lygybės koordinatoriais, Bendruomenės gerovės skyriumi, kurie savo veikloje įtraukia įvairovės aspektus.

Apibendrinant, reikia pažymėti, kad mūsų atlikta interseksionalumo studijų situacijos universitete apžvalga nustatė keturias sritis, kurias pagal interseksionalią pedagogiką reikėtų įgyvendinti: apibrėžti interseksionalumo studijų konceptualiąją reikšmę studijų programose ir jų studijų dalykuose; operacionalizuoti ir parengti interseksionalios analizės studijas ir nedidelius tyrimus; praktiškai taikyti interseksionalias studijas universitete ir fiksuoti tarpsektorinį dėstymą ir mokymąsi, jam plačiai plintant viso pasaulio tarptautinėse studijose.

Nuorodos

- Alyahyan, E., Dustegor, D., & Eyman, B. (2020). Predicting academic success in higher education: Literature review and best practices. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 17(1). <https://doi.org/10.1186/s41239-020-0177-7>
- Amor, A. M., Hagiwara, M., Shogren, K. A., Thompson, J. R., Verdugo, M. Á., Burke, K. M., & Aguayo, V. (2018). International perspectives and trends in research on inclusive education: A systematic review. *International Journal of Inclusive Education*, 23(12), 1277–1295. <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1445304>
- Andreuski, G., Richard, O. C., Shaw, J. D., & Ferrier, W. J. (2014). Racial diversity and firm performance: The mediating role of competitive intensity. *Journal of Management*, 40(3), 820–844. <https://doi.org/10.1177/0149206311421838>
- Armstrong, C., Flood, P. C., Guthrie, J. P., Liu, W., MacCurtain, S., & Mkamwa, T. (2010). The impact of diversity and equality management on firm performance: Beyond high-performance work systems. *Human Resource Management*, 49(6), 977–998. <https://doi.org/10.1002/hrm.20391>
- Bowleg, L. (2012). The problem with the phrase women and minorities: Intersectionality—An important theoretical framework for public health. *American Journal of Public Health*, 102(7), 1267–1273. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2012.300750>
- Case, K. A. (2016). *Intersectional pedagogy: Complicating identity and social justice*. Routledge.
- Collins, P. H. (2015a). *Intersectionality's definitional dilemmas*. *Annual Review of Sociology*, 41, 1–20. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112142>
- Collins, P. H., & Bilge, S. (2016). *Intersectionality*. Polity Press.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Davis, K. (2010). Intersectionality as a buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful. *Feminist Theory*, 9(1), 67–85. <https://doi.org/10.1177/1464700108086364>
- Derrida, J. (1972). *Positions*. Éditions de Minuit.

- Duarte, F., & Fitzgerald, A. (2006). *Theorizing organizations and the reflective learner*. Routledge.
- European Institute for Gender Equality. (n.d.). *Intersectionality*. EIGE Gender Equality Glossary and Thesaurus. <https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1263>
- Europos Taryba. (2021). *Tarybos rezoliucija dėl Europos aukštojo mokslo strateginės sistemos*. European Council.
- Eurostat. (2024). *Children at risk of poverty or social exclusion statistics*. <https://ec.europa.eu/eurostat/>
- Freire, P. (1985). *The politics of education: Culture, power, and liberation*. Bergin & Garvey.
- Freire, P. (1998). *Pedagogy of freedom: Ethics, democracy, and civic courage*. Rowman & Littlefield.
- Hancock, A.-M. (2003). When multiplication doesn't equal quick addition: Examining intersectionality as a research paradigm. *Perspectives on Politics*, 5(1), 63–79.
- Hankivsky, O., & Jordan-Zachery, J. S. (2019). *The Palgrave handbook of intersectionality in public policy*. Palgrave Macmillan.
- Hankivsky, O., Grace, D., Hunting, G., Ferlatte, O., Clark, N., Fridkin, A., & Rudrum, S. (2014). An intersectionality-based policy analysis framework: Critical reflections on a methodology for advancing equity. *International Journal for Equity in Health*, 13(119). <https://doi.org/10.1186/s12939-014-0119-x>
- Harvard Business School. (2025). *Diversity, equity, and inclusion in the workplace*. <https://www.hbs.edu/>
- Hoogendoorn, S., Oosterbeek, H., & Van Praag, M. (2013). The impact of gender diversity on the performance of business teams: Evidence from a field experiment. *Management Science*, 59(7), 1514–1528. <https://doi.org/10.1287/mnsc.1120.1674>
- Gordon, S. P., Iverson, S. V., & Allan, E. J. (2010). *The discursive framing of women leaders in higher education*. In *Reconstructing policy in higher education: Feminist poststructural perspectives* (pp. 81–105). Routledge.
- Jones, S. R., & Wijeyesinghe, C. L. (2011). *Identity development of college students: Advancing frameworks for multiple dimensions of identity*. Jossey-Bass.
- Jones, L. (2007). *The student-centered classroom*. Cambridge University Press.
- Kertzner, R. M., Meyer, I. H., Frost, D. M., & Stirratt, M. J. (2009). Social and psychological well-being in lesbians, gay men, and bisexuals: The effects of race, gender, age, and sexual identity. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(4), 500–510. <https://doi.org/10.1037/a0016848>
- Kilgour, M. A. (2015). The importance of management and leadership in diversity and inclusion studies. *Equality, Diversity and Inclusion*, 34(8), 659–676. <https://doi.org/10.1108/EDI-01-2015-0002>
- Komatsu, H., Rappleye, J., & Silova, I. (2021). Culture and the independent self: Obstacles to environmental sustainability? *Anthropocene*, 35, Article 100299. <https://doi.org/10.1016/j.ancene.2021.100299>
- Mezirow, J. (2000). *Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress*. Jossey-Bass.
- Mohajeri, N., Mesgari, M., & Lee, A. (2019). Institutional climate and student experience in higher education. *Higher Education Research & Development*, 38(5), 1002–1017.
- Naples, N. A. (2009). Teaching intersectionality: Strategies for engaging students in critical praxis. *Feminist Teacher*, 19(1), 1–13.
- Nentwich, J. C., & Kelan, E. K. (2014). Towards a topology of 'doing gender': An analysis of empirical research and its challenges. *Gender, Work & Organization*, 21(2), 121–134. <https://doi.org/10.1111/gwao.12025>
- OpenAI. (2026). *ChatGPT generated a diagram on intersectional analysis of talented students* [Large language model]. ChatGPT. <https://chat.openai.com/>

- Ortiz, L., & Rhoads, R. A. (2010). Deconstructing whiteness as part of a multicultural educational framework. *Journal of College Student Development*, 41(1), 81–93.
- Parken, A. (2010). A multi-strand approach to promoting equality and human rights in policy-making. *Policy & Politics*, 38(1), 79–99. <https://doi.org/10.1332/030557309X445655>
- Roberge, M.-É., & Van Dick, R. (2010). Recognizing the benefits of diversity: When and how does diversity increase group performance? *Human Resource Management Review*, 20(4), 295–308. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2009.09.002>
- Rogers, C. R. (1983). *Freedom to learn for the 80s*. Merrill.
- Stadler, M., et al. (2023). Intersectionality and quantitative data integration in social research. *Social Sciences*, 12(4), 210. <https://doi.org/10.3390/socsci12040210>
- Strand, S. (2014). Ethnicity, gender, social class, and achievement gaps at age 16: Intersectionality and “getting it” for the white working class. *Research Papers in Education*, 29(2), 131–171. <https://doi.org/10.1080/02671522.2013.767370>
- Stundžė, L., Novelskaitė, A., & Adomaitienė, R. (2025). Communicating gender mainstreaming in university curricula: A case study. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 54, 105–119. <https://doi.org/10.15388/ActPaed.2025.54.7>
- Kecia M. Thomas. (2009). *Diversity resistance in organizations*. Lawrence Erlbaum Associates. Taylor & Francis Group, LLC.
- Tildesley, A., Lombardo, E. & Verge, T. (2022). Resistance to gender equality in academia and institutional change. *Gender and Education*, 34(6), 715–731. <https://doi.org/10.1080/09540253.2021.1904532>
- UNESCO. (2017). *A guide for ensuring inclusion and equity in education*. UNESCO Publishing.
- Wånggren, L. & Sellberg, M. (2012). Feminist pedagogy in higher education. *Teaching in Higher Education*, 17(5), 575–586. <https://doi.org/10.1080/13562517.2012.658560>

III. Interseksionalumas komunikacijos studijose

Interseksionalumo perspektyva komunikacijos studijose leidžia analizuoti, kaip komunikaciniai procesai, praktikos ir reikšmės yra susiję su skirtingomis socialinėmis tapatybėmis bei galios santykiais. Žmonių komunikacinę patirtį formuoja ne vien lytis, bet ir jos sąveika su kitomis socialinėmis tapatybėmis, tokiomis kaip amžius, rasė ar etninė kilmė, socialinė ir ekonominė padėtis, negalia, seksualinė orientacija ir kt. Todėl interseksionalumo taikymas komunikacijos studijose padeda geriau suprasti, kaip tam tikros grupės ir asmenys yra reprezentuojami, įtraukiami arba marginalizuojami komunikacijos procesuose.

Komunikacija yra glaudžiai susijusi su lytimi, nes lytis yra socialinis konstruktas, kuris kuriamas, išreiškiamas ir įtvirtinamas komunikacinėse praktikose. Tai, kaip žmonės kalba, sąveikauja ir interpretuoja pranešimus, yra veikiami lyčių normų ir socialinių lūkesčių, susijusių su vyriškumu, moteriškumu ir lyčių įvairove, o komunikacijos praktikos šias normas ir lūkesčius gali tiek stiprinti, tiek jiems priešintis. Pasak West ir Zimmerman (1987), individai „atlieka lytį“ kasdienėse sąveikose, t. y. lytis nėra tiesiog turima savybė, bet nuolat kuriama socialinės sąveikos metu. Judith Butler (1990) šią idėją išplėtė teigdama, kad lytis yra pasikartojantis performatyvus procesas, įgyvendinamas per įvairius veiksmus, įskaitant komunikacinius, todėl ji gali būti atkuriamas, perkuriama arba jai gali būti priešinamasi.

Komunikacija ne tik perteikia reikšmes, bet gali atspindėti ir atkurti egzistuojančius galios santykius. Interseksionalumo perspektyva leidžia kelti klausimą, kaip šie galios santykiai komunikacijoje susipina su lytimi ir kitais socialiniais skirtumais. Komunikacijos tyrimuose ši teorinė prieiga gali būti taikoma analizuojant:

- a) tarpasmeninę komunikaciją – kas kalba ir kas yra pertraukiamas;
- b) organizacinę komunikaciją – kieno idėjos vertinamos priimant sprendimus;
- c) medijų diskursą – kieno istorijos pasakojamos ir kaip;
- d) viešąją ir politinę komunikaciją – kieno balsai apibrėžia „normalius“ klausimus.

Feministinės komunikacijos tyrėjai (-os) teigia, kad komunikacija niekada nėra neutrali – ji yra įsišaknijusi platesnėse socialinėse nelygybės struktūrose, kurios formuoja žmonių sąveiką (Rakow ir Wackwitz, 2004; Lazar, 2005). Kasdienės komunikacinės praktikos, pavyzdžiui, kas ką pertraukia, kam diskusijose suteikiamas autoritetas ir kieno idėjos pripažįstamos, formuoja lyčių galios dinamika. Naujausi tyrimai rodo, kad šie modeliai išlieka skaitmeninėje erdvėje, darbo vietose ir akademinėje aplinkoje. Pavyzdžiui, komunikacija grįstoje profesinėje aplinkoje vis dar dažnai pasitaiko su lytimi susiję pertraukinėjimo modeliai ir nevienodas individų indėlio pripažinimas (Ashcroft ir kt., 2024). Akademinėje aplinkoje vyrai vis dar sulaukia didesnio matomumo, o jų darbai didesnio citavimo, taip stiprinant lyties nulemtas ekspertinės galios hierarchijas (Goyanes ir kt., 2024). Pasaulinė skaitmeninės komunikacijos analizė rodo, kad moterys neproporcingai dažnai atlieka santykių palaikymo ir organizacinės komunikacijos darbą, kuris atspindi vyraujančius su lytimi susijusius lūkesčius (Hu ir Qian, 2024). Šių tyrimų rezultatai kartu atskleidžia, kad komunikacijos praktikos ne tik atspindi, bet ir palaiko lyties pagrindu grindžiamas galios struktūras.

Feministinės teorijos reikšmingai paveikė komunikacijos teorijas, pasiūlydamos alternatyvias galios, tapatybės ir diskurso perspektyvas (Williams ir kt., 2024). Feministinė komunikacijos teorija remiasi dviem svarbiomis teorinėmis prieigomis: požiūrio taško (*standpoint*) ir nutildytų grupių (*muted*

group) teorijomis. 7–8 dešimtmetyje Sandra Harding ir Dorothy Smith reikšmingai prisidėjo prie požiūrio taško teorijos kūrimo ir populiarinimo, teigdamos, kad socialinė padėtis formuoja komunikaciją, žinias ir reikšmes. Ši teorija teigia, kad žmonių patirtys visuomenėje daro įtaką jų komunikacijai ir pasaulio suvokimui, o marginalizuotos grupės dažnai turi unikalių ir vertingų įžvalgų apie socialinius galios santykius. Požiūrio taško teorija kvestionuoja neutralios ar objektyvios žinios idėją, pabrėždama, kad visos žinios priklauso nuo situacijos, tai reiškia, kad žinių kūrėjai visada veikia konkrečiomis socialinėmis sąlygomis, kurios formuoja jų perspektyvas ir pasaulio supratimą (Williams ir kt., 2024). Žinios taip pat yra dalinės ir priklauso nuo socialinės pozicijos (Haraway, 1988), jos kyla iš gyvenimiškos patirties ir priklauso nuo socialinės padėties (Harding, 1991).

Collins (2000) teigimu, žinių kūrimas yra susijęs su socialine individų padėtimi, kurią formuoja rasės, lyties, klasės ir kitų socialinių skirtumų sąveika. Komunikacijos studijose požiūrio taško teorija padeda analizuoti, kieno balsai ir perspektyvos dominuoja viešajame diskurse, kodėl tam tikros patirtys ir žinios yra marginalizuojamos ar nutildomos ir kaip komunikacijos praktikos atspindi bei palaiko socialines hierarchijas. Ši teorinė prieiga gali būti taikoma tiriant medijų reprezentacijas, tarpasmeninę ir organizacinę komunikaciją, taip pat politinį ir viešąjį diskursą.

Nutildytų grupių teoriją XX a. 8-ajame dešimtmetyje sukūrė Edwin Ardener ir Shirley Ardener, iš pradžių siekdami atkreipti dėmesį į moterų balsų nutildymą antropologiniuose tyrimuose. Nutildymas apibūdina situaciją, kai pavaldžioje grupėje esantys žmonės dažnai susiduria su sunkumais laisvai išreikšti savo idėjas, nebent prisitaiko prie dominuojančios grupės kalbos, dėl to jie / jos gali jaustis neišgirsti, suvaržyti ir nematomi (Williams ir kt., 2024). Kramarae (1981) išryškino šios teorijos svarbą komunikacijos mokslams, teigdamą, kad teorija paaiškina, kaip galia veikia per kalbą, rašymą ir platesnę kalbinę sistemą. Taikydama šią teoriją lyčių komunikacijai, Kramarae (1981) teigė, kad dominuojančios kalbinės praktikos daugiausia buvo formuojamos vyrų ir atspindi jų patirtis, o moterų balsai yra nutildomi. Pagal šią teoriją dominuojanti grupė nėra ribojama viena konkrečia demografinė kategorija – ji gali kisti priklausomai nuo konteksto ir apimti tokius veiksnius kaip lytis, rasė, etniškumas, socio-ekonominis statusas ir kitos socialinės tapatybės formos (Williams ir kt., 2024).

Nutildytų grupių teorijos idėjos teigia, kad kalba atspindi dominuojančios grupės patirtis, o marginalizuotos grupės yra „nutildytos“. Čia susiduriama su „vertimo“ būtinybe, nes marginalizuoti kalbėtojai (-os) dažnai turi pritaikyti savo mintis prie dominuojančių kalbos formų, kad būtų suprasti (os) ar vertinami (-os) rimtai, tuo tarpu tyla taip pat gali veikti kaip galios forma (Kramarae, 1981; Lakoff, 1975; Spender, 1980).

Dominuojančios grupės dažniausiai nustato, kokia kalba, sąvokos ir komunikacijos normos laikomos priimtiniomis. Dėl to marginalizuotų grupių patirtys ne visada gali būti lengvai išreikštos ar suprastos, nes esama kalbinė sistema jų perspektyvų gali neatspindėti.

Ši teorinė prieiga padeda atskleisti, kaip komunikacijoje kuriama ir palaikoma atskirtis: kieno balsai yra girdimi ir pripažįstami, kieno patirtys laikomos reikšmingomis, o kieno žinios ir perspektyvos lieka komunikacijos paraštėse. Ji skatina kritiškai vertinti dominuojančius diskursus ir komunikacijos praktikas bei ieškoti būdų kurti įtraukesnę komunikacinę aplinką, kurioje skirtingų socialinių grupių patirtys ir perspektyvos būtų ne tik išsakomos, bet ir išgirstamos bei pripažįstamos.

Taigi, požiūrio taško ir nutildytų grupių teorijos nagrinėja, kaip komunikacija formuoja tapatybę ir socialinius santykius. Šios teorinės prieigos pabrėžia marginalizuotų perspektyvų svarbą, atkreipia

dėmesį į balsų nutildymą (ypač moterų) ir akcentuoja, kaip socialinės kategorijos tokios kaip lytis, rasė ir klasė susikerta. Taip pat teorijos parodo, kaip komunikacija gali būti naudojama ginčyti galios santykius ir skatinti socialinį teisingumą.

Požiūrio taško teorija ir nutildytų grupių teorijos pabrėžia aktyvų auditorijų vaidmenį kuriant reikšmes, kartu atskleisdamos, kaip medijų reprezentacijos daro įtaką suvokimui ir elgsenai. Šios perspektyvos išryškina, kaip susikertančios socialinės kategorijos – tokios kaip lytis, rasė ir klasė – formuoja auditorijų interpretacijas, parodydamos, kad reakcijos į medijas niekada nėra neutralios, o yra giliai paveiktos socialinės padėties ir gyvenimo patirties. Tuo tarpu diskursas veikia kaip galinga sistema, formuojanti ne tik aptariamas temas, bet ir tai, kaip artikuliuojame idėjas bei daranti įtaką mąstymui ir elgsenai. Šios teorijos gilina mūsų supratimą apie galią ir tapatybę, parodydamos, kaip socialinės kategorijos – įskaitant lytį, rasę ir klasę – susikerta ir veikia mūsų komunikacines galimybes. Interseksionalumas tapo centrine analitine prieiga šiuolaikinėse komunikacijos studijose, suteikiančia būdą suprasti, kaip socialinės tapatybės formuoja komunikacines praktikas ir kokią įtaką turi reprezentacijai medijose. Interseksionalumas iš pradžių buvo suformuluotas Crenshaw (1989, 1991), siekiant paaiškinti, kaip rasė ir lytis sąveikauja kurdamos unikalią marginalizaciją, vėliau išsiplėtė į platesnį teorinį požiūrį, analizuojantį, kaip daugybinės tapatybės tokios kaip: rasė, lytis, klasė, seksualumas, negalia ir migracijos statusas susikerta galios sistemose. Ši prieiga akcentuoja tai, kad socialinės kategorijos veikia vienu metu ir santykyje viena su kita, sukurdamos išskirtines komunikacines patirtis, kurių negalima suprasti atskirai (Collins ir Bilge, 2020).

Komunikacijos studijose interseksionalumas ypač svarbus apibūdinant, kaip individai veikia tarpasmeninėse ir tarpkultūrinėse sąveikose. Tyrėjai (-os) teigia, kad komunikaciją formuoja ne tik kultūrinis kontekstas, bet ir susikertančios socialinės pozicijos (Allen, 2023; Orbe, 1998). Pavyzdžiui, Orbe (1998) kokultūrinė teorija (angl. *co-cultural theory*) parodo, kaip marginalizuotos grupės kuria komunikacines praktikas – tokias kaip kodų kaitaliojimas, vengimas ar prisitaikymas – siekdamos pritaipyti prie dominuojančių kultūrinių normų. Šios strategijos atskleidžia, kaip galios santykiai, susiję su rase, lytimi ir klase, veikia kasdienius komunikacinius pasirinkimus ir jų rezultatus.

Interseksionalumas taip pat iš esmės pakeitė medijų ir skaitmeninės komunikacijos tyrimus. Tyrimai rodo, kad medijų reprezentacijos dažnai atspindi susikertančias priespaudos sistemas, stiprindamos stereotipus arba visiškai ištrindamos tam tikras tapatybes (Banet-Weiser, 2018; Gill, 2010). Skaitmeninės platformos, kadaise laikytos atskirtį mažinančiomis erdvėmis, tapo erdvėmis palaikančiomis nelygybę per šališkumą ir nevienodą matomumą (Noble, 2018). Priekabiavimo internete tyrimai rodo, kad moterys, LGBTQ+ asmenys ir rasinių mažumų atstovai ir atstovės patiria neproporcingai didelį smurto lygį, atskleisdami, kaip susikertančios tapatybės formuoja pažeidžiamumą ir dalyvavimą skaitmeninėse erdvėse (Daniels, 2013). Tuo pačiu interseksionalumas padeda paaiškinti, kaip marginalizuotos bendruomenės naudoja skaitmeninę komunikaciją pasipriešinimui, solidarumui ir tapatybės formavimui, pvz., tokiuose judėjimuose kaip #BlackLivesMatter ir #MeToo (Bonilla ir Rosa, 2015).

Organizacinės komunikacijos srityje interseksionalumas suteikia pagrindą suprasti, kaip darbo vietos normos privilegijuoja tam tikrus komunikacijos stilius ir tapatybes. Tyrėjai pabrėžia, kad lyties ir rasės požiūriu suformuoti lūkesčiai daro įtaką profesionalumo, lyderystės ir patikimumo suvokimui (Ashcraft ir Mumby, 2004; Buzzanell, 2010). Interseksionalumo tyrimai rodo, kad spalvotosios moterys, queer asmenys ir neįgalieji darbuotojai ir darbuotojos dažnai susiduria su sudėtinėmis komunikacinėmis kliūtimis – nuo mikroagresijų iki pašalinimo iš neformalių tinklų. Šios įžvalgos

pabrėžia būtinybę kurti organizacines praktikas, kurios pripažintų tapatybės sudėtingumą. Metodologiškai interseksionalumas paskatino komunikacijos tyrėjus taikyti visapusiškesnius ir kritiškesnius tyrimo metodus. Cho, Crenshaw bei McCall (2013) teigia, kad interseksionalumas yra ne tik teorija, bet ir tyrimų paradigma, reikalaujanti atsižvelgti į galią, kontekstą ir marginalizuotų grupių patirtis.

Salomon ir Xie (2025) teigimu, interseksionalumas kaip teorinis pagrindas komunikacijos tyrimuose integruoja feministines studijas, strateginę komunikaciją ir viešuosius ryšius bei parodo kaip susikertančios tapatybės formuoja komunikacijos patirtis. Interseksionalumas viešuosiuose ryšiuose gali būti analizuojamas keliais lygmenimis (Vardeman-Winter ir Tindall, 2010). Šios mokslininkės išskiria devynis analizės lygmenis, kurie apima vidinius procesus, organizacijų ir auditorijų santykius, auditorijų ir bendruomenių sąveikas, reprezentacijos klausimus, su medijomis susijusius procesus, tarptautinius ir globalius kontekstus, taip pat teorines ir pedagogines perspektyvas. Komunikacijos ir viešųjų ryšių specialistai ir specialistės turi atsižvelgti į auditorijų įvairovę ir atitinkamai pritaikyti žinutes, nes tai, kas atitinka vienos grupės patirtis, gali būti neveiksminga kitai grupei (Vardeman-Winter ir kt., 2013), todėl taikant interseksionalumo požiūrį galima kurti įtraukesnes ir efektyvesnes komunikacijos strategijas.

Interseksionalumo požiūrio taikymas taip pat padeda suprasti, kaip skirtingos žmonių grupės reprezentuojamos medijose. Vardeman-Winter ir Tindall (2010) pabrėžia, kad medijų ir komunikacijos kampanijos dažnai ignoruoja ar marginalizuoja rasinių ir etninių grupių moterų patirtį, todėl būtina taikyti interseksionalią analizę vertinant nelygias reprezentacijos formas. Tai rodo, kad rasės ir lyties sankirta daro įtaką tiek moterų vaizdavimui medijose, tiek žinučių interpretavimui, atskleidžiant, kad kai kurios grupės susiduria su didesne marginalizacija medijų kontekste. Viešųjų ryšių specialistai ir specialistės suprasdami skirtingų grupių reprezentacijos ribotumus, gali prisidėti prie teisingesnės ir įtraukesnės medijų aplinkos kūrimo.

Apibendrinant, mokslinės įžvalgos rodo, kad interseksionalumas praturtina komunikacijos studijas, atskleisdamas, kaip tapatybė ir galia formuoja komunikacines praktikas, medijų sistemas ir institucines struktūras. Jis suteikia pagrindą suprasti, kodėl skirtingos grupės skirtingai interpretuoja žinutes, kaip komunikacija gali tiek atkurti, tiek priešintis nelygybei ir kaip socialinės tapatybės daro įtaką prieigai prie balso ir reprezentacijos. Kadangi komunikacijos aplinkos tampa vis įvairesnės ir vis labiau skaitmenizuotos, interseksionalumas išlieka esminiu įrankiu analizuojant sudėtingus žmonių sąveikos ir informacijos sklaidos procesus.

Žodinė komunikacija ir interseksionalumas. Žodinė komunikacija tampa gerokai sudėtingesnė ir daugiau atskleidžianti kai į ją žvelgiama per interseksionalumo prizmę. Kalbėjimo normos ir pokalbio lūkesčiai nėra neutralūs, juos formuoja tiek kalbėtojų, tiek klausytojų socialinės pozicijos. Interseksionalumas padeda atskleisti, kaip rasė, lytis, klasė, amžius, negalia, seksualumas ir migracijos statusas sąveikauja, darydami įtaką tam, kaip žodinė komunikacija yra kuriama, interpretuojama ir vertinama. Sociolingvistikos ir komunikacijos tyrimai rodo, kad kalbiniai standartai privilegijuoja tam tikras tapatybes, o kitas marginalizuoja. Pasak Laurence (2014), dominuojančios kalbėjimo normos yra kultūriškai sukonstruotos, o ne universalios. Kalbėtojai ir kalbėtojos, kurių žodinis stilius nukrypsta nuo dominuojančių normų, gali būti vertinami kaip mažiau kompetentingi, nepaisant jų idėjų kokybės. Kalbos interpretacija priklauso nuo klausytojo(s) tapatybės – identiški kalbiniai veiksmai gali būti suvokiami skirtingai, priklausomai nuo klausytojo(s) socialinės padėties. Stereotipai turi įtakos asertyvumo (tvirtabūdiškumo), emociingumo ar tiesmukiškumo vertinimui

(Sue, 2010), o rasiniu pagrindu susiformavusios lingvistinės ideologijos lemia, kaip vertinami akcentai ir dialektai (Flores ir Rosa, 2015). Interseksionalumas paaiškina, kodėl, pavyzdžiui, baltojo vyro asertyvumas gali būti laikomas lyderyste, o toks pat elgesys spalvotosios moters – agresyvumu. Pripažinus, kad žmonių komunikacinę patirtį formuoja persidengiančios socialinės tapatybės ir pozicijos, tampa akivaizdu, jog žodinė komunikacija niekada nėra neutrali. Ją vienu metu formuoja galia, tapatybė ir kontekstas. Tai, kas laikoma „profesionalu“, „mandagu“, „aišku“ ar „patikima“, nėra universalu – šie standartai istoriškai ir kultūriškai suformuoti dominuojančių socialinių grupių. Interseksionalumo perspektyva parodo, kaip šie standartai skirtingai veikia skirtingas socialines grupes. Pavyzdžiui, spalvotosios moterys gali būti vertinamos kaip „per daug asertyvios“ arba „nepakankamai asertyvios“, individai, turintys akcentą, dažnai laikomi mažiau kompetentingais, o asmenys su negalia patiria šališkus vertinimus, kuriuos lemia išankstinės nuostatos ir stereotipai.

Daugelis žmonių adaptuoja savo kalbą, siekdami prisitaikyti prie su jų tapatybe siejamų lūkesčių, ypač socialiniuose kontekstuose, kuriuose komunikacijos normos yra grindžiamos ir palaikomos galios santykių. Šie prisitaikymai nėra vien stilistiniai pasirinkimai, tai yra strateginės reakcijos į socialines hierarchijas, kurios privilegijuoja tam tikrus kalbėjimo būdus. Pavyzdžiui, kulturalinė teorija rodo, kad marginalizuotos grupės dažnai modifikuoja savo žodinę komunikaciją, siekdamos prisitaikyti prie dominuojančių normų, sumažinti neigiamo vertinimo riziką ir padidinti tikimybę būti išgirstoms (Orbe, 1998). Žodinės komunikacijos pokyčiai gali apimti tono švelninimą, kultūriškai pažymėtos leksikos vengimą arba dominuojančioms grupėms būdingų komunikacijos stilių perėmimą. Sociolingvistiniai tyrimai rodo, kad stiliaus kaita (angl. *style shifting*) – kalbos pritaikymas auditorijai, situacijai ar tikslui yra glaudžiai susiję su tapatybės raiška (Bucholtz ir Hall, 2005). Todėl kalbiniai pasirinkimai atspindi ne tik komunikacinį kontekstą, bet ir tai, kaip žmonės konstruoja bei derina savo socialines tapatybes.

Raciolingvistiniai (angl. *raciolinguistic*) tyrimai pabrėžia, kad spalvotieji asmenys ypač dažnai keičia savo kalbą, siekdami išvengti diskriminacijos ar neigiamų stereotipų (Alim, Rickford ir Ball, 2016). Tokios praktikos atspindi rasiniu pagrindu susiformavusius lūkesčius institucijose, kur tam tikri kalbėjimo būdai laikomi patikimesniais, protingesniais ar „profesionesniais“.

Komunikuojant su auditorijomis, tradicinės komunikacijos strategijos dažnai orientuojasi į plačias kategorijas (pvz., moterys, senjorai, migrantai ar jaunimas), tarsi visi šių grupių nariai turėtų vienodus poreikius ir patirtis (Crenshaw, 1989; McDonald, 2019). Interseksionalumas rodo, kad socialinės tapatybės kategorijos persidengia, sukurdamos skirtingus komunikacinius poreikius net toje pačioje demografinėje grupėje (Hankivsky, 2012; UN Women, 2021). Pavyzdžiui, kategorija „moterys“ apima neįgaliąsias, migrantes, queer moteris ir spalvotąsias moteris, kurių komunikaciniai prioritetai skiriasi. Panašiai „migrantai“ gali apimti aukštos kvalifikacijos specialistus (-es), pabėgėlius (-es), nelegalius (-as) darbuotojus (-as) ar daugiakalbes šeimas, kurių prieiga prie informacijos ir jos interpretacija labai skiriasi (Vertovec, 2007; UN Women, 2021). Šios įžvalgos rodo, kad veiksminga komunikacija reikalauja segmentuoti auditorijas atsižvelgiant į susikertančias tapatybes, o ne remtis vien plačiomis kategorijomis (McDonald, 2021; Hankivsky ir kt., 2014). Todėl interseksionalus požiūris padeda kurti labiau įtraukius ir efektyvius pranešimus, integruojant kultūriškai aktualius pavyzdžius, vengiant stereotipų, pripažįstant struktūrinius barjerus ir pritaikant toną, kalbą bei žinučių formavimą skirtingoms auditorijoms.

Žmonių pasitikėjimas žinutėmis priklauso nuo jų istorinių ir socialinių santykių su institucijomis. Interseksionalus požiūris padeda paaiškinti, kodėl šie santykiai skiriasi tarp bendruomenių.

Pavyzdžiui, migrantai gali nepasitikėti valdžios komunikacija dėl stebėsenos ar deportacijos baimės (Vertovec, 2007; UN Women, 2021), o LGBTQ+ auditorijos gali skeptiškai vertinti institucijas, kurios istoriškai jas marginalizavo (Herek, 2009). Tai rodo, kad komunikacija turi būti įtrauki ir atsižvelgti ne tik į pranešimų turinį, bet ir į tai, kas ją perteikia bei kaip ji pateikiama skirtingoms auditorijoms. Pranešimų interpretaciją taip pat formuoja gyvenamoji patirtis – žmonės supranta ir reaguoja į informaciją per savo socialinės padėties ir gyvenimo aplinkybių prizmę (Hankivsky, 2012; McDonald, 2019). Pavyzdžiui, pranešimas, skatinantis dirbti iš namų, vieniems gali atrodyti įgalinanti, tačiau mažas pajamas gaunantiems (-čioms) darbuotojams (-oms), kurių darbo pobūdis neleidžia dirbti nuotoliniu būdu, ji gali būti neįgyvendinama. Tokį darbą dažniau dirba moterys, migrantai (-ės) ir rasinių ar etninių mažumų atstovai (-ės) (Vertovec, 2007; UN Women, 2021). Interseksionalus požiūris leidžia numatyti tokias skirtingas interpretacijas ir kurti pranešimus, kurie atsižvelgia į įvairias auditorijų patirtis ir apribojimus (Crenshaw, 1989; Hankivsky ir kt., 2014).

Interseksionalus požiūris keičia komunikacijos supratimą, užuot nurodžius auditorijai „laikykitės šių taisyklių“, interseksionalus požiūris klausia: kokie struktūriniai, socialiniai ar kultūriniai veiksniai trukdo tam tikroms grupėms laikytis šių taisyklių ir kaip komunikacija gali padėti šias kliūtis įveikti? (Crenshaw, 1989; Hankivsky, 2012; UN Women, 2021). Taikant interseksionalų požiūrį galima kurti įtraukesnes ir efektyvesnes komunikacijos strategijas. Tyrimai rodo, kad interseksionalios analizės integravimas į komunikacijos praktiką lemia įtraukesnį pasakojimą, geresnę marginalizuotų grupių reprezentaciją ir teisingesnius komunikacijos rezultatus (Salomon ir Xie, 2025).

Interseksionalus požiūris taip pat gali būti taikoma **krizių komunikacijoje**. Krizės skirtingiems tos pačios grupės nariams (-ėms) gali turėti nevienodą poveikį (Kuram ir kt., 2020). Žmonės krizes patiria per susikertančias socialines tapatybes – lytį, rasę, klasę, amžių, negalią, kalbą ar migracijos statusą, kurios lemia prieigą prie informacijos, pasitikėjimą institucijomis, pranešimų ir galimybes laikytis rekomendacijų (Bowleg, 2020; Hill Collins ir Bilge, 2016; Crenshaw, 1991). Marginalizuotos grupės dažnai neprieina prie informacijos arba ją gauna pavėluotai ir neišsamią (Dutta, 2008; Houston ir kt., 2015), o pasitikėjimo institucijomis lygis skiriasi priklausomai nuo socialinės patirties (Siegrist ir Zingg, 2014). Taikant interseksionalų požiūrį galima kurti veiksmingesnius ir įtraukesnius krizių komunikacijos planus.

Žinių valdymas ir interseksionalumas taip pat yra tarpusavyje susiję, nes žinios yra kuriamos, jomis dalijamasi organizacijose ir visuomenėje, atsižvelgiant į skirtingus tapatybės aspektus (pvz., lytį, rasę, socialinę klasę, amžių, negalią ir kt.). Šios tapatybės charakteristikos tarpusavyje formuoja viena kitą ir tiesiogiai veikia tai, kaip žinios yra kuriamos, struktūruojamos ir vertinamos. Šiame kontekste interseksionalumas yra svarbus siekiant suprasti, kaip reprezentuojamos marginalizuotos tapatybės ir kaip galia formuoja tai, kas laikoma legitimomis žiniomis (Martinez-Avila & Fox, 2025).

Organizacinė komunikacija glaudžiai siejasi su interseksionalumu, nes darbo vietose galios santykiai, tapatybės ir komunikacijos praktikos veikia nevienodai. Žmonių patirtys organizacijoje gali skirtis priklausomai nuo to, kaip susikerta jų lytis, amžius, negalia, etninė kilmė, socialinė padėtis ar kitos socialinės tapatybės. McDonald (2019) teigimu, interseksionalumas dabar yra pagrindinė sąvoka organizacinėje komunikacijoje, naudojama suprasti, kaip rasė, lytis, klasė, seksualumas ir gebėjimai kartu daro įtaką komunikacijai ir galios santykiams. Organizacinės komunikacijos tyrimai rodo, kad individų tapatybės formuoja tai, kaip žmonės yra girdimi, vertinami, įtraukiami ar marginalizuojami organizacijoje (McDonald, 2021). Interseksionalus požiūris parodo, kad organizaciniai stereotipai kyla ne iš pavienių socialinių kategorijų, o iš jų sankirtų ir tarpusavio sąveikos. Darbuotojai ir

darbuotojos organizacijose vertinami atsižvelgiant ne į vieną socialinę kategoriją, bet į tai, kaip tarpusavyje sąveikauja jų lytis, rasė, socialinė klasė, amžius, negalia, seksualinė orientacija ir kitos socialinės tapatybės. Šios sankirtos lemia, kaip organizacijose konstruojamo ir interpretuojamo kompetencijos, autoritetas, profesionalumas bei lyderystė. Todėl naujausi tyrimai rodo, kad organizaciniai stereotipai yra daugialypiai ir kyla iš persidengiančių socialinių tapatybių sąveikos. Turnalar-Çetinkaya ir İşıağık (2024) teigia, kad darbuotojų vertinimai skiriasi priklausomai nuo susikertančių veiksmų, tokių kaip seksualinė orientacija, amžius, lytis ir etniškumas, ir tai daro įtaką tam, kaip su jais komunikuoja kolegos ir kolegos ir vadovai (ės).

Organizacinė politika ir įvairovės iniciatyvos taip pat turėtų būti grindžiamos interseksionalių požiūriu į komunikaciją. Interseksionalumas vis dažniau naudojamas kuriant komunikacijos strategijas. Jungtinių Tautų interseksionalumo išteklių vadovas ir įrankių rinkinys (2021) pabrėžia, kad organizacijos turi taikyti komunikacijos praktikas, kurios atsižvelgtų į susikertančias tapatybes, galios santykius ir prieinamumo poreikius. Organizacinė komunikacija, kuri ignoruoja interseksionalumą, rizikuoja sustiprinti nelygybes. Komunikuojant yra kuriama ir atkurama organizacinė kultūra. Organizacinės komunikacijos tyrėjų teigimu, būtent per bendras reikšmes, istorijas, ritualus ir normas formuojama organizacijos kultūra, kuri kartu atspindi ir reprodukuoja socialines hierarchijas (McDonald, 2021). Interseksionalus požiūris padeda atskleisti, kieno balsai formuoja šias reikšmes ir kieno patirtys yra atmetamos ar marginalizuojamos. Todėl interseksionalus požiūris organizacinėje komunikacijoje leidžia organizacijoms kurti jautresnę ir teisingesnę komunikacinę aplinką, skatinti įtrauktį, dalyvavimą ir reprezentaciją bei prisidėti prie organizacijos vidinės kultūros stiprinimo ir gerovės didinimo. Interseksionalus požiūris meta iššūkį tradicinėms įvairovės, lygybės ir įtraukties prieigoms, skatindamas organizacijas permąstyti komunikacijos strategijas (European Network ..., 2024).

Politikos komunikacijoje interseksionalus požiūris rodo, kad prieiga prie politinės informacijos yra netolygi ir formuojama susikertančių veiksmų, tokių kaip socioekonominė padėtis, kalbos mokėjimas, negalia, skaitmeninė prieiga (Crenshaw, 1989; Hankivsky, 2012). Tyrimai apie prieigą prie medijų ir nelygybę rodo, kad šie veiksniai lemia, kas gauna politinę informaciją, per kokius kanalus ir su koku supratimo ar pasitikėjimo lygiu (Couldry & Mejias, 2019; UN Women, 2021). Pavyzdžiui, mažas pajamas gaunančios migrantės gali remtis visiškai kitais informacijos šaltiniais nei vidurinėsios klasės vyrai, turintys aukštą skaitmeninį raštingumą (Vertovec, 2007). Todėl efektyvi politinė komunikacija turi atsižvelgti į daugialypes nelygybes informacijos prieinamume, o ne daryti prielaidą apie vienodą pasiekiamumą ir supratimą. Interseksionalūs modeliai rodo, kad rasiniu pagrindu marginalizuotos bendruomenės gali nepasitikėti politinėmis institucijomis dėl ilgalaikės diskriminacijos patirties; LGBTQ+ asmenys gali skeptiškai vertinti politinius veikėjus, kurie juos marginalizavo; neįgalieji gali nepasitikėti institucijomis, kurios neužtikrina prieinamumo, o migrantai gali būti atsargūs dėl stebėsenos ar teisinio nesaugumo (Herek, 2009; Vertovec, 2007; UN Women, 2021). Šie pavyzdžiai rodo, kad politinė komunikacija turi atsižvelgti ne tik į pranešimų turinį, bet ir į tai, kas juos perteikia bei kaip konstruojamas patikimumas skirtingų socialinių tapatybių kontekste.

Interseksionalumas yra vienas svarbiausių įrankių suprasti, kaip **reprezentacija medijose** atspindi ir sustiprina persidengiančias galios sistemas. Ankstyvieji feministiniai medijų tyrimai daugiausia dėmesio skyrė moterų ir vyrų matomumui bei stereotipizavimui, tačiau dažnai traktavo lytį kaip vieną izoliuotą kategoriją. Interseksionalus požiūris atskleidė šio požiūrio ribotumą, parodydamas, kad lytis negali būti analizuojama atskirai nuo kitų socialinių kategorijų: rasės, socialinės klasės, seksualinės orientacijos, negalios ir kt. (Crenshaw, 1989, 1991). Interseksionalus požiūris leidžia

analizuoti lyčių reprezentacijas medijose kaip galios santykių išraišką, susijusią su socialinių hierarchijų formavimu ir palaikymu. Medijos dažnai pateikia baltųjų, vidurinėsios klasės, heteroseksualių ir darbingų žmonių moteriškumo ir vyriškumo formas kaip normatyvines, marginalizuodamos ar stereotipizuodamos tuos, kurie neatitinka šių idealų (Gill, 2007; van Zoonen, 1994). Medijų reprezentacija yra glaudžiai susijusi su galia, nes sprendimus, kurios lyties tapatybės yra matomos ir kaip jos vaizduojamos, lemia tai, kas kontroliuoja medijų institucijas ir kultūrinius naratyvus. Nepaisant didesnio dėmesio įvairovei, medijų industrijoje vis dar dominuoja socialiai privilegijuotos grupės, o tai dažnai lemia paviršutiniškas ar simbolines įtraukties formas (McRobbie, 2010; Banet-Weiser, 2018). Interseksionalus požiūris atskleidžia, kaip tokios reprezentacijos gali šlovinti „įgalintą“ moteriškumą, ignoruodamos struktūrines nelygybes, susijusias su darbu, rase ir ekonominiu nesaugumu. Interseksionalus požiūris suteikia teorinį pagrindą lyčių reprezentaciją medijose suprasti kaip dinamišką procesą, kurį formuoja persidengiančios socialinės tapatybės ir nelygybės formos. Užuo klausiant, ar moterys ar vyrai yra pakankamai reprezentuojami, šis požiūris klausia, kuri lytis tampa matoma, kokiomis sąlygomis ir su kokiomis socialinėmis pasekmėmis. Interseksionalus požiūris yra būtinas siekiant kurti etiškesnes, įtraukesnes ir socialiai atsakingesnes medijų praktikas.

3.2. Interseksionalaus požiūrio reikšmė komunikacijos studijose

Interseksionalumas tapo esmine teorine ir analitine prieiga komunikacijos studijose, leidžiančia tyrėjams analizuoti, kaip socialinės tapatybės ir galios sistemos sąveikauja komunikaciniuose procesuose. Interseksionalumas meta iššūkį vienos dimensijos nelygybės analizėms, pabrėždamas, kad tokios kategorijos kaip lytis, rasa, klasė, seksualumas ir negalia formuojasi sąveikoje su kitomis socialinėmis kategorijomis, o ne egzistuoja atskirai.

Komunikacijos studijose interseksionalus požiūris skatina refleksyvumą, kritinį medijų raštingumą ir jautrumą įvairioms komunikacinėms patirtims. Interseksionalumo prieiga yra reikšminga komunikacijos edukacijos srityje, nes skatina tiek dėstytojus ir dėstytojas, tiek studentus ir studentes kritiškai analizuoti, kaip galia, tapatybė ir nelygybė formuoja komunikacines praktikas skirtinguose lygmenyse. Interseksionalus požiūris pabrėžia, kad visa komunikacija yra socialiai apibrėžta konteksto ir įtvirtinta istoriniuose, kultūriniuose ir instituciniuose galios santykiuose. Ši perspektyva atkreipia dėmesį į tai, kaip reikšmės yra kuriamos, derinamos ir ginčijamos skirtingai, priklausomai nuo individų susikertančių socialinių pozicijų (Crenshaw, 1989). Interseksionalumas leidžia išsamiau suprasti komunikaciją kaip dinamišką procesą, formuojamą persidengiančių privilegijų ir marginalizacijos sistemų. Komunikacijos edukacijoje šis požiūris meta iššūkį universaliems „idealaus (ios) kalbėtojo (s)“, „racionalaus (-ios) komunikatoriaus (-ės)“ ar „objektyvaus (-ios) žurnalisto (-ės)“ modeliams, kurie dažnai atspindi dominuojančias socialines normas. Interseksionali pedagogika atskleidžia, kaip komunikacinė kompetencija, patikimumas ir autoritetas yra nevienodai paskirstomi ir vertinami skirtingose socialinėse grupėse (Collins & Bilge, 2016).

Be to, interseksionalumo integravimas į komunikacijos studijas skatina kritinio mąstymo ugdymą, kurio metu studentai (ės) skatinami apmąstyti, kaip jų pačių socialinės tapatybės ir užimama padėtis daro įtaką jų komunikacinėms praktikoms, interpretacijoms ir etiniams sprendimams. Interseksionaliu požiūriu grįsta pedagogika komunikacijos studijose kviečia studentus (-es) analizuoti struktūrinius galios santykius, lemiančius, kas yra išgirstamas, o kas marginalizuojamas, taip gilinant komunikacinių galios santykių supratimą (AEJMC..., 2024). Tokios mokymo(si) strategijos

padeda išryškinti marginalizuotų ir nepakankamai reprezentuojamų grupių patirtis bei skatina studentus ir studentes kritiškai vertinti, kaip kasdieniai komunikaciniai pasirinkimai, pvz., rėminimas, kalbos vartojimas ar reprezentacija, gali tiek palaikyti, tiek kvestionuoti sisteminės nelygybės (AEJMC..., 2024). Praktikoje interseksionali edukacija skatina studentus (-es) geriau suprasti, kaip galia, privilegijos ir tapatybė susikerta komunikaciniuose kontekstuose, stiprindama jų gebėjimą komunikuoti socialiai atsakingai ir etiškai.

Apskritai interseksionalumas praturtina komunikacijos studijas, sujungdamas mikro lygmens komunikacines praktikas su makro lygmens galios struktūromis. Kadangi komunikacija vis labiau formuoja socialinį, politinį ir kultūrinį gyvenimą, interseksionalus požiūris suteikia esminį pagrindą suprasti, kieno balsai yra sustiprinami, kieno nutildomi ir kaip galima skatinti įtraukesnes komunikacijos praktikas. Šiame kontekste universitetai atlieka svarbų vaidmenį, skatindami įtraukią ir socialiai atsakingą edukaciją, integruodami interseksionalumą į studijų programas, pedagogiką ir institucines praktikas. Interseksionalumas pabrėžia, kad tokios tapatybės kaip lytis, rasė, klasė, seksualumas ir negalia neveikia atskirai, bet susikerta, formuodamos studentų patirtis, prieigą prie išteklių ir įsitraukimą į mokymąsi (Crenshaw, 1989; Collins & Bilge, 2016).

Kita vertus, interseksionalumo integravimas universitetiniame ugdyme suteikia absolventams ir absolventėms gebėjimų veikti sudėtingose socialinėse aplinkose profesiniame ir visuomeniniame gyvenime. Suprasdami, kaip susikertančios socialinės kategorijos formuoja komunikaciją, lyderystę ir bendradarbiavimą, studentai ir studentės geriau pasirengia etiškai ir įtraukiai veikti darbo rinkoje, medijų industrijose ir viešojoje erdvėje (Banet-Weiser, 2018; Noble, 2018). Tokiu būdu universitetai tampa svarbiomis erdvėmis, kuriose ugdomi kritiškai mąstantys, socialiai sąmoningi komunikacijos specialistai ir specialistės, galintys (-čios) spręsti nelygybės klausimus tiek akademinėje aplinkoje, tiek už jos ribų.

3.3. Interseksionalumo turinio integravimas į studijų programas

Interseksionalumo integravimas į komunikacijos studijas apima būdų, kuriais studentai mokomi suprasti, kritiškai vertinti ir dalyvauti komunikacijoje, permąstymą. Naujausi tyrimai pabrėžia, kad interseksionalumas turėtų būti integruojamas kaip horizontalus principas į mokymosi teorijas, studijų programų kūrimą ir studijų turinį, o ne apsiriboti pavienėmis temomis ar atskiromis paskaitomis (Zhang & Gao, 2024). Judėjimas tarp teorijos ir praktikos padeda studentams (ėms) išsiugdyti interseksionalų požiūrį, leidžiantį išryškinti tapatybes, kurios dažnai lieka nematomos dominuojančiuose diskursuose (Armstrong, 2023). Todėl veiksminga interseksionali komunikacijos edukacija reikalauja, kad mokymo praktikos įkūnytų lygybės, kompleksiskumo ir įtraukties vertybes, o ne tik pristatytų šias teorijas, nes interseksionalumas turi holistiškai formuoti pedagogiką ir studijų programas, atspindėdamas įvairias studentų ir studentėlių patirtis (Case, 2017).

Interseksionalumo integravimas į komunikacijos studijas nėra vien naujo turinio pridėjimas – tai yra studentų mokymosi, analizės ir komunikacijos praktikos pertvarkymas. Tam reikia atsižvelgti į studijų programą, auditoriją, institucines struktūras ir pan. Rekomendacijos šiose srityse pateikiamos 1 lentelėje.

1 lentelė. Rekomendacijos, kaip integruoti interseksionalų požiūrį į studijų dalykus

Studijų turinio kūrimas: interseksionalaus požiūrio integravimas

Interseksionalumas tampa prasmingas tuomet, kai jis nuosekliai integruojamas į visą studijų turinį, o ne pateikiamas kaip vienkartinė paskaita.

Rekomendacijos:

- Integruokite interseksionalaus požiūrio principais grindžiamas atvejų analizes į visus komunikacijos studijų dalykus (medijų studijas, tarpasmeninę komunikaciją, organizacinę komunikaciją, viešuosius ryšius, žurnalistiką ir kt.).
- Naudokite įvairių autorių ypač mokslinink(i)ų iš marginalizuotų bendruomenių, darbus.
- Analizuokite komunikacijos sistemas (medijas, institucijas, skaitmenines platformas) galios, privilegijų ir struktūrinės nelygybės požiūriu.
- Lyčių ir seksualumo tematika turėtų būti nuosekliai integruojama į studijų programą, o ne apsiriboti pasirenkamaisiais dalykais.

Pedagoginės prieigos: įtrauktį modeliuojantys mokymo metodai

Interseksionalia komunikacija grindžiama edukacija reikalauja tokių mokymo praktikų, kurios atspindėtų ugdomas vertybes.

Rekomendacijos:

- Taikykite dalyvavimu ir dialogu grindžiamus mokymo metodus, mažinančius galios hierarchijas ir pripažįstančius skirtingų patirčių vertę.
- Skatinkite refleksyvumą, kviečiant studentus ir studentes analizuoti, kaip jų tapatybės formuoja komunikaciją.
- Taikykite į traumos poveikį orientuotą pedagogiką, pripažindami, kad diskusijos apie priepauidą, diskriminaciją ir kitas socialinės nelygybės formas gali būti emociškai sudėtingos.
- Įteisinkite įvairias raiškos formas (žodinę, rašytinę, vaizdinę, naratyvinę), kad būtų atsižvelgta į skirtingus mokymosi stilius ir kultūrines komunikacijos normas.

Mokymosi aplinka: įtraukios komunikacijos erdvių kūrimas

Pati auditorija tampa erdve, kurioje praktiškai ugdoma interseksionali komunikacija.

Rekomendacijos:

- Kartu su studentais ir studentėmis susitarkite dėl bendrų taisyklių, kurios skatintų pagarbą, aktyvų klausymąsi ir atsakomybę.
- Vartokite įtraukią kalbą ir mokykite studentus ir studentes, kaip kalba gali tiek palaikyti, tiek kvestionuoti galios struktūras.
- Reaguokite į mikroagresijas joms pasireiškus, demonstruojant konstruktyvaus įsikišimo pavyzdžius.
- Užtikrinkite studijų prieinamumą (naudokite vaizdo įrašus su subtitrais, lengvai skaitomą mokomąją medžiagą, lanksčius dalyvavimo būdus).

Kritinė medijų ir diskurso analizė: interseksionalumo taikymas realaus pasaulio turiniui

Studentai mokosi atpažinti, kaip medijose ir viešajame diskurse susikertančios tapatybės yra reprezentuojamos, nutylimos ar stereotipizuojamos.

Rekomendacijos:

- Analizuokite medijų tekstus (naujienas, reklamą, filmus, socialinius tinklus), siekiant atpažinti interseksionalumo dėsningumus.
- Nagrinėkite šališkumą ir tai, kaip skaitmeninės platformos stiprina arba slopina marginalizuotų grupių balsus.
- Analizuokite interseksionalią retoriką politinėje komunikacijoje, aktyvizme ir viešajame diskurse.

Profesinės komunikacijos kompetencijų ugdymas: studentų rengimas įtraukei profesinei veiklai

Interseksionalumas tampa praktine kompetencija būsimiems komunikacijos specialistams, žurnalistams, viešųjų ryšių specialistams ir pedagogams.

Rekomendacijos:

- Mokykite įtraukios komunikacijos strategijų, taikomų darbo vietoje, medijų turinio kūrimo ir viešojoje komunikacijoje.
- Ugdykite gebėjimus taikyti interseksionalų požiūrį tikslinių auditorijų analizei, planuojant komunikacijos kampanijas ir kuriant pranešimus.
- Ugdykite etiško istorijų pasakojimo (*ethical storytelling*) kompetencijas, ypač reprezentuojant marginalizuotas bendruomenes.
- Taikykite vaidmenų žaidimus ir simuliacijas, padedančius lavinti įtraukaus sprendimų priėmimo įgūdžius.

Bendruomeninis įsitraukimas ir patirtinis mokymasis

Interseksionalumas tampa apčiuopiamas tuomet, kai studentai įsitraukia į darbą su įvairiomis bendruomenėmis.

Rekomendacijos:

- Bendradarbiaukite su vietos organizacijomis, dirbančiomis su moterimis, LGBTQ+ bendruomenėmis, migrantais (-ėmis), žmonėmis su negalia ir kitomis socialinėmis grupėmis.
- Taikykite bendruomeniniu dalyvavimu grindžiamus tyrimo metodus, kuriuose pirmenybė teikiama dalyvių balsui ir patirtims.
- Skatinkite bendruomeniniu įsitraukimu grindžiamus mokymosi projektus (*service-learning*), kuriuose studentai (ės) teorines žinias taikys sprenddami realias komunikacinės nelygybės problemas.

Vertinimas ir refleksija: interseksionalių kompetencijų vertinimas

Vertinimas turėtų apimti ne tik žinias, bet ir studentų sąmoningumo bei praktinių gebėjimų raidą.

Rekomendacijos:

- Taikykite refleksijos dienoraščius, skirtus analizuoti savo tapatybę, privilegijas ir komunikacines patirtis.
- Vertinkite studentų *portfolio*, kuriuose pateikiamos interseksionalios analizės ir įtraukios komunikacijos produktai.
- Taikykite tarpusavio ir savęs vertinimą, siekiant įvertinti bendradarbiavimo ir komunikacijos grupėje procesus.

Institucinis įsipareigojimas: už auditorijos ribų

Tvari interseksionalumo integracija neįmanoma be institucinio palaikymo.

Rekomendacijos:

- Organizuokite dėstytojų kvalifikacijos tobulinimą interseksionalios pedagogikos ir įtraukios komunikacijos srityse.
- Įgyvendinkite politiką, skatinančią lyčių lygybę ir įvairovę darbuotojų atrankos, studijų programų rengimo bei studentų (čių) paslaugų srityse.
- Remkite studentų organizacijas ir marginalizuotų socialinių grupių iniciatyvas.
- Reguliariai atlikite studijų programų auditą, siekiant užtikrinti, kad interseksionalumo principai būtų nuosekliai integruoti į studijų turinį.

Interseksionalaus požiūrio integravimas į komunikacijos studijas suteikia studentams ir studentėms galimybę suprasti sudėtingas socialines realijas; komunikuoti etiškai ir įtraukiai; kvestionuoti priespaudos naratyvus; veikti įvairiose profesinėse aplinkose; tapti socialiai atsakingais komunikacijos profesionalais. Šio požiūrio taikymas transformuoja komunikacijos studijas iš techninių įgūdžių rinkinio į priemonę lygybei ir socialiniams pokyčiams skatinti. Kita vertus, studentai (ės) turėtų įgyti gebėjimus taikyti interseksionalų požiūrį visose komunikacijos srityse: organizacinėje, viešojoje, masinėje, skaitmeninėje ir tarpasmeninėje ir kt. Be to, jie / jos turėtų gebėti analizuoti interseksionalumo reikšmę visuomenės raidai, susipažindami su teorijomis, metodais ir aktualiausiais tyrimais visose komunikacijos studijų srityse.

3.4. Sąvokų žodynelis

Lyčiai jautri kalba (angl. *gender-sensitive language*) – tai kalba, kuri su visais elgiasi vienodai. Ji taip pat vadinama į lyčių aspektą reaguojančia (gender-responsive) arba lyčių atžvilgiu įtraukia (angl. *gender-inclusive*) kalba. Lyčių jautrumas yra gebėjimas suvokti, kaip žmonės mąsto apie lytį, kad asmenys mažiau remtųsi prielaidomis apie tradicinius ir pasenusius vyrų ir moterų vaidmenis. Lyčių atžvilgiu įtrauki kalba reiškia kalbą, kuri moteris ir vyrus įvardija vienodai ir neperteikia lyčių stereotipų.

Adaptuota iš: EIGE, European Institute for Gender Equality. (2026). *Glossary and thesaurus. gender-sensitive language*. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1354?language_content_entity=en; EIGE, European Institute for Gender Equality. (2019). *Toolkit on Gender-sensitive Communication. A resource for policymakers, legislators, media and anyone else with an interest in making their communication more inclusive*. https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20193925_mh0119609enn_pdf.pdf

Lyčių atžvilgiu neutrali kalba (ang. *gender-neutral language*) – tai lingvistinės formos ir strategijos, kurios vengia tiesioginio lyties žymėjimo siekiant sumažinti arba pašalinti lyčių asimetriją komunikacijoje. Tai strategija, padedanti užtikrinti tikslumą, aiškumą ir nedviprasmiškumą komunikacijos procesuose, ypač rengiant teisės aktus, mažinant pasikartojimus ir kuriant aiškesnius, trumpesnius sakinius. Lyčiai neutralios kalbos vartojimas grindžiamas socialiniais klausimais, tokiais kaip lyčių lygybė ir skirtingų lyčių tapatybių, nesusijusių su tradicine vyro ir moters dichotomija, pripažinimas. Nenaudojant lyčiai neutralios kalbos gali būti stiprinami socialiniai skirtumai ir daroma žala nebinariniams asmenims, kurių lingvistinis matomumas yra ribotas. Lyčiai neutralios kalbos

strategijos siekia mažinti lyčių ribas, skatinant terminų, kurie nenurodo lyties, vartojimą ir taip palaikant lyčių požiūriu neutralią diskurso aplinką. Adaptuota iš *Adopted from: Gabriel, U., Gygas, P. M., & Kuhn, E. A. (2018). Neutralising linguistic sexism: Promising but cumbersome? Group Processes & Intergroup Relations, 21(5), 844–858. <https://doi.org/10.1177/1368430218771742>; Kabba, K. (2011). Gender-neutral language: an essential language tool to serve precision, clarity and unambiguity. Commonwealth Law Bulletin, 37(3), 427–434. <https://doi.org/10.1080/03050718.2011.595141>; Kostikova, A., Daems, J., Lazarov, T. (2023). How adaptive is adaptive machine translation, really? A gender-neutral language use case. In *Proceedings of the First Workshop on Gender-Inclusive Translation Technologies*, pages 95–97, Tampere, Finland. European Association for Machine Translation.*

Lyčių atžvilgiu įtrauki kalba (angl. *gender-inclusive language*) – tai kalbėjimas ir rašymas taip, kad nebūtų nematoma jokia lytis ir nebūtų skatinami stereotipai ar diskriminacija. Ši strategija siekia padaryti kalbą nediskriminacinę ir įtraukią nebinariniams, translyčiams ir kitiems lyčių tapatybę turintiems asmenims. Lyčių atžvilgiu įtrauki kalba dažnai priešpriešinama lyčiai neutraliai kalbai, kuri siekia neutralizuoti lyčių skirtumus. Kalba, kuri praktikoje užtikrina lyčių lygybę, reiškia tokių kalbos formų vartojimą, kurios neprimeta normatyvinių lyčių stereotipų, t. y. lyčiai neutralių įvardžių ir kitų formų, atspindinčių queer bendruomenės tapatybes, taip mažinant neteisingo lyties priskyrimo (*misgendering*) atvejus ir jų pasekmes. Tokios kalbos vartojimas laikomas žmogaus teisių klausimu, užtikrinančiu pagarbų ir tikslų lyčių reprezentavimą komunikacijos procesuose. Adaptuota iš: *Borito, R.L. (2023.) Gender-Inclusive Language of Office Communications in an Academic Setting. International Journal of Innovative Research in Multidisciplinary Education, 2(10), 467-472. DOI: 10.58806/ijirme.2023.v2i10n01; Pfalzgraf, F., ed. (2025). Gender-neutral, Gender-fair, Gender-inclusive. Towards Conceptual Clarity across European Languages. Palgrave Macmillan Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-91231-3>; Philippopoulos E. (2023). More than just pronouns - gender-neutral and inclusive language in patient education materials: suggestions for patient education librarians. J Med Libr Assoc., 111(3):734-739. doi: 10.5195/jmla.2023.1723.*

Neapykantos kalba (angl. *hate speech*) tai - bet kokia priešiška ar menkinanti išraiškos forma, kuri puola, nuvertina asmenis dėl jų socialinių tapatybių. Ši sąvoka apima neapykantos kalbą, nukreiptą į grupes, kurių tapatybės yra marginalizuotos ar nuvertinamos dominuojančių socialinių hierarchijų ir kuri gali sukelti, sustiprinti ar legitimizuoti žalą, pvz., smurtą, diskriminaciją ir priespaudą. Ši kalba apima įvairias formas: menkinančias etiketes, metaforas ar įžeidžiančius vizualinius vaizdinius. Adaptuota iš: *Ruscher, J. B. (2024). Hate speech (1st ed.). Cambridge University Press.*

Įtrauki komunikacija (angl. *inclusive communication*) - komunikacinės praktikos (žodinės, rašytinės, vizualinės ir skaitmeninės), kurios užtikrina, kad visi asmenys, nepriklausomai nuo jų lyties, rasės, etniškumo, klasės, negalios, amžiaus, seksualumo, kalbinės kilmės ar kitų socialinių tapatybių, galėtų suprasti pranešimus ir dalyvauti komunikacijos procesuose. Įtrauki komunikacija siekia pašalinti struktūrines, lingvistines, kultūrines ir technologines kliūtis, kurios išskiria marginalizuotas grupes ir skatina lygiavertę reprezentaciją bei dalyvavimą. Įtrauki komunikacija pripažįsta, kad žmonės patiria komunikaciją skirtingai, priklausomai nuo jų susikertančių tapatybių, todėl reikia pritaikyti

pranešimus, komunikacijos formas ir kanalus skirtingiems poreikiams. Tai apima aiškos ir prieinamos kalbos vartojimą, kelių komunikacijos būdų taikymą, stereotipų vengimą, kultūrinio ir lyčių jautrumo užtikrinimą bei tikslų ir pagarbų asmenų bei bendruomenių vaizdavimą. Įtrauki komunikacija, grindžiama žmogaus teisių principais, remiasi pagarba žmogaus orumui, lygybei ir dalyvavimui. Jos tikslas – kurti tokias komunikacijos praktikas, kurios neįtvirtintų socialinių hierarchijų ir atskirties, bet skatintų visų visuomenės narių prasmingą dalyvavimą.

Adaptuota iš: *Adopted from: Byerly, C. M., & Ross, K. (2006). Women and media : a critical introduction (1st ed.). Blackwell Pub.; Dutta, M. J. (2008). Communicating health: A culture centered approach. Polity Press; 24. EIGE, European Institute for Gender Equality. (2026). Glossary and thesaurus. gender-sensitive language. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1354?language_content_entity=en; Lazar, M. M. (2005). Feminist critical discourse analysis: Gender, power and ideology in discourse. Palgrave Macmillan; UN. (2019). Guidelines for inclusive communication. United Nations Department of Global Communications; WHO. (2011). World report on disability. World Health Organization. <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability>.*

Neseksistinė komunikacija (angl. *non-sexist communication*) – tai žodinės, rašytinės ir vizualinės komunikacijos praktikos, kuriomis siekiama išvengti lyčių šališkumo, androcentrizmo ir diskriminacinių stereotipų bei užtikrinti lygiavertę, tikslią ir įtraukią visų lyčių reprezentaciją. Ji kvestionuoja požiūrį, pagal kurį vyrai laikomi universalie norma, o moterys ir įvairių lyčių tapatybių asmenys vaizduojami kaip antraeiliai, nematomi ar stereotipizuojami. Todėl neseksistinė komunikacija skatina visų lyčių tapatybių matomumą įvairiose viešojo gyvenimo srityse, vengia lyčių vaidmenų stereotipizavimo ir atspindi žmonių patirčių bei tapatybių įvairovę. Ji taip pat skatina vaizduoti vyrus ne tik per hegemoninio vyriškumo prizmę, bet ir pripažinti jų vaidmenis rūpyboje, emocinėje raiškoje bei kitose nestereotipinėse socialinėse praktikose. Tarptautinės ir nacionalinės gairės pabrėžia, kad neseksistinė komunikacija apima kalbos ir vaizdų vartojimą, kurie neįtvirtina diskriminacijos, neatskiria nė vienos lyties ir prisideda prie lyčių lygybės bei žmogaus teisių įgyvendinimo.

Adaptuota iš: *Adopted from: Byerly, C. M., & Ross, K. (2006). Women and media : a critical introduction (1st ed.). Blackwell Pub.; Connell, R. W. (2005). Masculinities (2nd ed.). University of California Press; Elliott, K. (2016). Caring masculinities: Theorizing an emerging concept. Men and Masculinities, 19(3), 240–259. <https://doi.org/10.1177/1097184X1557620>; UNESCO. (2017). Gender-sensitive communication guidelines. UNESCO.; van Zoonen, L. (1994). Feminist media studies. Sage.*

Neseksistinė kalba (non-sexist language) – tai lingvistinės praktikos, kurios vengia išreikšti, stiprinti ar normalizuoti lyčių šališkumą, androcentrizmą ar diskriminacinius stereotipus. Ji siekia užkirsti kelią moterų ir įvairių lyčių tapatybių asmenų nematomumui, trivializavimui ar marginalizacijai, pašalindama išraiškas, kurios vyrus pateikia kaip universalią normą. Neseksistinė kalba skatina

lygiavertę reprezentaciją, vartodama terminus, gramatines struktūras ir įvardijimo praktikas, kurios tiksliai ir sąžiningai atspindi visas lytis, o ne atkartoja patriarchalines prielaidas. Ji apima tokias strategijas kaip bendrinių vyriškųjų formų vengimas, lyčių atžvilgiu įtraukimų ar neutralių alternatyvų vartojimas, simetriškas moterų ir vyrų įvardijimas bei stereotipinių išraiškų atsisakymas. Kaip komunikacinė praktika, ji laikoma platesnių pastangų skatinti lyčių lygybę ir žmogaus teises dalimi. Adaptuota iš: *Adopted from: Byerly, C. M., & Ross, K. (2006). Women and media : a critical introduction (1st ed.). Blackwell Pub.; Pérez, M. (2019). Non-sexist language and gender equality in communication. Journal of Gender Studies, 28(4), 445–458; Tuchman, G. (1978). The symbolic annihilation of women by the mass media. In G. Tuchman, A. K. Daniels, & J. Benét (Eds.), Hearth and home: Images of women in the mass media (pp. 3–38). Oxford University Press; UNESCO. (2017). Gender-sensitive communication guidelines. UNESCO.; van Zoonen, L. (1994). Feminist media studies. Sage.*

Seksistinė kalba (angl. *sexist language*) – tai kalba, kuri išskiria arba suponuoja vienos lyties pranašumą prieš kitą. Ji gali stiprinti stereotipus ir prielaidas apie lyčių vaidmenis. Seksistinė kalba galui būti vartojama sąmoningai siekiant įžeisti ar sumenkinti, tačiau lyčių diskriminaciją gali palaikyti ir nesąmoningas seksistinės kalbos vartojimas.

Adaptuota iš: *Magnusson, S. (2008). Sexist language. Gender marking of occupational terms and the non-parallel treatment of boy and girl. Växjö University. <https://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:235813/FULLTEXT01>*

Nuorodos

- AEJMC, The AEJMC Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender & Queer Interest Group. (2024). Instructing Intersectionality: Critical and Practical Strategies for the Journalism and Mass Communication Classroom, Lanham: Rowman & Littlefield. <https://doi.org/10.5771/9781538193037>.
- Allen, B. J. (2023). *Difference matters: Communicating social identity*. Waveland Press.
- Armstrong, J. (2023). Teaching Intersectionality: Moving Between Theory and Practice. *Feminist Pedagogy* 3(3), Article 6. <https://digitalcommons.calpoly.edu/feministpedagogy/vol3/iss3/6>.
- Ashcraft, K.L., & Mumby, D.K. (2004). Organizing a critical communicology of gender and work. *International Journal of the Sociology of Language*, 166, 19-43.
- Ashcroft, A., Blair, L., & Rouncefield, M. (2024). *Design, innovation and software: The impact of gender and language* [Doctoral dissertation, Lancaster University].
- Banet-Weiser, S. (2018). *Empowered: Popular feminism and popular misogyny*. Duke University Press.
- Bonilla, Y., & Rosa, J. (2015). #Ferguson: Digital protest, hashtag ethnography, and the racial politics of social media. *American Ethnologist*, 42(1), 4–17.
- Borito, R.L. (2023.) Gender-Inclusive Language of Office Communications in an Academic Setting. *International Journal of Innovative Research in Multidisciplinary Education*, 2(10), 467-472. DOI: 10.58806/ijirme.2023.v2i10n01.
- Bowleg, L. (2020). We're Not All in This Together: On COVID-19, Intersectionality, and Structural Inequality. *American Journal of Public Health*, 110(7):917. doi: 10.2105/AJPH.2020.305766.

- Bucholtz, M., Hall, K. (2005). Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4/5), 585–614. <https://doi.org/10.1177/1461445605054407>
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Buzzanell, P. M. (2010). Resilience: Talking, Resisting, and Imagining New Normalcies Into Being. *Journal of Communication*, 60(1), 1–14. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2009.01469.x>
- Byerly, C. M., & Ross, K. (2006). *Women and media : a critical introduction* (1st ed.). Blackwell Pub.
- Case, K. A. (Ed.). (2017). *Intersectional pedagogy: Complicating identity and social justice*. Routledge.
- Cho, S., Crenshaw, K. W., & McCall, L. (2013). Toward a Field of Intersectionality Studies: Theory, Applications, and Praxis. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 38(4), 785–810. <https://doi.org/10.1086/669608>
- Collins, P. (2000). *Black feminist thought : knowledge, consciousness, and the politics of empowerment* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203900055>
- Collins, P. (2019). *Intersectionality as Critical Social Theory*. Duke University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11hpkdj>
- Collins, P., & Bilge, S. (2020). *Intersectionality*. Polity Press.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd ed.). University of California Press.
- Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). *The costs of connection : how data is colonizing human life and appropriating it for capitalism*. Stanford University Press.
- Crenshaw, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989(1), 139–167.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics, and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6).
- Daniels, J. (2013). Race and racism in Internet Studies: A review and critique. *New Media & Society*, 15(5), 695–719. <https://doi.org/10.1177/1461444812462849>
- Dutta, M. J. (2008). *Communicating health: A culture-centered approach*. Polity Press.
- EIGE, European Institute for Gender Equality. (2026). Glossary and thesaurus. gender-sensitive language. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1354?language_content_entity=en.
- EIGE, European Institute for Gender Equality. (2019). *Toolkit on Gender-sensitive Communication. A resource for policymakers, legislators, media and anyone else with an interest in making their communication more inclusive*. https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/20193925_mh0119609enn_pdf.pdf
- Elliott, K. (2016). Caring masculinities: Theorizing an emerging concept. *Men and Masculinities*, 19(3), 240–259. <https://doi.org/10.1177/1097184X1557620>
- European Network Against Racism. (2024). *Intersectionality of discrimination in the workplace: Building policies to address all inequalities* (Fact sheet). ENAR. <https://www.enar-eu.org/wp-content/uploads/Fact-Sheet-Intersectionality-2024-FINAL-1.pdf>
- Flores, N., Rosa, J. (2015). Undoing appropriateness: Raciolinguistic ideologies and language diversity in education. *Harvard Educational Review*, 85(2), 149–171. <https://doi.org/10.17763/0017-8055.85.2.149>
- Gabriel, U., Gygas, P. M., & Kuhn, E. A. (2018). Neutralising linguistic sexism: Promising but cumbersome? *Group Processes & Intergroup Relations*, 21(5), 844–858. <https://doi.org/10.1177/1368430218771742>
- Gill, R. (2010). *Gender and the media*. Polity Press.

- Goyanes, M., Herrero, E., & de-Marcos, L. (2024). Gender differences in representation, citations, and h-index in the field of communication. *PLOS ONE*, 19(11). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0309914>
- Hall, S. (1997). *Representation : cultural representations and signifying practices*. SAGE Publications.
- Hancock, A.-M. (2007). When multiplication doesn't equal quick addition: Examining intersectionality as a research paradigm. *Perspectives on Politics*, 5(1), 63–79.
- Hankivsky, O. (2012). *Intersectionality 101*. Institute for Intersectionality Research & Policy, Simon Fraser University.
- Hankivsky, O., Reid, C., Cormier, R., Varcoe, C., Clark, N., Benoit, C., & Brotman, S. (2014). *An intersectionality-based policy analysis framework: Critical reflections on a methodology for advancing equity*. *International Journal for Equity in Health*, 13, 119.
- Haraway, D. (1988). *Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective*. *Feminist Studies*, 14(3), 575–599.
- Harding, S. (1991). *Whose science? Whose knowledge? Thinking from women's lives*. Cornell University Press.
- Herek, G. M. (2009). Sexual stigma and sexual prejudice in the United States: A conceptual framework. In D. A. Hope (Ed.), *Contemporary perspectives on lesbian, gay, and bisexual identities* (pp. 65–111). Springer.
- Houston, J. B., Hawthorne, J., Perreault, M. F., Park, E. H., Goldstein Hode, M., Halliwell, M. R., Turner McGowen, S. E., Davis, R., Vaid, S., McElderry, J. A., & Griffith, S. A. (2015). Social media and disasters: a functional framework for social media use in disaster planning, response, and research. *Disasters*, 39(1), 1–22. <https://doi.org/10.1111/disa.12092>
- Hu, Y., Qian, Y. (2024). Gendering digital labor: Work and family digital communication across 29 countries. *Community, Work & Family*, 27(5), 588–611. <https://doi.org/10.1080/13668803.2023.2260931>
- Kabba, K. (2011). Gender-neutral language: an essential language tool to serve precision, clarity and unambiguity. *Commonwealth Law Bulletin*, 37(3), 427–434. <https://doi.org/10.1080/03050718.2011.595141>.
- Kostikova, A., Daems, J., Lazarov, T. (2023). How adaptive is adaptive machine translation, really? A gender-neutral language use case. In *Proceedings of the First Workshop on Gender-Inclusive Translation Technologies*, pages 95–97, Tampere, Finland. European Association for Machine Translation.
- Kramarae, C. (1981). *Women and men speaking: Frameworks for analysis*. Newbury House.
- Lakoff, R. (1975). *Language and woman's place*. Harper & Row.
- Laurence, E. (2014). English with an accent: Language, ideology, and discrimination in the United States. *Colombian Applied Linguistics Journal*, 15(2), 310–311. <https://doi.org/10.14483/udistrital.jour.calj.2013.2.a012>
- Lazar, M. M. (2005). *Feminist critical discourse analysis: Gender, power and ideology in discourse*. Palgrave Macmillan.
- Martinez-Avila, d., & Fox, M.J. (2025) Intersectionality in knowledge organization revisited. *Informatio*, 30(1), e201. <https://doi.org/10.35643/Info.30.1.6>
- McDonald, J. (2019). Difference and intersectionality. In A. M. Nicotera (Ed.), *Origins and traditions of organizational communication: A comprehensive introduction to the field*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203703625>

- McDonald, J. (2021, December 22). Difference, Intersectionality, and Organizing. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.1277>
- McRobbie, A. (2010). *The aftermath of feminism : gender, culture and social change*. SAGE.
- Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression : how search engines reinforce racism* (1st ed.). New York University Press. <https://doi.org/10.18574/9781479833641>
- Orbe, M. P. (1998). *Constructing co-cultural theory: An explication of culture, power, and communication*. SAGE.
- Pérez, M. (2019). Non-sexist language and gender equality in communication. *Journal of Gender Studies*, 28(4), 445–458.
- Pfalzgraf, F., ed. (2025). Gender-neutral, Gender-fair, Gender-inclusive. Towards Conceptual Clarity across European Languages. Palgrave Macmillan Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-91231-3>.
- Philippopoulos E. (2023). More than just pronouns - gender-neutral and inclusive language in patient education materials: suggestions for patient education librarians. *J Med Libr Assoc.*, 111(3):734-739. doi: 10.5195/jmla.2023.1723
- Rakow, L. F., & Wackwitz, L. A. (2004). *Feminist communication theory: Selections in context*. Sage Publications.
- Reynolds, B., & Seeger, M. W. (2005). Crisis and emergency risk communication as an integrative model. *Journal of Health Communication*, 10(1), 43–55. <https://doi.org/10.1080/10810730590904571>
- Ruscher, J. B. (2024). *Hate speech* (1st ed.). Cambridge University Press.
- Salamon, E., & Xie, H. (2025). Communicative intersectionality: advocating for equality, diversity, and inclusion in media industries. *Communication Theory*, 35(3), 185–196. <https://doi.org/10.1093/ct/qtaf008>
- Siegrist, M., & Zingg, A. (2014). The role of public trust during pandemics. *European Psychologist*, 19(1), 23–32. <https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000169>
- Spender, D. (1980). *Man made language*. Routledge & Kegan Paul.
- Sue, D. W. (2010). *Microaggressions in everyday life : race, gender, and sexual orientation*. Wiley. John Wiley & Sons, Inc.
- AEJMC Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender & Queer Interest Group, & Rodriguez, N. S. (Eds.). (2024). *Instructing intersectionality: Critical and practical strategies for the journalism and mass communication classroom* (1st ed.). Rowman & Littlefield / Bloomsbury.
- Tuchman, G. (1978). The symbolic annihilation of women by the mass media. In G.Tuchman, A. K. Daniels, & J. Benét (Eds.), *Hearth and home: Images of women in the mass media* (pp. 3–38). Oxford University Press.
- Turnalar-Çetinkaya, N., İşıaık, S. (2024) An intersectionality perspective of Organizational stereotypes and Interpersonal dynamics. *Curr Psychol* 43, 28710–28727 (2024). <https://doi.org/10.1007/s12144-024-06503-6>
- UN Women & United Nations Partnership on the Rights of Persons with Disabilities (UNPRPD) (2021). *Intersectionality resource guide and toolkit: An intersectional approach to leave no one behind*. UN Women.
- UN. (2019). *Guidelines for inclusive communication*. United Nations Department of Global Communications.
- UNESCO. (2017). *Gender-sensitive communication guidelines*. UNESCO.

- UniSAFE Toolkit. UniSAFE ending gender-based violence. (2024), https://unisafe-toolkit.eu/wp-content/uploads/2024/06/UniSAFE-Toolkit_100624.pdf
- van Zoonen, L. (1994). *Feminist media studies*. Sage.
- Vardeman, J., Tindall, N. T. J., Saad, N., & Smith, L. (2023). *Revisiting Intersectionality: the Stray, Strain, and Performativity of Social Identity Dimensions in Public Relations over the Past Decade*. In D. Pompper, K. R. Place, & C. K. Weaver (Eds.), *The Routledge Companion to Public Relations* (pp. 74–88). Routledge
- Vardeman-Winter, J. E., & Tindall, N. T. J. (2010). Toward an intersectionality theory of public relations. In R. L. Heath (Ed.), *Handbook of Public Relations II*, 223-236. Oaks, CA: Sage Publications.
- Vardeman-Winter, J., & Tindall, N. T. J. (2010). “If it’s a Woman’s Issue, I Pay Attention to it”: Gendered and intersectional Complications in The Heart Truth Media Campaign. *Public Relations Review*, 36(4), 363–370. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2010.05.005>
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1(2), 125–151. <https://doi.org/10.1177/0891243287001002002>
- WHO. (2011). *World report on disability*. World Health Organization WHO. (2011). World report on disability. World Health Organization. <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability>
- Williams, D. R., Mohammed, S. A. (2013). Racism and health I: Pathways and scientific evidence. *American Behavioral Scientist*, 57(8), 1152–1173.
- Williams, A., McLinden, A., Riabko, C., Napier, K., Robertson, K., & MRU Instructional Team. (2024). *Insights into communication studies: Understanding foundational theories for media literacy*. Pressbooks/Open Educational Alberta.

IV dalis. Užduotys

Siekiant veiksmingai ugdyti interseksionalų požiūrį aukštajame moksle, sukurta įvairių pedagoginių metodų ir užduočių, paremtų bendradarbiavimo, refleksijos ir patirtinio mokymosi principais. Šie metodai skatina studentų ir studentų kritinį mąstymą, padeda geriau suprasti socialinės nelygybės mechanizmus ir kuria įtraukią mokymosi aplinką, kurioje vertinama skirtingų patirčių ir perspektyvų įvairovė.

Šioje dalyje yra pateikiamos užduotys skirtos praktiškai ir refleksyviai nagrinėti interseksionalumo sampratą bei jo taikymą įvairiuose socialiniuose kontekstuose. Kiekviena užduotis orientuota į skirtingus interseksionalumo aspektus ir kviečia analizuoti, kaip socialinės tapatybės, galios santykiai ir struktūrinės nelygybės formos sąveikauja kasdienėse situacijose. Pateikiamos įvairių formatų veiklos – individualios refleksijos, grupinės diskusijos, atvejų analizės, scenarijais grįsti pratimai, vaidmenų žaidimai ir kiti aktyvaus mokymosi metodai. Tokia užduočių įvairovė sudaro sąlygas atliepti skirtingus mokymosi stilius ir nagrinėti interseksionalumo temą iš įvairių teorinių bei praktinių perspektyvų.

Pateikiamos praktinės užduotys parodo, kaip interseksionalumo teoriją galima taikyti studijų procese. Šios užduotys gali būti integruojamos į įvairias studijų veiklas: rengiant bakalauro ir magistro baigiamuosius darbus, kursinius darbus, jos gali būti papildomi skaitiniai, savarankiškos ir grupinės užduotys, praktiniai užsiėmimai ar refleksinės veiklos.

Užduotys išdėstytos nuosekliai – nuo pagrindinių interseksionalumo sampratos aspektų pažinimo pereinama prie sudėtingesnės analizės, kritinės refleksijos ir praktinio taikymo. Kiekviena užduotis pradedama nuo tikslo formuluotės, pateikiamos ugdomos kompetencijos ir išsamūs užduočių atlikimo aprašymai. Pateikiamos refleksiją ir diskusiją skatinančios gairės, padedančios studentams ir studentėms aktyviai įsitraukti į mokymosi procesą, kritiškai analizuoti savo patirtis bei apmąstyti visuomenėje veikiančius nelygybės, privilegijų ir diskriminacijos mechanizmus. Bendras šių užduočių tikslas – kurti saugią, įtraukią ir pagarbiu dialogu grįstą mokymosi aplinką, kurioje studentai (-ės) gali ugdyti interseksionalų mąstymą ir gebėjimą jį taikyti akademinėje bei profesinėje veikloje.

Užduotis 1. Savirefleksija apie interseksionalumo ašis

Tikslas: skatinti savirefleksiją ir kritinį savo padėties suvokimą galios, privilegijų ir priespaudos sistemose. Ši užduotis skatina besimokančiuosius (-iąsias) nagrinėti, kaip susikertantys tapatybės aspektai (pvz., rasė, lytis, klasė, seksualinė orientacija) formuoja patirtį, suvokimą ir sąveiką, pripažįstant tiek privilegijas, tiek marginalizaciją. Jis taip pat skatina etninės-rasinės tapatybės ugdymą ir gebėjimą dalyvauti pagarbiame, įtraukiamo dialoge.

Ugdomos kompetencijos. Atlikę (-usios) šį pratimą, besimokantieji (-čiosios) gebės:

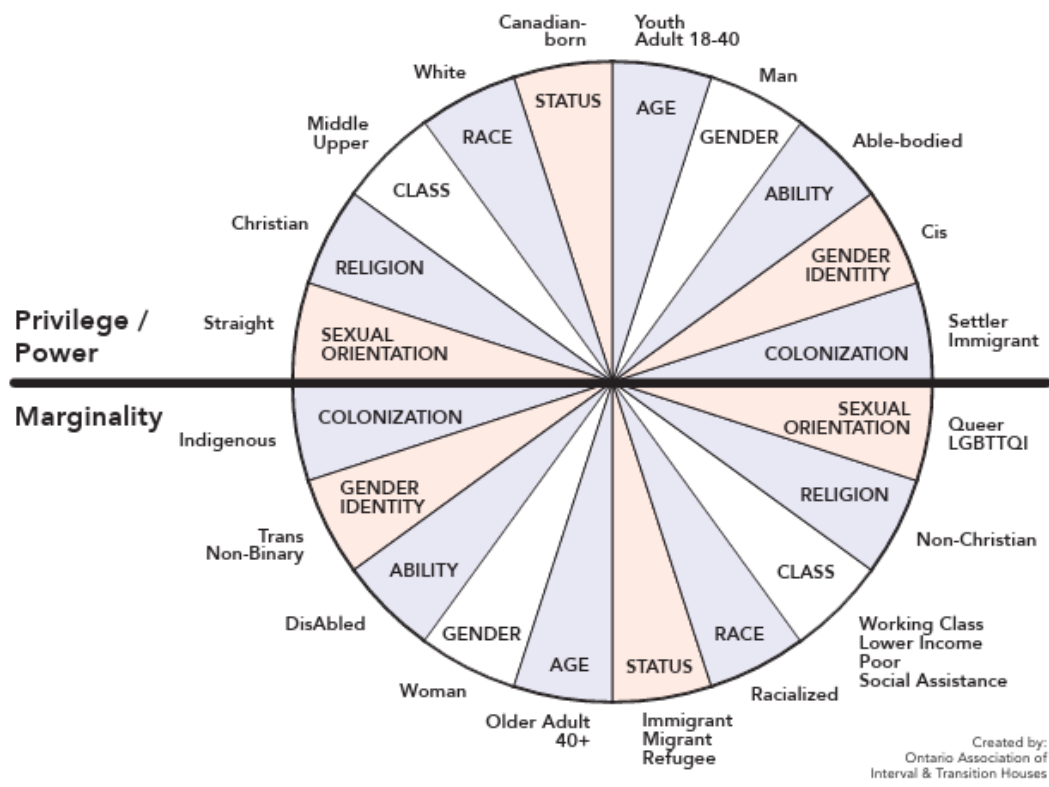
- reflektuoti savo socialinę padėtį galios, privilegijų ir priespaudos sistemose;
- analizuoti, kaip susikertančios tapatybės (pvz., rasė, lytis, klasė, seksualinė orientacija) formuoja patirtį ir sąveiką;
- atpažinti privilegijas ir marginalizaciją savyje ir kituose;
- pagarbiai ir įtraukiai bendrauti atsižvelgiant į skirtingas perspektyvas.

Užduoties aprašymas

1. **Apsvarstykite savo tapatybių įvairovę** (rasę, lytį, socialinę klasę, seksualinę orientaciją ir kt.) ir kaip jos formuoja jūsų patirtis.
2. **Apmąstykite situacijas**, kuriose galite turėti privilegijų, ir tas, kuriose galite patirti marginalizaciją.
3. **Išnagrinėkite**, kaip ši dinamika daro įtaką jūsų veiksams, sprendimams ir sąveikai su kitais.
4. **Aptarkite įžvalgas** su bendramoksliais (-ėmis), mentoriais (-ėmis) arba užrašykite refleksijos dienoraštyje.
5. **Apgalvokite būdus**, kaip šias įžvalgas pritaikyti kuriant įtraukesnę ir teisingesnę aplinką.

Papildoma medžiaga: vaizdinė priemonė „Privilegijų ir marginalizacijos ratas“ gali būti naudojama padėti identifikuoti sritis, kuriose asmuo turi privilegijų ir kuriose jis / ji patiria marginalizaciją skirtingose tapatybės kategorijose (pvz., rasė, lytis, gebėjimai, seksualinė orientacija, socialinė klasė). Ši priemonė gali būti naudojama:

- **analizuoti** galios ir marginalizacijos pozicijas;
- **suprasti**, kaip persidengiančios tapatybės daro įtaką asmens patirtims;
- **apsvarstyti**, kaip ši dinamika veikia sąveikas akademiniam, profesiniam ir asmeniniam kontekstuose.

Užduotis 2. Kur esi?

Tikslas: suprasti savo tapatybę taikant interseksionalų požiūrį ir apmąstyti, kaip skirtingi asmeninės tapatybės aspektai siejasi su galia, privilegijomis ir nelygybe universiteto aplinkoje.

Ugdomos kompetencijos. Atlikę (-usios) šį pratimą, besimokantieji (-iosios) gebės:

- atpažinti ir įvardyti kelis savo interseksionalios tapatybės aspektus;
- apmąstyti, kaip skirtingos tapatybės dimensijos siejasi su galia, privilegijomis ir nelygybe universiteto kontekste;
- ugdyti savimonę apie tai, kaip skirtingi asmeninės tapatybės aspektai daro įtaką patirtims, suvokimui ir sąveikoms akademinėje aplinkoje;
- taikyti šį supratimą savimonės stiprinimui ir įtraukesnių, teisingesnių bei pagarbesnių sąveikų su bendramoksliais (-ėmis) ir dėstytojais (-omis) skatinimui akademinėje aplinkoje.

Užduoties aprašymas

1. **Taikant interseksionalų požiūrį, įvardinkite savo tapatybę:** nustatykite ir apibūdinkite pagrindinius savo tapatybės aspektus, tokius kaip lytis ir lyčių raiška, socialinė klasė, gebėjimai / negalia, seksualinė orientacija, etniškumas, kultūra ar kitos reikšmingos charakteristikos.
2. **Išanalizuokite galią ir privilegijas:** apmąstykite savo patirtis universitete:
 - kuriose srityse patiriate privilegijas?
 - kuriose srityse patiriate marginalizaciją?
 - kaip su lytimi susiję bruožai ar lūkesčiai formuoja šias patirtis?
3. **Nustatykite interseksines nelygybes:** apsvarstykite, kaip skirtingi jūsų tapatybės aspektai sąveikauja tarpusavyje, su kokiais iššūkiais ar kliūtimis susidūrėte ir kaip keli tapatybės veiksniai kartu formuoja jūsų patirtis.
4. **Sukurkite (nupieškite) savo asmeninį interseksionalios tapatybės ratą:**
 - save pažymėkite lapo centre;
 - aplink save įrašykite tapatybės kategorijas;
 - skirtingomis spalvomis pažymėkite privilegijų ir marginalizacijos sritis.
5. **Apmąstykite įvardžius:** susipažinę su siūloma papildoma medžiaga ir ją apmąstę, apibrėžkite savo asmeninius įvardžius. Pagalvokite, kaip norėtumėte, kad kiti į jus kreiptųsi. Apsvarstykite, kodėl įvardžiai yra svarbūs pagarbioje ir įtraukioje komunikacijoje.

Papildoma medžiaga: Vazquez, A. (2021). *How Talking about Personal Pronouns Can Build a More Inclusive Environment*. Gladstone Institutes. <https://gladstone.org/news/how-talking-about-personal-pronouns-can-build-more-inclusive-environment>

Užduotis 3. „Nauji karaliaus drabužiai“ ir švietimo (ne)lygybės mitai

Tikslas: kritiškai išnagrinėti paplitusius švietimo lygybės (teisingumo) mitus.

Ugdomos kompetencijos. Atlikę šią užduotį, besimokantieji (-čiosios) gebės:

- atpažinti paslėptas prielaidas apie teisingumą švietime;
- suprasti, kaip nelygybė gali būti maskuojama dominuojančiais pasakojimais (naratyvais);
- taikyti interseksionalų požiūrį, kritiškai analizuojant ir permąstant švietimo praktikas.

Užduoties aprašymas. Pristatykite auditorijai metaforą „*nauji karaliaus drabužiai*“, kurios esmė – žmonių polinkis dėl socialinio spaudimo ir galios santykių, apsimesti matančiais ar tikinčiais tuo, kas iš tikrųjų neegzistuoja. Akademiniame kontekste „nauji karaliaus drabužiai“ gali reikšti, kad tam tikra teorija, metodas ar politika sulaukia visuotinio pritarimo ne todėl, kad yra pagrįsta, o todėl, kad žmonės bijo būti apkaltinti nekompetencija. Ši metafora primena būtinybę kritiškai vertinti vyraujančias nuostatas ir nebijoti pagrįstai suabejoti tuo, ką visi kiti priima kaip savaime suprantamą tiesą.

1. Grupinėje diskusijoje apmąstykite:

- ką „*nauji karaliaus drabužiai*“ simbolizuoja švietime;
- kodėl žmonės gali priimti ar kartoti idėjas, kurios nėra visiškai teisingos.

2. Aptarkite ir apmąstykite dažniausius švietimo lygybės mitus:

- **1 mitas:** „Švietimas jau yra teisingas ir lygus visiems“ – daroma prielaida, kad visi turi vienodas galimybes, ignoruojant struktūrines kliūtis.
- **2 mitas:** „Sėkmė priklauso tik nuo individualių nuopelnų“ – nepaisoma to, kaip privilegijos ir sisteminiai pranašumai formuoja rezultatus.
- **3 mitas:** „Vienodas požiūris į visus užtikrina teisingumą“ – ignoruojami skirtingi poreikiai, patirtys ir pradinės pozicijos.

3. Taikykite interseksionalų požiūrį ir apmąstykite, kaip tai veikia skirtingas grupes:

- kaip studentai ir studentės, turintys skirtingas tapatybes (pvz., lytis, socialinė klasė, gebėjimai, etniškumas), gali skirtingai patirti švietimą;
- kurios grupės labiausiai nukenčia nuo šių mitų ir kaip;
- kieno patirtys tampa „nematomos“ ir kodėl.

4. Identifikuokite tylos ir konformizmo zonas bei jų pasekmes, apmąstydami, kaip tam tikri įsitikinimai apie teisingumą, nuopelnus ir prieigą gali likti neginčytini net jei jie slepia realias nelygybes:

- kodėl studentai (-ės), dėstytojai (-os) ar institucijos gali vengti kvestionuoti šiuos mitus;
- kokia rizika kyla prakalbus apie tai;
- kas, kaip vaikas pasakoje, labiau linkęs kvestionuoti dominuojančius pasakojimus.

5. Apmąstykite savo asmeninę patirtį, remdamiesi šiais klausimais:

- ar savo švietimo patirtyje susidūrėte su kuriuo nors iš šių mitų?
- kaip jie formavo jūsų galimybes ar iššūkius?
- ar kada nors mitus kvestionavote, ar pasirinkote tylėti?

6. Pagalvokite apie tai, keldami (-os) šiuos klausimus:

- kaip atrodytų realesnis ir įtraukesnis lygybės supratimas?
- kokius pokyčius būtų galima įgyvendinti individualiu ar instituciniu lygmeniu?

Užduotis 4. Ką galiu padaryti? Tapatybės ir interseksionalumo apmąstymas

Tikslas: padėti besimokantiems (-čiosioms) apmąstyti savo tapatybes, suprasti kaip skirtingi jų tapatybės aspektai susikerta ir išnagrinėti sąmoningus veiksmus, kurių jie / jos gali imtis palaikydami marginalizuotas grupes arba aiškiau išreiškdami savo pačių patirtis.

Ugdomos kompetencijos: atlikę šią užduotį, besimokantieji (-čiosios) gebės:

- suprasti pagrindines interseksionalumo sąvokas;
- identifikuoti pagrindinius savo tapatybės aspektus;
- apmąstyti, kaip tapatybė formuoja patirtis ir perspektyvas;
- atpažinti asmenines prielaidas ar šališkumus;
- praktikuoti įtraukų ir pagarbų bendravimą;
- įvardyti paprastus veiksmus, padedančius palaikyti kitus ir skatinti įtrauktį.

Užduoties aprašymas

1. **Sudarykite tapatybės žemėlapią:** Užrašykite 5–8 savo asmeninės tapatybės aspektus, įskaitant lytį, etniškumą, kalbą, išsilavinimą, socialinę–ekonominę padėtį, seksualinę orientaciją, gebėjimus / negalią, religiją ar įsitikinimus ir kt.
2. **Reflektuokite kaip šios tapatybės sąveikauja:**
 - kada jūsų asmeninės tapatybės aspektai suteikė jums pranašumų;
 - kada jie sukūrė iššūkių ar kliūčių;
 - ar tam tikras jūsų tapatybės aspektas yra tapęs ypač svarbus tam tikruose kontekstuose.
3. **Skirkite laiko sąmoningumo pauzei – atlikite trumpą vedamą refleksiją.** Skirkite akimirką kvėpavimui ir pagalvokite apie neseną sąveiką ar situaciją:
 - kaip jūsų asmeninės tapatybės aspektai tuo metu paveikė jūsų jausmus ir (ar) veiksmus
 - ar pastebėjote kokių nors prielaidų (savo ar kitų).
4. **Reflektuokite ir užrašykite 2-3 konkrečius veiksmus, atsakydami (-os) į klausimą „Ką galiu padaryti?“** (pvz., pasisakyti pastebėjus šališkumą; vartoti įtraukią kalbą; klausytis nepertraukiant ir nedarant prielaidų ir pan.):
 - kaip galiu būti geresnis (-ė) sąjungininkas (-ė) kasdienėse situacijose?
 - kaip galiu sudaryti erdvę kitų balsams?
 - kaip galiu aiškiau ar užtikrinčiau komunikuoti savo patirtis?
5. **Dirbdami porose arba mažose grupėse, aptarkite savo refleksijas ir įžvalgas:**
 - pasidalinkite viena įžvalga, kurią įgijote;
 - pasidalinkite vienu veiksmu, kurį norite išbandyti.

Užduotis 5. Galios / privilegijų ratas

Tikslas: apmąstyti, kaip skirtingos socialinės tapatybės yra susijusios su galia ir privilegijomis, bei gilinti supratimą apie interseksionalumą kasdieniame gyvenime ir darbo aplinkoje.

Ugdomos kompetencijos. Atlikę šią užduotį, besimokantieji (-čiosios) gebės:

- atpažinti skirtingas socialinės tapatybės kategorijas ir paaiškinti jų svarbą interseksionalumo kontekste;
- reflektuoti savo galios ir privilegijų pozicijas, taip pat marginalizacijos patirtis;
- analizuoti, kaip kelios socialinės tapatybės sąveikauja ir formuoja individualias patirtis kasdieniame gyvenime;
- atpažinti, kaip galia ir privilegijos veikia komunikaciją ir bendradarbiavimą akademinėje ir darbo aplinkoje;
- pademonstruoti didesnę sąmoningumą įvairovės, lygybės ir įtraukties srityse tarpasmeninėse sąveikose.

Užduoties aprašymas

1. Susipažinkite su Galios / privilegijų ratu. Peržiūrėkite papildomą medžiagą – Galios / privilegijų ratą – ir apmąstykite, remdamiesi šiais orientaciniais klausimais:

- kokius asmeninės tapatybės aspektus atpažįstate?
- kokias socialines kategorijas atpažįstate?

2. Apmąstykite individualiai savo asmenines perspektyvas, atsakydami (-os) į šiuos klausimus:

- kurios privilegijų sritys man taikomos?
- kuriose srityse galiu patirti mažiau galios ar didesnę marginalizaciją?
- kurie mano tapatybės aspektai nėra pavaizduoti rate?

3. Atlikite individualią refleksiją, apmąstydami, kaip platesnis darbo ir socialinis kontekstas veikia jūsų patirtis ir perspektyvas. Mąstykite ne tik apie save, bet ir apie platesnį darbo ar socialinį kontekstą, atsakydami į klausimus:

- kaip rate yra atspindėti žmonės, su kuriais dirbu ar studijuojau?
- kurių patirtys gali būti neįtrauktos ar nepastebėtos?
- kaip šie skirtumai gali paveikti komunikaciją ir bendradarbiavimą?

4. Pasidalinkite refleksijomis porose ar mažose grupėse:

- viena įžvalga, kuri kilo apmąstant pateiktus klausimus;
- vienas klausimas, kuris nustebino refleksijos metu.

Pastaba dėstytojui (-ai)

Mokymasis apie interseksionalumą padeda geriau suprasti, kaip galia ir privilegijos formuoja mūsų patirtis. Šis sąmoningumas stiprina gebėjimą bendrauti pagarbiai ir įsitraukti į įvairovės, lygybės ir įtraukties praktiką tiek profesinėje, tiek asmeninėje aplinkoje. Apibendrinant veiklą, svarbu pabrėžti, kad asmeninės tapatybės yra interseksionalios ir priklausomos nuo konteksto, o privilegija nėra susijusi su kaltės jausmu – tai sąmoningumas. Šių dinamikų supratimas gali pagerinti pagarbi bendravimą ir įtrauktį.

Papildoma medžiaga

Galios ratas – tai supaprastintas būdas apmąstyti daugybę susikertančių tapatybių ir galios struktūrų, su kuriomis visi susiduriame. Jis skatina kelti klausimus apie tai, kaip socialinės tapatybės prisideda prie privilegijų, kokių privilegijų formų rate gali trūkti ir pan. Mokymasis apie interseksionalumą ir jo poveikį mums visiems – tiek darbe, tiek asmeniniame gyvenime – leidžia pagarbiai bendrauti su kolegomis ir gilina supratimą apie tai, kaip įvairovė, lygybė ir įtrauktis yra svarbios mūsų bendruomenei.

WHEEL OF POWER/PRIVILEGE

Adapted from ccrweb.ca

@sylvriaduckworth

Užduotis 6. Institucinis interseksionalumas

Tikslas: išnagrinėti, kaip institucijos, pavyzdžiui, universitetai, gali formuoti galios, privilegijų ir marginalizacijos patirtis.

Ugdomos kompetencijos. Atlikę šią užduotį, besimokantieji (-čiosios) gebės:

- **analizuoti**, kaip institucinės struktūros veikia marginalizuotas grupes;
- **identifikuoti** tobulintinas sritis savo organizacijoje;
- **taikyti** interseksionalų mąstymą organizacijos politikai ir praktikoms.

Užduoties aprašymas

1. Pristatykite kontekstą: institucinis interseksionalumas sutelkia dėmesį į institucijų poveikį asmenims ir grupėms. Jis pabrėžia, kaip institucijos – šiuo atveju universitetai – gali riboti, apriboti ar net užkirsti prieigą prie išteklių marginalizuotoms grupėms ar asmenims.

2. Atlikite individualią refleksiją: pagalvokite apie savo organizaciją (pvz., universitetą ar padalinį) ir savo grupę. Remdamiesi žemiau pateiktoje 1 lentelėje esančiais klausimais, įvertinkite dabartinę įtraukties ir prieigos situaciją 5 balų skalėje.

3. Pasidalinkite įžvalgomis porose ar mažose grupėse. Aptarkite šiuos klausimus:

- kurios jūsų organizacijos sritys veikia gerai?
- kuriose srityse reikalingi patobulinimai?
- kokie konkretūs žingsniai galėtų padėti taikyti labiau interseksionalų požiūrį?

Pastaba dėstytojui (-ai)

Pabrėžkite, kad institucijos daro sisteminį poveikį asmenims ir socialinėms grupėms, todėl svarbu kritiškai vertinti tiek akivaizdžias, tiek mažiau pastebimas kliūtis, kurios gali riboti įtrauktį ir lygybę. Akcentuokite, kad šios užduoties tikslas – ugdyti sąmoningumą ir skatinti galimus veiksmus pokyčiams, o ne ieškoti kaltų ar priskirti atsakomybę atskiriems asmenims.

1 lentelė. Kontrolinis interseksionalumo sąrašas

1 – visiškai nesutinku; 2 – nesutinku; 3 – iš dalies sutinku; 4 – sutinku; 5 – visiškai sutinku

Klausimai	1	2	3	4	5
Mano nagrinėjamą studentų (-čių) grupę lanko įvairių lyčių atstovai					
Studentų (-čių) grupėje nėra vienos dominuojančios lyties.					
Studijų administravimo grupėse yra įvairių lyčių atstovų					
Lytis ir lytiškumas reguliariai aptariami ir /ar apsvarstomi, nes tai mūsų darbo dalis					
Palaikome ryšius su lyčių lygybės visuomeninėmis organizacijomis					
Studentų (-čių) grupė sudaryta iš įvairių rasių ir etninių grupių asmenų					
Nė viena rasinė ar etninė grupė nesudaro studijų grupės daugumos					

Studijų administravimo grupėse yra įvairių rasių ir etninių grupių studentų (-čių) atstovų					
Rasinė ir etninė tapatybės reguliariai aptariama mūsų akademiniam darbe					
Palaikome ryšius su rasinės ir etninės tapatybės visuomeninėmis organizacijomis					
Studentų grupėje yra ir neįgalių studentų (-čių)					
Neįgalūs studentai (-ės) nesudaro daugumos studijų grupėje					
Studijų administravimo grupėse įtraukti ir neįgalūs studentai (-ės)					
Apie neįgalius asmenis dažnai diskutuojama mūsų darbe, nes tai mūsų darbo dalis					
Mes bendradarbiaujame su neįgaliųjų visuomeninėmis organizacijomis					
Studentų grupėje yra įvairaus socialinio ir ekonominio statuso studentų (-čių)					
Nė viena socialinio ir ekonominio statuso grupė nesudaro studentų (-čių) grupės daugumos					
Studijų administravimo grupėse dirba įvairių socialinių ir ekonominių statusų studentai (-ės)					
Socialinis ekonominis studentų (-čių) statusas reguliariai aptariamas ir (arba) į jį atsižvelgiama mūsų darbe					
Turime ryšių su įvairaus socialinio ir ekonominio statuso visuomeninėmis organizacijomis					

Ar Jūsų organizacijoje trūksta kokių nors kitų tapatybių ar grupių? Išvardinkite jas.

Pagalvokite, kuri tapatybė / grupė / sankirta jūsų organizacijoje / grupėje yra mažiausiai atstovaujama / reprezentuojama, ir trumpai apibūdinkite, kodėl taip galėtų būti. Kokius pradinius žingsnius galėtumėte atlikti, kad jūsų organizacija / grupė būtų įtraukesnė?

Užduotis 7. Interseksionalus tapatybės žemėlapis: socialinių kategorijų ir patirčių refleksija

Tikslas: padėti besimokantiems (-čiosioms) tyrinėti ir apmąstyti daugybines savo sociokultūrinės tapatybės dimensijas, suprasti, kaip šios tapatybės susikerta, ir atpažinti, kaip matomi ir nematomi tapatybės aspektai veikia jų patirtis akademinėje aplinkoje.

Ugdomos kompetencijos. Atlikę šį pratimą, besimokantieji (-čiosios) gebės:

- atpažinti ir įvardyti kelis savo sociokultūrinės tapatybės aspektus;
- apmąstyti, kurie jų tapatybės aspektai yra labiausiai matomi ar daro didžiausią įtaką akademinuose ir socialiniuose kontekstuose;
- atpažinti mažiau matomus savo tapatybės aspektus ir apsvarstyti, kodėl jie gali būti mažiau pastebimi;
- išsiugdyti gilesnį sankirtškumo (angl. *intersectionality*) supratimą ir suvokti, kaip persidengiančios tapatybės formuoja asmenines patirtis ir galimybes;
- vertinti įvairovę klasėje ir praktikuoti pagarbią sąveiką su skirtingomis perspektyvomis.

Užduoties aprašymas

1. **Sukurkite savo tapatybės žemėlapi** naudodami (-os) popieriaus lapą, skaitmeninius įrankius ar sąsiuvinį. Įtraukite kelis savo tapatybės aspektus (pvz., lytį, socialinės klasės kilmę, vartojamą (-as) kalbą (-as), tautybę ar etninę priklausomybę, amžių, negalią ar sveikatos būklę, migracijos ar pabėgėlio patirtį, religiją, seksualinę orientaciją ir kt.).
2. **Apmąstykite**, remdamiesi šiais orientaciniais klausimais:
 - kurie jūsų tapatybės aspektai akademinėje aplinkoje yra labiausiai matomi ar daro didžiausią įtaką?
 - kurie aspektai yra mažiau matomi ir kodėl?
 - kaip šie skirtingi aspektai susikerta ir formuoja jūsų patirtis, galimybes ar iššūkius mokymosi aplinkose?

Pastaba dėstytojui (-ai)

Sukurkite saugią mokymosi aplinką ir gerbkite dalyvių teisę pasirinkti, kokiomis asmeninėmis patirtimis jie nori dalytis. Refleksija yra skirta savęs ir savo pozicijos apmąstymui, tačiau viešas dalijimasis asmeninėmis įžvalgomis nėra būtina užduoties dalis.

Užduotis 8. Situacinė refleksija

Tikslas: padėti besimokantiems (-čiosioms) suprasti, kaip skirtingi socialiniai kontekstai veikia įvairius asmeninės tapatybės aspektus, ir atskleisti, kurie aspektai tam tikrose situacijose tampa labiausiai matomi, įtakingi ar reikšmingi.

Ugdomos kompetencijos: atlikę šį pratimą, besimokantieji (-čiosios) gebės:

- nustatyti, kurie jų asmeninės tapatybės aspektai tam tikruose socialiniuose ar instituciniuose kontekstuose tampa ryškesni;
- analizuoti, kaip institucinės normos, lūkesčiai ir socialinės struktūros formuoja tapatybės patirtis;
- apmąstyti kintantį ir santykinį asmeninės tapatybės pobūdį skirtingose aplinkose;
- ugdyti sąmoningumą, kaip kontekstas daro įtaką asmeninėms sąveikoms, galimybėms ir iššūkiams.

Užduoties aprašymas

1. **Pasirinkite du socialinius (ar institucinius) kontekstus**, pavyzdžiui: universiteto seminarus ar paskaitas, dalinį ar pilną užimtumą (darbą), savanorišką veiklą ar bendruomenines veiklas, šeimos ar kitus socialinius susibūrimus ar bet kuriuos kitus kontekstus.
2. **Apmąstykite kiekvieną pasirinktą kontekstą, remdamiesi šiais orientaciniais klausimais:**
 - kurie jūsų asmeninės tapatybės aspektai (pvz., lytis, socialinė klasė, kalba, etninė priklausomybė, amžius, negalia) priklausomai nuo konteksto tampa labiau arba mažiau ryškūs ar įtakingi?
 - kokios institucinės normos, taisyklės ar lūkesčiai formuoja jūsų patirtį šiuose kontekstuose ir kaip?
 - ar yra jūsų asmeninės tapatybės aspektų, kurie jaučiasi mažiau matomi ar mažiau pripažįstami? Kodėl?

Pastaba dėstytojui (-ai)

Skatinkite besimokančiuosius (-iąsias) sutelkti dėmesį į asmeninę refleksiją, pabrėždami, kad dalijimasis savo įžvalgomis yra neprivalomas. Atkreipkite dėmesį, kad šio pratimo tikslas – padėti suprasti, jog tapatybė nėra statiška, bet nuolat kinta priklausomai nuo socialinių, kultūrinių ir institucinių kontekstų.

Užduotis 9. Pozicionalumo refleksija: kaip mano patirtys formuoja mano perspektyvą

Tikslas: paskatinti besimokančiuosius (-iąsias) kritiškai apmąstyti, kaip jų pačių socialinė padėtis, t.y. socialiai susiformavęs lyties, rasės / etninės priklausomybės, klasės, (ne)galios statuso, migracijos patirties ir kitų veiksnių derinys, daro įtaką jų perspektyvoms, prielaidoms ir interpretacijoms akademiniam darbe.

Ugdomos kompetencijos: atlikę šį pratimą, besimokantieji (-čiosios) gebės:

- atpažinti savo socialinės padėties aspektus, kurie formuoja jų požiūrį akademinuose kontekstuose;
- apmąstyti, kaip pozicionalumas gali daryti įtaką keliamiems klausimams, vertinamoms žinioms ir daromoms interpretacijoms;
- suprasti refleksyvumo svarbą sankirtiniuose tyrimuose, mokyme ir praktikoje;
- ugdyti savimonę ir kritinio mąstymo gebėjimus, susijusius su galia, privilegijomis ir socialine tapatybe.

Užduoties aprašymas

1. **Parašykite savo pozicionalumo refleksiją** (pozicionalumo pareiškimą): 1–2 pastraipose apmąstykite savo socialinę padėtį ir tapatybę; apsvarstykite, kaip jūsų asmeninė patirtis, gyvenimo aplinkybės ir skirtingi socialinės tapatybės aspektai gali formuoti jūsų požiūrį akademinėje veikloje; pagalvokite apie prielaidas, kurias galite atsinešti į akademinį darbą, ir kaip jos gali daryti įtaką jūsų tyrimams, analizei ar sąveikai su kitais žmonėmis.
2. **Apmąstykite savo pozicionalumą, remdamiesi šiais orientaciniais klausimais:**
 - kaip jūsų pozicionalumas gali paveikti jūsų pasirenkamus tyrimo klausimus arba tai, kokias žinias laikote reikšmingomis ir vertingomis?
 - kaip savo pozicionalumo suvokimas gali padėti jums etiškiau ir įtraukiau įsitraukti į akademinis bei socialinius kontekstus?

Pastaba dėstytojui (-ai)

Skatinkite atvirą, tačiau saugią refleksiją, primindami, kad dalijimasis asmenine patirtimi yra pasirenkamas. Padėkite besimokantiems (-čiosioms) susieti savo refleksijas su platesniais intersekcionalumo, galios ir privilegijų aspektais.

Užduotis 10. Institucinės politikos refleksija

Tikslas: ugdyti besimokančiųjų kritinį gebėjimą analizuoti, kaip institucinės politikos ir sprendimai atliepia (arba neatliepia) įvairovės ir įtraukties klausimus, bei taikyti interseksionalų požiūrį analizuojant politikos priemones ir jų poveikį skirtingoms socialinėms grupėms.

Ugdomos kompetencijos: atlikę šį pratimą, besimokantieji (-čiosios) gebės:

- analizuoti institucines politikas, atsižvelgiant į skirtingų socialinių kategorijų įtrauktį (pvz., lytį, rasę / etninę kilmę, negalią, seksualinę orientaciją, migracijos patirtį, socialinę klasę);
- identifikuoti politikos sistemose esančias spragas arba nepakankamai atstovaujamas grupes;
- taikyti tarpdiscipliniškumo teoriją, siūlant patobulinimus ar labiau įtraukias prieigas;
- ugdyti kritinio mąstymo gebėjimus, susijusius su lygybe, įvairove ir institucine praktika.

Užduoties aprašymas

1. **Atidžiai perskaitykite** savo universiteto lyčių lygybės, įvairovės ir (ar) įtraukties politiką aprašantį dokumentą (-us).
2. **Apmąstykite**, remdamiesi šiais orientaciniais klausimais:
 - kurios socialinės kategorijos politikoje yra aiškiai įvardytos?
 - kurios kategorijos nėra paminėtos, yra nepakankamai atstovaujamos ar ignoruojamos?
 - kaip tarpdiscipliniškumo požiūris galėtų pagerinti politikos veiksmingumą ar įtrauktį?
 - kokias rekomendacijas pateiktumėte, kad politika būtų jautresnė kelioms, tarpusavyje persidengiančioms tapatybėms?

Pastaba dėstytojui (-ai)

Skatinkite besimokančiuosius (-iąsias) sutelkti dėmesį į kritinę refleksiją, pabrėždami, kad asmeninių nuomonių ar patirčių dalijimasis yra neprivalomas. Aptardami politikos analizę, akcentuokite interseksionalaus požiūrio svarbą, t.y. gebėjimą vertinti, kaip vienu metu veikia skirtingos socialinės kategorijos ir jų sąveika formuoja žmonių patirtis bei galimybes.